

**TURİST REHBERLERİNİN MİLLİ
MÜCADELE DÖNEMİ ANLATILARINI
ZENGİNLEŞTİRMEDE COĞRAFYA
MERKEZLİ OKUMA: YABAN ROMANI
ÖRNEĞİ**

**Yüksek Lisans Tezi
Hüseyin HARMANCI
Eskişehir 2022**

**TURİST REHBERLERİNİN MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ ANLATILARINI
ZENGİNLEŞTİRMEDE COĞRAFYA MERKEZLİ OKUMA: YABAN ROMANI
ÖRNEĞİ**

Hüseyin HARMANCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

TURİST REHBERLERİNİN MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ ANLATILARINI ZENGİNLEŞTİRMEDE COĞRAFYA MERKEZLİ OKUMA: YABAN ROMANI ÖRNEĞİ

Hüseyin HARMANCI

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2022

Danışman: Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ

Turizm profesyonelleri olarak anılan turist rehberleri, organize turu başarılı bir biçimde tamamlamak için pek çok mesleki rolü üstlenmek durumundadır. Doğası gereği bir sınıf ortamını yansıtan organize turlarda turist rehberlerinin bilgi aktarıcı ve öğretmen rolü öne çıkmaktadır. Bu bağlamda tarih öğretiminde kullanılan romanlar turist rehberleri için de sayısız bilgi kaynakları arasında değerlendirilebilmektedir. Bu çalışmada Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınmış ‘Yaban’ romanı, turist rehberlerinin bilgi ve anlatım kaynaklarını zenginleştirmek amacıyla coğrafya merkezli okuma yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Milli Mücadele Dönemi’nde olayların geçtiği köyde zorlu şartlar hakimdir. Ekonomik faaliyetler sınırlıdır. Köy halkında devlete karşı güvensizlik ve korku söz konusudur. Ulus birliği içerisinde olmayan köy halkı Milli Mücadele ve Mustafa Kemal’e karşı ön yargı beslerken, işgalci Yunanlıları kurtarıcı olarak görmektedirler. Bu nedenle Milli Mücadele’nin yalnızca düşmana karşı değil devletin hizmet götürmediği ve kalkınma için gerekli çabanın gösterilmediği Anadolu kırsalının yoksunluklarına karşı da gerçekleştirildiği ifade edilebilir.

Anahtar Sözcükler: Yaban, Turist rehberi, Coğrafya merkezli okuma, Milli mücadele, Eskişehir.

ABSTRACT

GEOGRAPHY CENTERED READING TO IMPROVE THE NATIONAL STRUGGLE NARRATIONS OF TOUR GUIDES: A SAMPLE OF NOVEL ‘YABAN’

Hüseyin HARMANCI

Department of Tourism Management

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June 2022

Supervisor: Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ

Tour guides, known as tourism professionals, have to undertake many professional roles in order to complete the organized tour successfully. In organized tours, which is naturally reflected like a classroom environment, the role of tour guides comes to the fore as information transmitter and teacher. In this context, novels used in history teaching can be evaluated among numerous information sources for tour guides. In this study, the novel ‘Yaban’, written by Yakup Kadri Karaosmanoğlu, was analyzed with a geography-centered reading method in order to enrich the information and narrative resources of tour guides. According to the findings, difficult conditions prevailed in the village where the events took place during the National Struggle Period. Economic activities are limited. There are distrust and fear against the government among the village people. While the villagers, who are not in the unity of the nation, are prejudiced against the National Struggle and Mustafa Kemal, they evaluate the invading of Greeks as saviors. For this reason, it can be stated that the National Struggle is carried out not only against the enemy, but also against the deprivations of the Anatolian countryside, where the Government does not provide services and the necessary effort is not made for development.

Keywords: Yaban, Tour guide, Geography-centered reading, National struggle, Eskişehir.

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimimin başlangıcından bugüne kadar bilgi ve deneyimiyle bana yol gösteren, hoşgörü ve sabrını esirgmeden her zaman destek olan değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans tez jürimde bulunarak değerli görüşlerini ve katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. Ebru DÜŞMEZKALENDER ve Dr. Duygu YETGİN AKGÜN' e teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince daima sabırla destek olan, motivasyonumu yüksek tutmamı sağlayıp bana yol gösteren, üzerimde emeği bulunan tüm Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi hocalarıma teşekkür ediyorum.

Hayatıma girdiği günden bu yana varlığıyla güç ve güven veren değerli dostum, sırdaşım, yoldaşım, hayatımda eksik kalan her noktayı dolduran Elis DİNÇER' e en içten duygularıyla sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum.

Annem Nazife HARMANCI ve babam Salih HARMANCI' nın bana karşı gösterdikleri fedakârlık ve anlayışa minnettarım.

Bana yaşama sevinci veren yeğenim Zeynep HARMANCI' ya teşekkür ediyor ve onu çok sevdiğimi bilmesini istiyorum.

Bu çalışmayı 1 Şubat 2022 tarihinde aramızdan ayrılan değerli meslektaşım, okul arkadaşım, tertemiz kalbine her zaman imrendiğim sevgili kardeşim Onur Can GÖYOĞLU' na ve 15 Ekim 2021 tarihinde kaybettiğim dayım Rıdvan KOÇ' a atfediyorum...

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Hüseyin HARMANCI

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. TURİST REHBERLİĞİ.....	3
1.1. Turist Rehberliği Mesleği.....	3
1.2. Turist Rehberliği Mesleğinin Tarihsel Gelişimi	4
1.2.1. Dünyada Turist Rehberliği Mesleğinin Tarihsel Gelişimi.....	4
1.2.2. Türkiye’de Turist Rehberliği Mesleğinin Tarihsel Gelişimi	6
1.3. Turist Rehberlerinin Rollerini	8
1.4. Turist Rehberlerinin Bilgi ve Anlatım Kaynakları.....	12
1.5. Amaç.....	14
1.6. Önem	14
1.7. Araştırma Sorusu	15
1.8. Yöntem	15
1.9. Konu	18
1.10. Yakup Kadri Karaosmanoğlu Hakkında.....	19
2. TARİHİ ARKA PLAN: MİLLİ MÜCADELE	21
2.1. Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti.....	21
2.1.1. Mondros Mütarekesi’nin Sonuçları.....	23

2.1.2. Paris Barış Konferansı	24
2.1.2.1. Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Talepleri	24
2.1.2.2. Paris Barış Konferansında Kürt Talepleri	25
2.1.2.3. Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri	25
2.1.2.4. Paris Barış Konferansı'nda Arap ve Yahudi Talepleri.....	26
2.1.2.5. Paris Barış Konferansı ve İzmir'in İşgali Kararı	26
2.1.3. İzmir'in İşgali.....	27
2.1.3.1. İzmir'in İşgalinin Anadolu'da Görülen Yansımaları.....	28
2.1.3.2. Yunanlıların Batı Anadolu'yu İşgali.....	29
2.2. Türk Kurtuluş Savaşı	29
2.2.1. Kuva-yı Milliye	29
2.2.2. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı.....	30
2.2.3. Havza Genelgesi.....	31
2.2.4. Amasya Genelgesi.....	32
2.2.5. Erzurum Kongresi.....	33
2.2.6. Sivas Kongresi.....	35
2.2.7. Amasya Protokolü	35
2.2.8. Mustafa Kemal'in Ankara'ya Geçişi	36
2.2.9. Meclis-i Mebusan ve Misak-ı Milli.....	37
2.2.10. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı	39
2.2.10.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Faaliyetleri	41
2.2.11. Gediz Muharebeleri ve Düzenli Orduya Geçiş	42
2.2.12. Birinci İnönü Savaşı	44
2.2.12.1. Londra Konferansı	46
2.2.13. İkinci İnönü Savaşı	47
2.2.14. Kütahya-Eskişehir Savaşı.....	49
2.2.15. Sakarya Meydan Muharebesi	51

2.2.16. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi	52
2.2.17. Mudanya Ateşkes Antlaşması	54
2.3. Milli Mücadele Sürecinde Eskişehir	55
2.3.1. Eskişehir'in İtilaf Güçleri Açısından Önemi	55
2.3.2. Eskişehir'in İstanbul Hükümeti Açısından Önemi	56
2.3.3. Eskişehir'in Kuva-yı Milliye Açısından Önemi	56
3. BULGULAR.....	58
3.1. Yaban Romanında Köyün Konumu.....	58
3.2. Köyün Fiziki Durumu ve Bulunduğu Coğrafyanın Özellikleri	59
3.3. Köylülerin Sağlık Durumları ve İmkânları	61
3.4. Köyün Su Kaynakları ve Temizlik	64
3.5. Köylünün Tarım, Hayvancılık ve Ekonomik Faaliyetleri	65
3.6. Köylünün Eğitim Seviyesi.....	67
3.7. Köylünün Kışa Hazırlık Faaliyetleri ve Bir Köylü Kadınının İşleri	69
3.8. Anadolu'da Köylü Kadınları ve İnsanların Boşanma Usulleri.....	70
3.9. Anadolu Köylüsünün Adalet ve Devlete Bakışı.....	72
3.10. Türk Köylüsünün İşgallere, Milli Mücadele'ye Karşı Duygu ve Düşünceleri	73
3.11. Yunanlıların Köylüler Açısından Algıları	79
4. TARTIŞMA ve SONUÇ	82
KAYNAKÇA	90
EKLER	

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1. Turist Rehberinin Mesleki Rollerini	10
Tablo 1.2. Turist Rehberinin Anahtar Rollerini	11
Tablo 1.3. Rehberin Anlatmakla Yüklü Olduğu Konular	13
Tablo 1.4. Coğrafya Biliminin İlgilendiği Alanlar	18

KISALTMALAR DİZİNİ

km : Kilometre

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

WFTGA : World Federation of Tourist Guiding Associations (Dünya Turist Rehberliği Birliği Federasyonu)

GİRİŞ

İlk çağlardan günümüze kadar varlığını sürdüren ve turizm faaliyetlerinin dünyada yaygınlaşması ile birlikte önemi giderek artan turist rehberi en yalın haliyle organize turlarda turistlere sürekli olarak eşlik eden, organize turu kolaylaştıran ve destinasyonu tanıtan kişidir. Turist rehberi, turistlerle ilk buluşma anından itibaren onlarla sürekli iletişim halinde olan, ziyaret edilen destinasyonu en iyi şekilde deneyimlemelerini sağlayan, memnuniyeti merkeze alarak pek çok görev ve sorumluluğu eş zamanlı olarak yerine getiren ve yetkili makamlarca görevlendirilmiş kişidir. Uluslararası turizm faaliyetlerinde turizm sektörünün yüzü ve turizm profesyonelleri olarak anılan turist rehberleri turistlerin organize tur süresince en çok etkileşimde olduğu kişilerdir. Turist rehberi organize tur süresince mesleklerini yürütürken turun başarılı bir biçimde tamamlanmasını sağlamak amacıyla pek çok görev, sorumluluk ve rol üstlenmek durumundadır (Karacaoğlu ve Yolal, 2019, s. 835-836; Yetgin Akgün, 2020, s. 73). Turist rehberinin üstlendiği başlıca roller; lider, bilgi kaynağı ve bilgi verici, öğretici/öğretmen, organizatör, aktör, arabulucu, denge unsuru, katalizör, kültür elçisi, danışman, yol gösterici, yorumcu, çevirmen olarak sıralanabilir. Turist rehberinin başarılı olabilmesi için birbirini tamamlaması gereken bu roller arasında, alanyazın incelendiğinde, belirli bir bilgi birikimini gerektiren ve söz konusu birikimi doğru aktarabilme yeteneğini kapsayan eğitimci, bilgi aktarıcı ve öğretici/öğretmen rolünün öne çıktığı görülmektedir (Zhang ve Chow, 2004, s. 83; Yüksek ve Kalyoncu, 2020, s. 3). Bu nedenle turist rehberliği mesleği tarih, coğrafya, arkeoloji, ekonomi, politika ve sanat tarihi gibi alanlarda bilgi sahibi olmayı gerektirir (Genç, 1992, s. 214-216). Turistlerde merak uyandıran bilgiler turist rehberi tarafından sunulduğunda öğrenme dürtüsünün harekete geçmesiyle birlikte organize turlar; turistlerin öğrenci, turist rehberinin ise öğretmen olarak kabul edildiği bir sınıf ortamını yansıtmaktadır (Pond, 1993, s. 66-70; Tangüler, 2002, s. 21-29). Turist rehberlerinin pek çok farklı disiplinden yararlanarak bilgi birikimini arttırması sebebiyle bilgi kaynaklarının sayısız olduğu ifade edilebilir (Prakash ve Chowdhary, 2010, s. 2). Turist rehberliği mesleğinin; bilgi veren, öğretici ve öğretmen rolünden hareketle eğitim-öğretim için hazırlanan materyallerin de bilgi ve anlatım kaynakları arasında yer alacağı düşünülmektedir. Edebi eserler eğitim-öğretim materyali olarak kullanılabilir. Tarih öğretiminde hikaye, destan, menkıbe, şiir ve romanların kullanılması ile ilgili çalışmalar giderek artmaktadır. Çalışmaların sonuçlarına göre bu durum öğrencilerin öğrenme dürtüsünü harekete geçirerek öğrenme isteklerini

olumlu yönde etkilemektedir. Bu bağlamda romanların, turist rehberleri için de bilgi ve anlatım kaynağı olarak kullanılabilceğı ifade edilebilir. Bu çalışmada tarihi arka planını Milli Mücadele oluşturan söz konusu dönemde, Anadolu kırsalının durumunu gözler önüne seren, 1932 yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınmış ‘Yaban’ romanı, turist rehberlerinin anlatım kaynaklarını zenginleştirmek amacıyla coğrafya merkezli okuma yöntemiyle analiz edilmiştir.

Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde öncelikle turist rehberliğı mesleğinin tanımı yapılarak turist rehberliğı mesleğinin dünyada ve Türkiye’deki tarihsel gelişim süreci yer almaktadır. Turist rehberliğı mesleğinin mesleki rolleri tanıtılmış, mesleki roller ile ilgili alanyazına yer verilmiştir. Turist rehberliğı mesleğinin bilgi ve anlatım kaynaklarına değinilerek bu kaynakların daha da zenginleştirilebileceğı mesleki roller ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Sonrasında, bilgi kaynaklarının turist rehberliğı mesleğine nasıl entegre edilebileceğı açıklanarak çalışmanın amacı, önemi, yöntemi ve konusu sunulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girişı ve savaş sonrasında İtilaf Devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesi sonucunda ülkenin işgal edilişı aktarılmakta olup akabinde işgallere karşı 19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışı ile başlayan ve 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi ile sona eren Milli Mücadele Dönemi yer almaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Milli Mücadele Dönemi’nde Anadolu kırsalının durumunu detaylı olarak açıklayan, 1932 yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınmış ‘Yaban’ romanı, turist rehberlerinin anlatım kaynaklarını zenginleştirmek amacıyla, coğrafya merkezli okuma yöntemiyle analiz edilerek elde edilen bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

1. TURİST REHBERLİĞİ

Ülke ekonomileri üzerinde oldukça önemli bir yere sahip olan turizm sektörü pek çok farklı sektör ile doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim halindedir. Sağladığı döviz girdisiyle özellikle kırılgan yapıli ekonomiler için kurtarıcı bir rol oynayarak ihracat etkisi yaratmaktadır. Bu aşamada ülkelerin turistik arz kaynaklarının çeşitliliği ve niteliği önemli olmakla birlikte, sürdürülebilirlik sağlanması bakımından yeterli olmayabilir. Yapısal özelliği gereği turizm sektörü, otomasyona oldukça uzak olup emek-yoğun bir sektördür. Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik kazanması için hazırlanacak stratejilerde bu durumun dikkate alınması gerekir (Çeken, 2016, 116-117; Parlaktuna ve Dinçer, 2019, s. 260). Bu bağlamda odak noktasını turistlerin oluşturduğu turizm sektöründe nitelikli iş gücü ön plana çıkmaktadır. Organize turlar söz konusu olduğunda ise turist rehberliği mesleğinin sektörün belkemiği olduğu ifade edilebilir (Çimrin, 1995, s. 6; Ahıpaşaoğlu, 2001, s. 2).

1.1. Turist Rehberliği Mesleği

Turist rehberliği mesleği, misafirler ile ilk buluşma anından başlayarak uğurlandıkları son ana kadar geçen süre içerisinde misafirlerle birebir iletişimde olan, motivasyon ve memnuniyeti merkeze alan, ilgili destinasyonun en iyi şekilde deneyimlenmesi için uğraş veren, otorite tarafından yetkilendirilmiş, pek çok görev, rol ve sorumluluğu eş zamanlı olacak şekilde uygulamaya koymayı gerektiren kompleks yapıli bir meslektir. Turist rehberi (Çimrin, 1995, s. 6-9);

“turistlere, ziyaretçi ve konuklara eşlik ederek; anıtlar, türbeler, mabetler, sanat eserleri, tarihi eserler, tarihi yerler, kalıntılar, folklor, doğal güzellikler, ulaştırma, konaklama, eğlence yerleri, avcılık, kayakçılık, hatıra eşyaları vb hakkında bilgiler veren, gezdiren, temaslar sağlayan kimse”

olarak ifade edilmektedir. Benzer bir tanıma göre turist rehberi (Ahıpaşaoğlu, 2001, s. 2);

“tur operatörlerine bağılı olarak çalışan, bir destinasyona ulaşmış turistlere yol gösteren, bilgi aktarımı yapan, destinasyonu tanıtan, iş tanımları ve görevi gereği turistlerle birebir temas halinde olan, ürünü birlikte üreten, turistin mutluluklarını ve şikâyetlerini birlikte yaşayan; deyim yerindeyse turizmin cephede savaşılan neferleri; gözlemleri, deneyimleri ve geri bildirimleri ile hem kaliteyi sağlayan hem de turizmin geleceğini şekillendiren elemanlardır”

Turist rehberi ile ilgili alanyazın incelendiğinde çalışmaların son yıllarda ivme kazandığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda turist rehberliği mesleğine ait pek çok tanım mevcuttur. Turist rehberine ait uluslararası nitelikte kabul görmüş olan tanım

Dünya Turist Rehberliği Birliği Federasyonu (World Federation of Tourist Guide Association-WTFGA) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre turist rehberi (<http-1>);

“turistlere onların kendi seçtikleri dillerde kılavuzluk eden ve bir bölgedeki doğal ve kültürel miras alanlarını eğlendirici bir yorumla onlara anlatan yetkinliği ilgili resmi makamlarca tanınan kişidir”

Türkiye’de 22 Haziran 2012 tarih ve 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile turist rehberliğinin meslek olarak tanınması sağlanmış olup, kanunda bulunan turist rehberliği tanımı aşağıda yer almaktadır (<http-2>).

“Seyahat acentalığı faaliyeti niteliğinde olmamak kaydıyla kişi veya grup hâlindeki yerli veya yabancı turistlerin gezi öncesinde seçmiş oldukları dil kullanılarak ülkenin kültür, turizm, tarih, çevre, doğa, sosyal veya benzeri değerleri ile varlıklarının kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtılarak gezdirilmesini veya seyahat acentaları tarafından düzenlenen turların gezi programının seyahat acentasının yazılı belgelerinde tanımladığı ve tüketiciye satıldığı şekilde yürütülüp acenta adına yönetilmesini, ifade eder”

Organize turlarda turist rehberi ziyaretçilerin deneyimini doğrudan etkileyen, ziyaretçileri yönlendiren, turun başarılı bir biçimde tamamlanmasından sorumlu olan kişidir. Turist rehberi ülkesini temsil etme görevini üstlenir. Ülke imajı üzerinde doğrudan etkili olan turist rehberi turizm endüstrisinin belkemiği olarak ifade edilebilir (Çimrin, 1995, s. 6-7).

1.2. Turist Rehberliği Mesleğinin Tarihsel Gelişimi

İnsanların buldukları bölgelerden ayrılıp farklı bölgelere gerçekleştirdikleri seyahatlerin amaçları tarih boyunca farklılık göstermiştir. Söz konusu seyahatlerin amaçları dini, askeri, siyasi, eğlence, eğitim ve ticari faaliyetler olarak sıralanabilmektedir. İnsanlığın yerleşik hayata geçmelerinden itibaren ortaya çıkan bu yer değiştirme hareketleri, turist rehberliği mesleğini ortaya çıkartmış ve turist rehberliği mesleği günümüze kadar büyük değişim ve gelişim göstermiştir (Ahipaşaoğlu, 2001, s. 4-5; Çimrin, 1995, s. 6). Bu bağlamda bu başlık altında dünyada ve Türkiye’deki turist rehberliğinin gelişim süreci incelenmektedir.

1.2.1. Dünyada Turist Rehberliği Mesleğinin Tarihsel Gelişimi

İnsanların yerleşik hayata geçmeleri ve neolitik dönemin başlaması ile birlikte üretimin de başlamış olacağı düşünülmektedir. Ancak yerleşik hayatın insanları ihtiyaçlarını karşılamak için öncelikle komşuları sonrasında ise diğer kentler ile ticari ilişkilerde bulunmuşlardır. Bu ticari ilişkiler, ilk kentler arasında ulaşımını ve

kanıtlanmamış olsa bile ilk turizm faaliyetlerini oluşturmaktadır (Ahipaşaoğlu, 2001, s. 4-5).

Romalıların farklı nedenler ile seyahat etmeleri oldukça gelenekselleşmişti. İlk çağlarda, Mısır'a gerçekleştirdikleri seyahatlerde Romalılara Mısırlı rahipler eşlik etmekteydi. Bu bilgiden hareketle tarihin ilk turist rehberlerinin Mısırlı rahipler olduğu ifade edilebilir. Büyük İskender'in Anadolu üzerine gerçekleştirdiği seferde Likyalı bir rehberden istifade ettiği de bilinmektedir. Bu dönemde Anadolu'ya yapılan dini, ticari ve askeri amaçlı seferlerde rehberler istihdam edilmiştir. Antik çağ insanının seyahat için pek çok gerekçesi olsa da dönemin en organize seyahat nedenini festivaller oluşturmaktadır. Bu festivaller Olimpia, Phthiya, Isthmia ve Nemea festivalleridir. Dört yılda bir düzenlenen Olimpia festivali hem katılımcıların farklı bölgelerden gelmesi hem de daha çok sayıda olması ile diğer festivallerden ayrılmaktadır (Eser, 2018, s. 28). Mısırlı, Mezopotamyalı, Finikeli insanlar her yıl sayıları artarak Olimpia oyunlarını izlemek için Yunanistan'a seyahat etmişlerdir. Bu seyahatler sonucu Yunanlılar uzak coğrafyalardan oyunları izlemeye gelenler için konaklama ve eğlence yerleri inşa etmişlerdir. Yunanistan'a gelenleri etkinlikler ve konaklama yerlerine ilişkin bilgilendiren, yönlendiren 'proxenos' olarak adlandırılan özel görevliler tarih sahnesinde kendilerini göstermişlerdir (Çokal, 2015, s. 20).

Roma İmparatoru Hadrian, karısı Kraliçe Sebena ile Mısır seyahatine çıkıp, Nil Nehri'ni tekneleri kullanarak kuzeye doğru katetmiştir. Gerçekleştirdikleri bu seyahatin amacı 'Konuşan Heykel' i görmek olmuştur. Yol boyunca İmparator Hadrian ve Kraliçe Sebena'ya Mısırlı rahipler eşlik etmiş ve dünyanın yazılı kaynaklara geçmiş ilk rehberli tekne turu gerçekleşmiştir. Orta çağlarda batılı toplumların ekonomik ve dini nedenlerle doğuya gerçekleştirdikleri Haçlı Seferleri' nde kitlesel seyahat organizasyonları düzenlenmiştir. Düzenlenen bu seyahat organizasyonu günümüzdeki anlamında olmasa da konaklama, yeme içme, ulaşım, güvenlik ve rehberlik gibi hizmetleri kapsamaktaydı (Kardaş, 2020, s. 5).

16. yüzyılda İngiltere'den Avrupa merkezi sayılan kentlere 'Grand Tour' (Büyük Tur) olarak bilinen seyahatler düzenlenmiştir. Bu seyahatlerin başlıca nedenleri eğitim, sanat gibi kültürel nitelikler taşımaktaydı. Grand Tour katılımcılarını geleceğin diplomat gençleri oluşturmakta olup üç yıllık bir uygulama gezisi olarak organize edilmiştir. Zengin ve soylu olan katılımcıların deneyimlerini kitap ve günlük olarak kayıt altına

aldıkları bu turlarda gezilen bölgelerin antik, mimari ve kültürel özellikleri rehberler tarafından aktarılmaktaydı (Ahipaşaoğlu, 2001, s. 10-11).

17. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin başlıca etkisi ile ulaşım maliyetlerinin düşmesine bağlı olarak seyahat hareketlerinde artış gözlenmiştir. Bu durum konaklama işletmelerinin artmasına ve seyahat acentalarının tarih sahnesinde görülmeye başlamasına neden olmuştur. Ancak profesyonel anlamda turist rehberliği mesleğinin oluşması Sanayi Devrimi sonrasında gerçekleşmiştir. 1841 yılında Thomas Cook isimli bir İngiliz ilk düzenli tur organizasyonunu gerçekleştirip, demiryolu ile ulaşım sağlayarak beş yüz yetmiş bir kişilik bir turist grubuna hizmet vermiştir. Düzenlenen bu turun modern anlamda ortaya koyulan ilk tur olmasının yanı sıra Thomas Cook' un turu bizzat yöneterek çağdaş rehberlik anlayışının da öncülüğünü yapması bakımından önem taşımaktadır (Hacıoğlu, 2000, s. 3).

Birinci Dünya Savaşı sonrası motorlu araç artışı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası sivil havacılık alanında görülen gelişmeler seyahat acentaları ve tur operatörlerinin artmasına zemin hazırlayan önemli unsurlardır. Ulaşım imkanlarının gelişmesine paralel olarak insanların seyahat aktivitelerine katılma arzularının da artması kitle turizminin gelişmesini sağlamıştır. Kitle turizminin gelişmesi ise profesyonel anlamda icra edilen turist rehberliği mesleğini gerekli kılmıştır (Kardaş, 2020, s. 5-6).

1.2.2. Türkiye'de Turist Rehberliği Mesleğinin Tarihsel Gelişimi

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ilan edildiğinde yabancılar ve vatandaşlara hukuki ve mali güvenceler sağlanmıştır. Buna bağlı olarak Avrupa ile ilişkiler güçlenmiş ve bu sayede güzel sanatlar, eğitim ve ticari alanlarda ilerleme kaydedilmiş, İstanbul'a Avrupa'dan gelen yatırımcıların sayısında artış gözlenmiştir. Başkente gelen yabancılar en az bir yabancı dile hâkim levanter ve azınlıklar rehber olarak eşlik etmiştir. Yürütülen bu rehberlik hizmeti daha çok tercümanlık mesleğine yakındır. Çünkü rehber olarak anılan bu kimselerin rehberlik ile ilgili bir eğitimleri olmadığı gibi tanıttıkları yerler ile ilgili de aidiyet hissetmeden kulaktan dolma bilgileri aktarıp yalnızca maddi çıkarları doğrultusunda hizmet verdikleri bilinmektedir (Değirmencioğlu, 1998 s. 14-17). Buna ek olarak tercüman rehberlerin Osmanlı Devleti hakkında olumsuz propaganda niteliğinde bilgi aktarımları da söz konusu olunca 20 Ekim 1890 tarihinde 'Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında 190 Sayılı Nizamname' adında bir yasal düzenlemeye gidilmiş ve yabancılar tercüman rehberlik yapanlar

konusunda bazı kurallar koyulmuştur. Yapılan bu yasal düzenlemeye rağmen Cumhuriyet'in ilanına kadar tercüman rehberlere ilişkin gereken denetim sağlanamamıştır (Çimrin, 1995, s. 11-12).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından turist rehberliği mesleği icrası belli kurallar içerisinde gerçekleştirilmesi ve denetlenebilmesi için, 8 Kasım 1925 tarihinde 2730 sayılı 'Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Kararname' yayınlanmıştır. Kararname ile turist rehberlerinin eğitimi vurgulanmışsa da bu eğitimi verebilecek bir alt yapı var olmadığından bu eğitim verilememiştir (Değirmencioglu, 2001, s. 191).

Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra turizm faaliyetleri ile ilgili düzenlemelere başlanmıştır. 6 Kasım 1923 tarihinde Reşit Saffet Atabinen ve arkadaşları Mustafa Kemal'in isteği üzerine 'Türk Seyyahin Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Cemiyet 1926 yılında 'Türkiye Turing Kulübü' adını almış ve 1931 yılında ise kuruluşun adı 'Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü' olarak değiştirilmiştir. İstanbul'u ziyaret eden tercüman rehberler bu kulübün sorumluluğu altına verilmiştir. Tercüman rehberler bu kurum tarafından bir sınava tabi tutularak 'lisans' almaya hak kazanmışlardır. Yabancılara doğru olmayan bilgiler veren ve devlet imajına olumsuz etki yaratan tercüman rehberler ise meslek dışı bırakılmışlardır (Kaya, 2020, s. 41). 11 Haziran 1932 tarihinde çıkarılan 2007 Sayılı kanunla birlikte turist rehberlerinin Türk vatandaşı olma zorunluluğu getirilmiş olup yabancı ve azınlıkların rehberlik faaliyetlerini gerçekleştirilmesinin önüne geçilmiştir (Saruhan, 1989, s. 24).

2 Temmuz 1963 tarihinde turist rehberliği mesleği 'Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kurulması ile Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğuna alınmıştır. Turist rehberliği yetiştirme kursları açmak da Turizm Bakanlığı'nın sorumlulukları arasında yer almaktadır. 1971 yılında Resmi Gazetede yayınlanan 13945 sayılı 'Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği' kararnamesi ile dönemin meslek koşullarına uygun ilk yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. 21 Mart 1974 tarihinde Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği yapılan değişiklikle 'Profesyonel Turist Rehberliği Kursları ve Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği' adını almıştır (Değirmencioglu, 1998, s. 20).

25 Kasım 2005 tarihli 16004 Sayılı 'Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği', 22 Haziran 2012 tarihinde yayımlanan 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu'nun

yayınlanmasına kadar yürürlükte kalmıştır. 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile turist rehberliği meslek olarak kabul edilmiş ve görevleri, sorumlulukları ile ilgili bilgiler açıkça belirtilmiştir. Turist rehberliğinin, Osmanlı Dönemi'nden günümüze kadar pek çok kez değişikliğe uğraması mesleğin ve mesleki eğitimin önemini yansıtmaktadır. 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile turist rehberliğinin tam anlamıyla meslek olarak kabul edildiğini ve günümüz turist rehberlerinin eğitimi, görevleri, sorumlulukları ile ilgili tüm detayların açıkça belirtildiğini söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve günümüze kadar neredeyse her dönemde yasal düzenlemeler ile daha iyi bir noktaya getirilmek istenmesi turist rehberliği mesleğinin önemini yansıtmaktadır (Kardaş, 2020, s.7).

1.3. Turist Rehberlerinin Rollerini

Turist rehberlerinin mesleklerini icra etmeleri sürecinde öne çıkan, üstlenmeleri gereken ve birbirini tamamlayan farklı mesleki rolleri bulunmaktadır. Bu mesleki rollerden öncelikle lider rolü, organize turların yürütülmesi ve tamamlanması için elzemdir. Lider rolü grubu etkileyerek turun hâkimiyetinin sağlanması ve bu paralelde turist rehberinin iyi performans sergileyebilmesi için temel görev ve sorumluluklar arasında yer almaktadır. Tur sürecinde ortaya çıkabilecek değişikliklere karşın sorunları hızlı çözmek, esneklik sağlamak ve iletişim becerisiyle birlikte grubu bütünleştirerek turun kontrolünü kaybetmeden zaman yönetimi, yüksek uyum ve motivasyon ile birlikte organizasyonun tamamlanması lider rolünün temel esaslarıdır (Barutçugil, 2004, s. 266; Howard vd., 2001, s. 33-34; Toker, 2011, s. 40; Yarcın, 2007, s. 35). Organize bir turun yürütülebilmesi için pek çok detaya dikkat edilmesi gerekir. Ziyaretçilerin karşılanması, program hakkında bilgilendirme yapılması ve tur programının eksiksiz uygulanması turist rehberinin temel sorumlulukları arasındadır. Bunun yanı sıra ziyaret noktalarının hizmet verdiği ve yoğun olduğu saat aralıkları, trafiğin durumu, yemek molalarının doğru bir zaman diliminde ayarlanması, buluşma saatleri, ziyaret edilen yerlerde koordinasyonun sağlanması ve ek tur satışları gibi durumları da turist rehberinin organize etmesi beklenmektedir (Güzel, 2007, s. 24; Yarcın, 2007, s. 35-36).

Turist rehberinin arabulucu rolü, grup ve bölge arasında bir köprü görevi görerek başarılı bir biçimde etkileşimi sağlamasıdır (Güzel ve Köroğlu, 2014, s. 942-944; Howard vd., 2001, s. 5). Sosyal uyumu sağlamak üzere çaba gösteren turist rehberi destinasyon ve grup arasında aracı görevini yürütürken; grubun gideceği yerler, geçirecek zaman ve

destinasyonda gerçekleştirebilecekleri faaliyetler gibi konularda da yol gösterici rolünü yürüterek grubun beklentilerini karşılamak üzere kılavuzluk etmektedir. Bunun yanı sıra turist rehberi, grup ve destinasyon etkileşiminde bölgenin kültürü, sosyal norm ve inançları gibi konularda grubun deneyim kazanmasını sağlayan, yüz yüze bilgi aktaran, bilgi aktarırken yorumlayan, destinasyon ve grup arasında meydana gelen boşluğu kapatan ve bağ kuran kültür elçisidir. Turist rehberinin kültür elçisi rolünde yabancı dil bilgisine hâkim olması ve bu dili akıcı konuşabilmesi hem grup hem de yerel halk ve yerel işletmeler için ayrıcalıklı bir öneme sahiptir (Güzel, 2007, s. 24; Hu, 2007, s. 29; Yu vd., 2001, s. 79). Organize turlar sürecinde destinasyon ve grup arasında bağ kurmak durumunda olan turist rehberi destinasyon imajı bakımından da oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda ziyaretçiler ile sürekli ve yüz yüze iletişim halinde olan turist rehberi destinasyonun temsilcisi, ev sahibi olarak düşünülmektedir. Bu nedenle destinasyon imajı hakkında oluşabilecek pozitif ya da negatif izlenimlerde turist rehberinin belirleyici pozisyonda olduğu ifade edilebilir (Yarcan, 2007, s. 35). Turist rehberinin iyi performans göstererek olumlu izlenimler yaratması ve güven duygusunu oluşturması gerek turistik ürün pazarlamasını gerek destinasyonun tekrar ziyaretini gerekse potansiyel turları olumlu etkilemektedir (Toker, 2011, s. 45; Zhang ve Chow, 2004, s. 82).

Turist rehberlerinin mesleki rolleri için alanyazın incelendiğinde ise mesleki rolleri açıklamaya ilişkin ilk sistematik çalışmaların 1980'li yıllarda yapılmaya başladığı görülmektedir. Holloway (1981) çalışmasında rol teorisi üzerinde durmuştur. Bu bağlamda turist rehberi 'bilgi verici ve bilgi çeşmesi, öğretmen veya eğitmen, motive edici ve turist deneyimlerinin başlatıcısı, ülkeleri için elçi, grup için katalizör, sırdaş, yol gösteren, kolları, grup lideri ve disiplini sağlayıcı' olarak ifade edilmiştir. En önemli mesleki rolün bilgi vermek olduğu çalışmada vurgulanmıştır (Dahles, 2002, s. 785). Cohen (1985), turist rehberlerinin rollerine ilişkin olarak yaptığı ilk çalışmasında turist rehberlerinin mesleki rollerini 'yol gösterici' ve 'danışman' olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Daha sonra Cohen, söz konusu terimler yerine sırasıyla 'lider' ve 'arabulucu' terimlerini kullanmaktadır (Köroğlu, 2013, s. 98). Zhang ve Chow (2004) çalışmalarında turist rehberliğinin mesleki rollerine de yer verilmektedir. Çalışmada turist rehberliğinin mesleki rollerine ilişkin on altı farklı rolün olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 1.1). Buna göre literatürde turist rehberliğinin mesleki rollerinden denge

unsuru, yorumcu/çevirmen, arabulucu, organizatör ve öğretmen rollerinin öne çıktığı görülmektedir.

Tablo 1.1. Turist Rehberinin Mesleki Rollerini (Zhang ve Chow, 2004, s. 83)

Tanım	Araştırmacı	Yıl
Aktör	Holloway	1981
Elçi	Holloway	1981
Denge Unsuru	Schmidt	1979
	Pearce	1982
	Fine ve Speer	1985
	Holloway	1981
Bakıcı/Gözetmen	Fine ve Speer	1985
Katalizör	Holloway	1981
Kültür Sımsarı	Holloway	1981
	Katz	1985
Bilgi Aktarıcı	Holloway	1981
	Hughes	1991
Aracı	Schmidt	1979
	Ryan ve Dewar	1995
Lider	Cohen	1985
	Geva ve Goldman	1991
Yorumcu/Çevirmen	Almagador	1985
	Holloway	1981
	Katz	1985
	Ryan ve Dewar	1995
Arabulucu	Schmidt	1979
	Holloway	1981
	Cohen	1985

Tablo 1.1. (Devam) Turist Rehberinin Mesleki Rollerini

	Katz	1985
Organizatör	Vanden Berghe	1980
	Hughes	1991
	Pearce	1981
	Schuchat	1982
Satış Elemanı	Fine ve Speer	1985
	Gronroos	1978
	Schmidt	1979
Öğretmen	Holloway	1981
	Pearce	1982
	Fine ve Speer	1985
	Mancihni	2001

Black ve Weiler (2005) çalışmalarında nitelikli bir turist rehberi için turist rehberliğinin mesleki rollerine bazı standartlar getirilmesi ve denetim mekanizması geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Çalışmada ilgili araştırmalar ışığında turist rehberlerinde bulunması gereken on anahtar role yer verilmiştir (Bkz. Tablo 1.2). Turist rehberinin anahtar rolleri incelendiğinde turist rehberi mesleki rollerinden yorumcu ve eğitimci rolünün öne çıktığı görülmektedir.

Tablo 1.2. Turist Rehberinin Anahtar Rollerini (Black ve Weiler, 2005, s. 26)

Turist rehberinin anahtar rollerini	1979	1981	1985	1985	1991	1993	1993	1997	1997	2000	2001	2001
	Schmidt	Holloway	Cohen	Almagor	Hughes	Weiler ve Davis	Pond	Gurung, Simmons ve Devlin	Haig	Bras	Howard, Thwaites ve Smith	Ballantyne ve Hughes
Yorumcu/ Eğitimci	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

Tablo 1.2. (Devam) Turist Rehberinin Anahtar Roller

Bilgi aktarıcı	*	*	*		*	*	*		*	*	*	*
Lider			*	*	*	*	*	*	*	*	*	
Değerlerin korunmasına yönelik motivasyon sağlar/Rol model	*	*	*			*	*	*	*		*	*
Sosyal rol/Katalizör	*	*	*		*	*	*		*		*	*
Yol gösterici/ Koruyucu simsarı/Arabulucu	*	*	*	*				*		*	*	*
Kültür simsarı/Arabulucu	*	*	*		*		*	*		*	*	
Tur ve grup yöneticisi/ Organizatör			*		*	*			*	*		
Halkla ilişkiler/İşletme temsilcisi		*	*				*			*		
Halka açık olmayan alanlara erişimi kolaylaştırıcı		*							*	*	*	

Rabotic (2011), turistlerin bakış açıyla turist rehberlerinin en temel rolünün bilgi aktarıcı ve eğitmeni olarak algılandığı sonucuna ulaşmıştır. Seraphin (2013), Rabotic (2011) ile benzer sonuçlara ulaşarak turist rehberlerinin turistlerin bakış açısıyla bilgi kaynağı ve bilgi verici olarak algılandığını vurgulamaktadır.

1.4. Turist Rehberlerinin Bilgi ve Anlatım Kaynakları

Organize turlarda ziyaretçiler çoğunlukla turist rehberlerini eğitmeni, bilgi aktarıcı ve öğretici/öğretmen olarak görmektedir. Organize turlara katılmada ziyaretçiler üzerinde yapılan çalışmalarda ziyaretçilerin temel motivasyonu yeni bilgiler öğrenmektir. Ziyaretçiler destinasyon hakkında bilgi edinmek ve sorularını turist rehberlerine yönelterek doğru cevabı öğrenmek isterler (Mancini, 1996, s. 4; Plawin, 2003, s. 9). Turist rehberlerinin de bilgi aktarması ve sorulara cevap verebilmesi için destinasyonu her yönüyle çok iyi bilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda turist rehberliği mesleği tarih, coğrafya, arkeoloji, ekonomi, politika ve sanat tarihi gibi alanlarda bilgi sahibi

olmayı gerektirir. Bunun yanı sıra destinasyonun sosyo-kültürel yapısı yine turist rehberlerinin hâkim olması gereken konular arasındadır. Turist rehberlerinin anlatmak ile yükümlü olduğu konular Tablo 1. 3’de yer almaktadır (Genç, 1992, s. 214-216).

Tablo 1.3. Rehberin Anlatmakla Yükümlü Olduğu Konular (Genç, 1992, s. 215)

Tarih	Milli tarih, sanat ve dinler tarihi, geçmiş uygarlıkların politik durumları, sosyal yapıları, günlük yaşamları, dini yaşamları, savaş ve barışları, mimari tarzı, mitoloji, arkeolojik kazılar, eserlerin sınıflandırılması, sergilenmesi, tarihleme yöntemleri, tarihi eser kaçakçılığı.
Coğrafya	Dağlar, ormanlar, akarsular, göller, denizler, yer altı zenginlikleri, iklim
Ekonomi	Ekonomik yapı, ekonomik durum, tarımsal yapı
Yaşam	Kent ve köy hayatı, hukuki yapı, eğitim ve öğretim durumu, sendikal örgütlenme, gelenek ve görenekler, müzik, folklor, dans, giyim, yemek, basın yayın, TV tartışmaları, kadın sorunları, çocuk ve insan hakları, düşünce ve konuşma özgürlüğü, suç işleme oranları
Politika	Ülkedeki politik geçmiş ve şimdiki durum, uluslararası ilişkiler
Sanat	Edebiyat, tiyatro, bale, sergiler, sezonluk kutlama ve gösteriler

Organize turlara katılan ziyaretçiler pek çok şeyi deneyimleyerek öğrenebilme fırsatına sahip olmaktadır. Bu durumda kalıcı öğrenme gerçekleştiğinden organize turlar bir sınıf ortamını yansıtmaktadır. Burada ziyaretçiler öğrenci, turist rehberleri ise öğretmen olarak kabul edilebilmektedir. Turist rehberinin ziyaretçilere verdiği bilgiler merak uyandırdığında ziyaretçilerin öğrenme dürtüsü de harekete geçmektedir (Pond, 1993, s. 66-70; Tangüler, 2002, s. 21-29). Bu nedenle turist rehberlerinin bilgi edinme sürecini ifade eden anlatım kaynaklarının ayrıcalıklı bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Turist rehberliği mesleğinin niteliklerini yükseltmek için turist rehberlerinin bilgi edindikleri kaynaklar bilgi birikimini sağlamak hususunda oldukça önemlidir (Prakash ve Chowdhary, 2010, s. 2).

Organize tur sürecinde ziyaretçiler için bilgi veren, eğitimci ve öğretmen rolünün ön plana çıktığı interdisipliner bir yaklaşım benimseyen turist rehberlerinin bilgi kaynakları sayısızdır. Mesleki eğitimde aldığı dersler, mesleki eğitim sonrası ilgili kurumlar tarafından düzenlenen eğitim programları, mesleki dokümanlar, meslektaşlarının bilgi ve deneyimleri, destinasyonun özgün değerlerine ilişkin uzmanlarca hazırlanan materyaller, raporlar ve kitapçıklar, kutsal kitaplar, e-kaynaklar, coğrafya, arkeoloji, ekonomi, sanat tarihi, politika, tarih gibi bilim dallarına ait makale, dergi ve kitaplardan oluşmaktadır (Dursun ve Cankül, 2020, s. 2609-2612).

Turist rehberliği mesleğinin bilgi veren, öğretici ve öğretmen rolünden hareketle eğitim-öğretim için hazırlanan materyallerin de bilgi ve anlatım kaynakları arasında yer

alacağı düşünülmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde tarih öğretiminde hikaye, destan, menkıbe, şiir ve romanların kullanılması ile ilgili çalışmalar giderek artmaktadır. Düzgün (2008) çalışmasında tarihi romanların, öğrenciler üzerindeki tarih bilinci ile milli şuuru olumlu yönde etkilediğini belirterek, tarih öğretiminde materyal olarak kullanılabilmesi sonucuna ulaşmıştır. Artan (2012), tarih öğretiminde Milli Mücadele Dönemi için tarihi romanların kullanılabilmesini ifade etmiştir. Keçe (2013), tarihi romanların öğrencileri olumlu yönde etkilemesi nedeniyle bu romanların öğretim materyali olarak kullanılabilmesini vurgulamıştır. Öztaş (2018), hikaye, destan, menkıbe, şiir ve romanların tarih öğretmenlerinin ders anlatımında yararlanabilecekleri kaynaklar arasında yer aldığını vurgulamaktadır. Söz konusu edebi eserlerin öğrencilerin duyuşsal öğrenmelerini destekleyerek öğrenme dürtüsünü harekete geçirdiği belirtilmektedir. Bu çalışmalardan hareketle romanların turist rehberleri için de bilgi ve anlatım kaynağı olarak kullanılabilmesi ifade edilebilir. Bu nedenle 1932 yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınan ‘Yaban’ romanı çalışmanın odak noktasındadır.

1.5. Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, edebi eserlerden yararlanılarak turist rehberlerinin anlatımlarını zenginleştirecek bir materyal geliştirmektir. Edebi eserlerin coğrafya merkezli okuma yöntemi ile değerlendirilebileceğine dair örnek oluşturması ise çalışmanın alt amacıdır. Bu bağlamda Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun ‘Yaban’ (1932) romanı Milli Mücadele Dönemi’nde Anadolu’nun kırsal kesimine ilişkin pek çok bilgi verdiği için çalışmanın amacı doğrultusunda uygun görülmüştür. Bunun yanı sıra romanın Mondros Mütarekesi ile Sakarya Meydan Muharebesi sonrası hakkında tarihi arka plana sahip olması ayrıcalıklı önemini ortaya koymaktadır. Tarihi arka planda Türk köylüsünün edebiyata yansıyan durumu yer almaktadır. Elde edilen bulgular turist rehberlerinin Milli Mücadele Dönemi anlatımlarına; Türk köylüsünün yaşam şartları, Milli Mücadele’ye ilişkin algıları, örf ve adetleri, siyasal görüşleri, ekonomik uğraşları gibi pek çok konuda destek oluşturarak kırsalda Milli Mücadele’nin oldukça zorlayıcı fiziki, psikolojik ve ideolojik şartlarda yürütüldüğünü vurgulamalarına yardımcı olacaktır.

1.6. Önem

Bu çalışma Milli Mücadele Dönemi ile ilgili olarak turist rehberlerinin anlatımlarını zenginleştirmesi için ‘Yaban’ romanından yararlanılarak söz konusu dönemin kırsal

yaşamında Türk köylüsünün içinde bulunduğu şartları ortaya koymaktadır. Bu bağlamda köylülerin ekonomik faaliyetleri, eğitimleri, sağlık durumları, devlet ve devlet görevlilerine bakışları, Milli Mücadele'ye ilişkin algıları ile ülkeyi işgal eden Yunanlılara yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma turist rehberlerinin bilgi birikimini ve performanslarını olumlu yönde etkileyerek anlatımı zenginleştirici bir materyal geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Milli Mücadele Dönemi ile ilgili olarak Türk gençlerinde milli şuuru geliştirmesi açısından da ayrıcalıklı bir öneme sahip olan bu çalışma turistlere de kırsal hayatın akışı hakkında dönem bilgilerinin çarpıcı bir biçimde sunulmasını sağlayacaktır. Turist rehberleri Milli Mücadele içerikli anlatımlarında ruha dokunan ve hikâyesel bir sunum gerçekleştirdiklerinde organize turlarda turist gruplarının memnuniyet ve sadakatini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma turist rehberliği alanyazınında edebi eserlerin coğrafya merkezli okuma yöntemi ile kullanılabilmesine ilişkin ilk örnek olma niteliği taşımaktadır. Türkiye genelinde de benzer çalışmaların literatüre kazandırılması bağlamında teşvik edici olduğu düşünülmektedir.

1.7.Araştırma Sorusu

“Milli Mücadele Dönemi’nde Anadolu kırsalının fiziki, psikolojik, sosyo-kültürel ve ideolojik şartları ile Milli Mücadele algıları Yaban romanı temel alınarak turist rehberi tarafından turistlere nasıl aktarılabilir?” sorusu çalışmanın çıkış noktasını ifade etmektedir.

1.8. Yöntem

Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınmış ‘Yaban’ romanından yararlanılarak turist rehberlerinin anlatımlarını zenginleştirecek bir materyal geliştirmeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinin sosyal olayları açıklamada yeterli olmadığı düşüncesiyle ortaya çıkan nitel araştırma yöntemi, “görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak ifade edilebilir (Patton, 2018, s. 431-439; Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 19). Araştırmacıya sosyal olgu ve olayları bağlı olduğu atmosfer içerisinde zengin bir biçimde yorumlama fırsatı sunan bir yaklaşımdır. Nitel araştırma yönteminde esas olan üzerinde çalışılan durumdur. Veriler arasında içi içe geçmiş benzerlik ve ilişkileri çözümlmek ve ölçmek zorlayıcıdır.

Çalışma sahibi katılımcı bir yaklaşım göstermek durumundadır. Sosyal olgu, olay ve atmosferi derinlemesine betimlemeyi ve yorumlamayı gerektirir. Yorumlama ve betimlemenin ön planda olduğu nitel analiz yönteminde araştırmacının önceliği mevcut atmosferi yeniden anlamlandırabilmektir (Creswell, 2021, s. 44-50; Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 29). Bu bağlamda bu çalışmada Milli Mücadele Dönemi'nin Anadolu kırsalındaki atmosferini yansıtan 'Yaban' romanı coğrafya merkezli okuma yöntemi ile analiz edilmiştir.

Coğrafya merkezli okuma yöntemi ile roman analizinin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle eserde yer alan coğrafi unsurlar belirlenmektedir. Eserin mekânı öteleyen ya da mekânı genişleten bir eser olduğuna dair çıkarım yapılmaktadır. Coğrafya merkezli okuma yöntemine elverişli olan bir eserde söz konusu coğrafi unsurların işlevine odaklanılmaktadır. Bu sayede eserdeki coğrafya merkezde tutularak eserin üretim sürecinin farklı bir bakış açısıyla okunması ve anlamlandırılması sağlanmaktadır. İklim, bitki örtüsü, toprak ve yüzey şekilleri, eğitim, sağlık, ekonomi, psikoloji, sosyo-kültürel, siyasi ve ideolojik yaklaşımlar coğrafyanın esere yüklediği anlamı ortaya koymaktadır (Garan, 2012, s. 89; Kefeli, 2009, s. 430-431; Özer, 2021, s. 39).

Edebi eserler toplumsal yaşamdaki iletişim becerileri arasında yer almaktadır. Okuyucu ve edebi eserin karşılaşması ile birlikte okuyucunun tepkileriyle edebi eserin şekillendiği, geliştiği ve yeniden anlamlandırıldığı bir süreç başlamaktadır. Aynı edebi eser ve okuyucunun tekrar karşılaşmasıyla yeniden başlayabilecek bu süreç farklı okuma türlerinin önemini ortaya koymaktadır (Göktürk, 1997, s. 12-13). En yalın haliyle edebi metinlerin geliştiği coğrafyadan etkilenecek şekilde şekillenmesi olarak ifade edilebilen coğrafya merkezli okuma söz konusu okuma türleri arasında yer almaktadır. Edebi metnin doğduğu bölgenin dinamiklerinden soyutlanarak geliştiğini düşünmek oldukça güçtür. Bu bağlamda Kefeli (2009) edebi metinlerin coğrafya merkezli analizini açıklarken,

“Toprak ve iklim şartları ile sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir”

ifadesi ile edebi metinlerin analizinde coğrafyanın önemini vurgulamaktadır (Kefeli, 2009, s. 424). Coğrafya merkezli okuma farklı bir ifade ile 'géo-littéraire' yaklaşımı, edebi metinlerin geliştiği coğrafyanın iklim, bitki örtüsü, toprak ve yüzey şekilleri, eğitim, sağlık, psikoloji, sosyo-kültürel, siyasi ve ideolojik yaklaşımlarının yanı sıra söz

konusu coğrafyanın ekonomisini de tanımlayarak edebi eserin tekrar anlamlandırma çalışmasıdır (Garan, 2012, s. 87).

Bir ‘mekân bilimi’ olarak da bilinen ve geniş bir çalışma alanına sahip coğrafya pek çok bilimle etkileşim halinde olup çoğulcu bir disiplindir. Coğrafi bir eksenle konumlanan edebi eserlerde coğrafya bilimi için belge niteliği taşımaktadır. Çünkü edebi eserler toplumların değişimlerini gelecek kuşaklara aktaran önemli kaynaklardır. Edebi eserlerin titizlikle anlamlandırılabilmesi kronolojik olarak tarihinin incelenmesi ile ilgilidir. Tarihi dönüşümlerin yaşandığı mekân ise coğrafyadır. Bu bağlamda edebi eser türleri arasında yer alan roman, belirli bir ‘zaman’ ve belirli bir ‘mekân’ a özgü olup insan-mekân arasındaki etkileşimin sonuçlarını edebi bir üslup ile sunmaktadır (Küçük, 2019, s. 16-17; Şengül, 2010, s. 531).

Genç (1992)’e göre turist rehberi eşlik ettiği turistlere pek çok farklı konuda bilgi verme yükümlülüğündedir. Söz konusu bilgiler bölgenin tarihi, ekonomisi, yaşamı, politikası ve sanatının yanı sıra coğrafya ile ilgilidir. Çalışmasında ovalar, akarsular, göller, denizler, yeraltı zenginlikleri ve iklim coğrafya başlığı altında değerlendirilmektedir. Ancak coğrafya bilimi bir bölgenin fiziki özelliklerinden çok daha fazlası ile ilgilenmektedir (Doğanay vd., 2012, s. 2). Coğrafya biliminin ilgilendiği alanlar Tablo 1.4’ de yer almaktadır.

Organize turlarda turist rehberleri bilgi aktarabilmek için bölgeye ait coğrafyanın fiziki durumu yanı sıra beşeri durumu ve diğer kaynakları hakkında da bilgi sahibi olmalıdır. ‘Yaban’ romanı coğrafyanın bu geniş kapsamı özelinde değerlendirildiğinde Anadolu’ da bulunan bir köy hakkında zengin bilgiler sunmaktadır. Bu yönüyle uzmanlar tarafından coğrafya merkezli okuma yöntemine elverişli bulunan romanda aynı zamanda pek çok tarihi bilgi de yer almaktadır. Dolayısıyla ‘Yaban’, coğrafyanın geniş perspektifini, tarihi ve edebiyatı aynı anda bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın üç farklı bilim dalının kesiştiği noktada olduğu ifade edilebilir.

Çalışmanın Milli Mücadele Dönemi kırsalının durumu aktarırken turist rehberlerinin anlatımlarını zenginleştirmeleri için yararlanabilecekleri bir kaynak niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

Tablo 1.4. Coğrafya Biliminin İlgilendiği Alanlar (Doğanay vd., 2012, s. 27- 372)

Doğal (Fiziki) Coğrafya	Jeomorfoloji			
	Klimatoloji			
	Hidrografya			
	Biyocoğrafya			
	Afetler coğrafyası			
	Matematik coğrafya			
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya	Nüfus	Siyasal yönü		
		Ekonomik yönü		
		Sosyal yönü		
		Nüfus artışı		
		Göç hareketleri		
		Irklar ve yeryüzündeki dağılışları		
		Diller ve coğrafi dağılışları		
		Dinler ve coğrafi dağılışları		
	Yerleşme Coğrafyası	Kırsal yerleşmede mesken şekilleri	Yapı malzemesine göre	
			Ek yapıların biçimine göre	
		Kırsal yerleşmelerin sınıflandırılması	Kat durumuna göre	
			Çatılarına göre	
		Kent yerleşmeleri ve kentleşme	Kırsal Yerleşmeler	
			Köy Yerleşmeleri	
	Tarım Coğrafyası	Tarım sistem ve tipleri		
		Tahıl tarımı		
		Endüstri bitkileri tarımı		
		Bağ ve bahçe tarımı		
		Hayvancılık		
		Ormancılık		
Su ürünleri avcılığı				
Madenler	Yeraltı kaynakları			
	Metal yeraltı kaynakları			
	Metal dışı yeraltı kaynakları			
	Süstaşları			
Enerji	Enerji kaynaklarının sınıflandırılması			
	Başlıca enerji kaynakları			
Sanayi	Sanayinin kuruluş yerini belirleyen faktörler			
	Dünya sanayi bölgeleri			
Ulaşım	Ulaşım ağları			
	Doğal çevre faktörlerinin ulaşım etkileri			
Turizm	Doğal turistik kaynaklar			
Bölgesel Coğrafya	Kıtalar Coğrafyası			
	Bölgeler Coğrafyası			
	Ülkeler Coğrafyası			

1.9. Konu

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türk Edebiyatı'nda romanların mekânı büyük ölçüde İstanbul ile sınırlıdır. Ancak Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele ile birlikte Anadolu, romanlarda yazarların odak noktası haline gelir. Anadolu'da bizzat Milli Mücadele hareketi içerisinde olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi edebiyatçılar Milli

Mücadele ve Anadolu'nun durumunu eserlerinde işlemişlerdir. Anadolu'da süregelen Kurtuluş Savaşı'nın sıcaklığını konu alan romanlardan birisi de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Yaban' romanıdır (Türkoğlu, 2019, s. 35-36). Yaban, Milli Mücadele Dönemi içerisinde Anadolu'da yer alan bir köy ve bu köyde yaşayanlar hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Bu sayede dönemin Anadolu köylüsü pek çok yönden incelenerek köy halkının içinde bulunduğu durum yansıtılmaya çalışılacaktır.

1.10. Yakup Kadri Karaosmanoğlu Hakkında

Yakup Kadri Karaosmanoğlu 27 Mart 1889 tarihinde Kahire'de dünyaya gelmiştir. Altı yaşındayken ailesi ile birlikte Manisa'ya yerleşmiştir. İlköğretimini Fevziye Mekteb-i İptidaisi'nde tamamlamıştır. 1903 yılında İzmir İdadisi'nde öğrenimine devam etmiştir. 1905 yılında tekrar Mısır'a dönerek Freresler (İskenderiye) Fransız okuluna bir yıl devam eder ve ortaöğretimini burada tamamlar. Ortaöğretimini tamamlamasının ardından İstanbul'a yerleşir ve Mekteb-i Hukuk eğitimine başlar. 1911 yılında fakülteden mezun olmadan ayrılır. 1913 yılında 'Peyam' gazetesinde yazarlık yapmaya başlar ve ilk öykü kitabı 'Bir Serencam' yayımlanır. 1915 yılında edebiyat ve felsefe öğretmenliğine başlar. 1916 yılına kadar bireysellik akımını benimseyen yazar bu tarihten itibaren toplumsal konuları işlemeye başlar. Birinci Dünya Savaşı süresince savaş ve seferberlik başlıca işlediği konular arasındadır. 1916 yılında tüberküloz tedavisi için Davos'a (İsviçre) gider. Kurtuluş Savaşı'nın zorlu günlerinde Ankara'ya davet edilir. Kurtuluş hareketini görme ve liderlerle bir araya gelme fırsatı yazarın sosyal gerçekçiliğe geçişinde önemli rol oynamaktadır. 1920'de 'Kiralık Konak', 1921'de 'Nur Baba', 1922'de 'Okun Ucundan' ve Halide Edip, Mehmet Asım ve Falih Rıfkı ile birlikte 'İzmir'den Bursa'ya', 1923'te 'Kadınlık ve Kadınlarımız' adlı eserleri yayımlanmıştır. 1923 yılında evlenen yazar aynı yıl içerisinde Mardin Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde yer alır. 1926 yılında tekrar sağlık sorunları nedeniyle İsviçre'ye gider. İsviçre'den 'Milliyet' gazetesine 'Alp Dağlarından' başlığı ile mektuplarını göndermiştir. 1927 yılında 'Hüküm Gecesi', 1928 yılında ise 'Sodom ve Gomore' adlı eserini yayımlar. 1932 yılında dört arkadaşı ile yayınladığı 'Kadro' dergisi 1934 yılında elçilik görevine atanması nedeniyle kapatılmıştır. Bu süreç içerisinde Manisa milletvekilliği görevini sürdüren Yakup Kadri, Kurtuluş Savaşı ve 'Anadolu Tahkik Komisyonu' üyeliği sırasındaki gözlemlerine dayanarak 1932 yılında 'Yaban' romanını yazar. 1934 yılında ise 'Ankara' yayımlanır. 1934-1954 yılları arasında çeşitli elçilik görevlerini yürütmüştür. Bu dönem içerisinde 'Atatürk', 'Zoraki Diplomat', 'Anamın Kitabı' ve 'Panorama' eserlerini kaleme alır.

1961 seçimlerinde Manisa'dan milletvekili olarak seçilir. 1965 yılına kadar aktif siyasete devam etmektedir. Ankara'da 13 Aralık 1974 tarihinde vefat eden yazarın kabri Beşiktaş (İstanbul) Yahya Efendi Mezarlığı'ndadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 203-206).

2. TARİHİ ARKA PLAN: MİLLİ MÜCADELE

19. yüzyılın başlarında milli devletlerin ortaya çıkışı çok uluslu imparatorlukların yıkılmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti son dönemlerinde girdiği savaşlar ve iç isyanlarla zor duruma düşmüştür. Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmış ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalmıştır. Bu antlaşma neticesinde yurdun her bir yanı düşman işgaline uğramıştır. Bu işgallere son vermek için Mustafa Kemal ve arkadaşları 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a hareket edip Milli Mücadeleyi başlatmışlardır. Samsun'dan Havza'ya geçip Havza Genelgesi'ni, Amasya'da ise Amasya Genelgesi'ni yayınlamışlardır. Erzurum ve Sivas Kongreleri ile halkın bilinçlenerek teşkilatlanmasını sağlamışlardır. Yunan ordusunun Afyon, Eskişehir ve Ankara'yı işgal edip Türkleri bu bölgelerden atmak için 6 Ocak 1921 tarihinde gerçekleştirdiği taarruz Türklerin galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Bu zafer tarihte Birinci İnönü Zaferi olarak yerini almıştır. Yunanlıların ikinci kez aynı amaçla 23 Mart 1921 tarihinde gerçekleştirdiği taarruzda Türkler yine mağlup edilememiş ve İkinci İnönü Zaferi elde edilmiştir. Bu iki yenilgi ile morali giderek bozulan Yunan ordusu üçüncü bir taarruza kalkışmıştır. 10 Temmuz 1921 tarihinde başlayan bu taarruzda Türk ordusu Eskişehir, Afyon ve Kütahya'yı Yunanlılara bırakarak Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durum karşısında TBMM savaşın tek bir elden yönetilmesini kararlaştırmış ve 5 Ağustos 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık yetkisi vermiştir. 23 Ağustos 1921 tarihine kadar yapılan hazırlıklar sonrasında Sakarya Meydan Muharebesi gerçekleşmiş ve 13 Eylül 1921 tarihinde kesin bir zafer ile Yunan ilerleyişi durdurulmuştur. TBMM bu zafer sonucunda Fransa, İtalya ve Rusya ile yeni anlaşmalar yapmış ve diplomatik olarak kazanımlar sağlamıştır. 30 Ağustos 1922 tarihinde Türk ordusu Yunanlılar üzerine kesin bir taarruz başlatmış ve bu savaşı kazanarak bağımsızlığını elde etmiştir (Onursal, 2021, s. 1). 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi ile başlayan ve askeri anlamda Mudanya Mütarekesi ile son bulan bu süreç Kurtuluş Savaşı, İstiklal Harbi, Milli Mücadele gibi isimlerle anılmaktadır (<http-3>).

2.1. Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti

20. yüzyılın başında Avrupalı devletler dünyanın pek çok noktasında toprak sahibi olarak zenginliklerini artırmıştır. Bu devletlerin birbirlerine karşı daha güçlü ve zengin olma isteği topraklarını daha da genişleterek daha çok bölgede hükmedici güç olma arzusunu doğurmuştur. Bu rekabet ortamında Avrupa, İtilaf ve İttifak Devletleri olmak

üzere iki bloklu bir yapı haline gelmiştir (Akkor, 2019, s. 275). Söz konusu bloklar İtilaf Devletleri (İngiltere, Fransa, Rusya) ve İttifak Devletleri (Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu) olarak anılmaktadır (http-4).

Avusturya-Macaristan veliaht Prensi Arşidük Franz Ferdinand, 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna (Sırbistan) ziyareti sırasında Gavrilo Princip tarafından suikaste uğramıştır. Bu durum Avusturya-Macaristan ve Sırbistan ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş açmıştır. Sonrasında savaş tüm Avrupa kıtasına yayılmış ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) başlamıştır (Uçarol, 1995, s. 461).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla hem İtilaf hem de İttifak Devletleri bloklarında değişiklikler meydana gelmiştir. Sırbistan, Yunanistan, Romanya, Japonya, Brezilya, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya İtilaf Devletleri'ne; Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ise İttifak Devletleri'ne katılmıştır (Alaca, 2019, s. 124). Esasında Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkanlarda yenilgiler yaşamıştır. Avrupa devletleri arasında yaşanan gerilimlerden yola çıkarak ortaya çıkması kesin gözüyle bakılan bir dünya savaşında, topraklarını kaybetme kaygısı içerisinde olan Osmanlı Devleti; Rusya, İngiltere ve Fransa'ya müttefiklik teklifleri sunmak durumunda kalmıştır. Ancak bu tekliflerin kabul edilmemesiyle Osmanlı Devleti İttifak Devletleri arasında yer almıştır (Çetinkaya, 1995, s. 24-27).

Osmanlı Devleti'ni resmi olarak savaşın içine sokan antlaşma 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşmanın sekizinci gününde Alman Göben ve Breslau gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmelerine izin verilmiştir. Gemiler 29-30 Ekim 1914 tarihlerinde Rus limanlarını bombalamıştır. Bu olay sonrasında Osmanlı Devleti fiilen Birinci Dünya Savaşı'nın bir parçası olmuştur (Alkan, 2019, s. 86). 11 Kasım 1918 tarihinde imzalanan teslim antlaşması ile Almanya yenilgiyi kabul ederek savaşın dışında kalmıştır (Serez, 2019, s. 134).

Almanya'nın bu durumu Osmanlı Devleti'ni etkilemiştir. Osmanlı'nın savaş süresince Almanya'dan temin ettiği askeri ve mali destek ortadan kalkmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin iç siyasi dengeleri değişime uğramıştır. Sadrazam Talat Paşa görevinden istifa etmiş ve yerine Ahmet İzzet Paşa atanmış, 14 Ekim 1918 tarihinde de yeni hükümet kurulmuştur. Yeni kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin üstlendiği ilk görev savaş sona erdirecek barış arayışları olmuştur. Bu hususta atılan ilk adım Kut'ül

Amare savaşında esir düşen ve Heybeliada'da tutulan İngiliz General Townshend ile Ahmet İzzet Paşa'nın görüşmeleridir. Bu görüşmelerin gündemi General Townshend'in aracılığında İngiliz Hükümeti ile gerçekleşecek ateşkes ihtimalidir (Akkor, 2019, s. 278).

General Townshend vasıtasıyla yapılacak barış girişiminin gizliliği Ahmet Paşa Hükümeti için iki durumdan dolayı oldukça önemliydi. Birincisi azınlıkların taşkınlık yapabilme ihtimali iken; ikincisi Almanların, Osmanlı Hükümeti'nin kendilerinden bağımsız barış yapıyor düşüncesine kapılıp, Alman askerlerinin karşı bir tavır koyma ile Osmanlı Hükümeti'ne vakit kaybettirme durumudur. Barış talebi ile karşılıklı görüşmeler Türk tarihi için önemli bir adımın atılmasına neden olmuştur. 27 Ekim 1918 tarihinde Mondros Limanı'nda (Limni Adası) gerçekleşen görüşmelerin ardından 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Mütarekesi, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanmıştır. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmıştır (Çelik, 2012, s. 118-122).

2.1.1. Mondros Mütarekesi'nin Sonuçları

30 Ekim 1918 günü Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan Mondros Mütarekesi 25 maddeden oluşmaktadır. Osmanlı Devleti için ağır hükümleri bulunan Mütarekename'nin önemli maddeleri aşağıda sıralanmaktadır (Çapa, 2020a, s. 141-144):

Madde 1: Çanakkale ve Karadeniz Boğazları güvenlik içinde ve serbest geçişe açılacak, boğazlardaki istihkamlar İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecektir.

Madde 5: Hudut karakolları ve iç düzeni korumada kullanılacak az sayıda kuvvet dışında, tüm askerler terhis edilecektir.

Madde 7: İtilaf Devletlerinin güvenliğini tehlikeye düşürecek bir durum olursa söz konusu devletler Türkiye'nin herhangi bir stratejik noktasını işgal edeceklerdir.

Madde 10: İtilaf Devletleri Toros tünellerini işgal edecektir.

Madde 12: Osmanlı Hükümeti'nin haberleşmesi dışında telsiz, telgraf ve kablolar itilaf devletlerinin memurlarının kontrolü altında olacaktır.

Madde 15: Bütün trenlere itilaf devletlerinin kontrol memurları yerleştirecek; İtilaf yetkilileri, Türk trenlerini istedikleri gibi serbestçe kullanabilecek, fakat halkın ihtiyaçlarını dikkate alacaklardır. Osmanlı Devleti, Batum ve Bakü'nün işgal edilmelerine karşı çıkmayacaktır.

Madde 24: Doğu'da altı vilayette (vilayat-ı sitte) karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri buraları işgal hakkına sahip olacaktır.

Mondros Mütarekesi ile halk ve asker üzerinde Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin zorlukların sona erdiği düşüncesi oluşmuştur. Ancak hemen sonrasında baş gösteren

işgaller bu düşüncenin yerini karamsarlık ve hayal kırıklığına bırakmıştır (Yaşar, 2016, s. 368).

Mondros Mütarekesi'nin üzerinden henüz üç gün geçmesine rağmen İngilizler işgal hareketlerini Suriye ve Irak yörelerinde başlatmışlardır. 3 Kasım 1918 tarihinde Musul, Musul'un ardından İskenderun işgal edilmiştir. 13 Kasım 1918 tarihinde on beş muharebe, on bir kruvazör, yirmi dokuz muhrip gemisi ve altı denizaltı olmak üzere İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan donanmasından oluşan filoya bir Yunan zırhlısı ve on bir harp gemisinin katılmasıyla İstanbul boğazı tamamen yetmiş üç parçalık donanmanın kontrolü altına girmiştir. 17 Aralık tarihinden itibaren Dörtyol, Toros Tünelleri, Adana ve Pozantı Fransızların işgaline uğramıştır. Antalya, Kuşadası, Fethiye, Bodrum ve Marmaris bölgelerini İtalyanlar işgal etmiştir. Demir yolları üzerinde bulunan pek çok stratejik istasyon yine işgal güçlerinin kontrolü altına girmiştir. İşgal döneminde Osmanlı Devleti on bin subay ve iki yüz altmış dört bin üç yüz otuz dokuz eri terhis etmiştir. Ordunun mevcut sayısı kırk üç bin kişiye kadar düşmüştür (Çapa, 2020a, s. 146; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı [ATASE], 1999, s. 170).

2.1.2. Paris Barış Konferansı

Paris Barış Konferansı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, İttifak kuvvetlerine savaş açan devletler ve İtilaf Devletlerinin bir araya gelmesi ile yürütülmüştür. Yenilen İttifak Devletleri ile yapılacak olan barışın esaslarını belirlemek için 18 Ocak 1919 tarihinde görüşmeler başlamıştır. Konferansa İttifak kuvvetlerinden hiçbir devlete davet gönderilmemesine rağmen Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan; Ermeni, Rum, Kürt ve Araplara, nüfus yoğunluklarının yüksek olduğu bölgelerdeki haklarını savunmaları için, davet gönderilmiştir (Alaca, 2019, s. 139).

2.1.2.1. Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Talepleri

Paris konferansında iki farklı heyet ile katılan Ermeni heyetlerinden biri Bogos Nubar Paşa tarafından temsil edilen Ermeni Milli Birliği, diğeri ise Erivan'dan gelen Ermeni Milli Meclisi Başkanı Avedis Aharonian'dır. Avedis Aharonian'nın heyeti ile Bogos Nubar'ın heyetleri arasında fikir birliği bulunmuyordu. Bogos Nubar Paşa'nın heyeti Maraş, Kozan, Osmaniye, Adana ve Antakya vilayetlerini bünyesinde bulunduran Çukurova bölgesinin Büyük Ermenistan'a bırakılmasını talep ederken; Avedis Aharonian'nın başkanlığındaki heyet ise Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput, Sivas, Erzurum ile Trabzon'u talep etmekteydi. Sonrasında bu iki heyet Bogos Paşa heyetinin talepleri

üzerinde fikir birliğine varmış olup bu talebi 26 Şubat 1919 tarihinde konferansa sunmuşlardır (Budak, 2020, s. 448).

2.1.2.2. Paris Barış Konferansında Kürt Talepleri

İstanbul'da 30 Aralık 1918 tarihinde kurulan Kürt Teali Cemiyeti'nin çalışmaları ve Şerif Paşa başkanlığında kurulan Kürt heyeti Paris Barış Konferansı'na katılmıştır. Söz konusu heyete Mısır'da kurulan Kürt Bağımsızlık Komitesi'nin bir heyeti ile Süleymaniye'de Mahmut Berzenci Hükümeti'ni temsil eden heyetin katılması planlanmışsa da bu mümkün olmamıştır. Şerif Paşa konferansta, Dersim'den Kirmanşah'a kadar uzanan bölgedeki Kürtlerin en eski geçmişe dayanan topluluklardan olduğunu tarihsel tespitler ışığında kanıtlamaya çalışarak Kürtler adına hak talebinde bulunmuştur. Paris'te yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra İstanbul'da Kürt temsilcilerin bir araya gelmesi ile oluşan diğer bir grup 2 Ocak 1919 tarihinde İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bir önerge sunmuştur. Bu önergede Kürt tarihinden de bahsedilerek Sivas, Ankara, Konya, Halep ve Adana'nın kısmi olarak Kürt yoğunluğuna sahip olduğu; Musul, Halep, Diyarbakır, Bitlis ve Erzurum'unda nüfusun büyük kısmının Kürt olduğu üzerinde durulmuş ve bu bölgelerin İngiliz mandası altında kendi özerk yönetimlerine bırakılması talep edilmiştir (Yavuz, 2016, s. 286-287).

2.1.2.3. Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri

Yunanlılar taleplerini Paris Barış Konferansı başlamadan önce 30 Aralık 1918 tarihinde konferans sekreteriyasına sunmuşlardır. Buna göre Yunanistan Trakya'nın tümü ile birlikte Batı Anadolu'yu, 12 Ada'yı, Kıbrıs'ı, Kuzey Epir'i talep etmişlerdir. Ayrıca İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya gibi devletlerin İstanbul'u Yunanistan'a bırakmayacaklarından emin oldukları için; İstanbul, İzmit ve Çanakkale bölgelerini kapsayan coğrafyanın uluslararası bir statüye sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır (Erdem, 2010, s. 133-134). Ancak Amerikan belgelerinde Yunanlıların istekleri farklılık göstermektedir. Bu belgelere göre Balkan Savaşları'ndan sonra Bulgaristan'a bırakılan toprakların büyük bir kısmı ve Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan çıkartılması ile başkenti Konya veya Bursa olmak üzere küçük bir bölgede devlet kurulmasına izin verilmesine ek olarak 4 Şubat 1918 tarihli toplantıda Türklerin Avrupa'dan tamamen kovulmasını talep etmişlerdir (Budak, 2020, s. 447-448).

2.1.2.4. Paris Barış Konferansı'nda Arap ve Yahudi Talepleri

Paris Barış Konferansı'nın 6 Şubat 1918 tarihli gündemi Arapların talepleri üzerine olmuştur. Arapların bölgedeki taleplerini Şerif Hüseyin'in 21 Ekim 1915 tarihinde İngiltere'nin Mısır Valisi Henry McMahon'dan aldıkları söz gereği; Torosların güney kısmında kalan tüm coğrafya üzerine büyük Arap Krallığı ya da Arap Devletleri Federasyonu kurulmasını oluşturmaktadır. Ancak İngilizler ile Fransızlar arasında 26 Nisan 1916 tarihinde yapılan gizli antlaşmaya göre Akka'dan Adana-Mersin kıyılarına kadar olan bölge Fransızların kontrolüne bırakılmıştır. Bu durumun Araplar açısından bir hayal kırıklığı olmasına karşın Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'ın 1 Ocak 1919 tarihinde konferansa sunduğu muhtırada Anadolu üzerinden geçen otuz yedinci paralelden, Hint Okyanusu'na kadar olan bölgede Birleşik bir Arap Krallığı talebi görülebilmektedir. Emir Faysal'ın konferansa sunduğu bahse konu olan coğrafyaya Filistin dahil edilmemiştir. Çünkü Emir Faysal ile Yahudi heyeti temsilcisi Weizmann aralarında Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması üzerine bir anlaşma bulunmaktadır. Yahudiler ise 3 Ocak 1919 tarihinde Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasına ilişkin taleplerini konferansa sunmuşlardır (Köse, 2018, s. 221).

2.1.2.5. Paris Barış Konferansı ve İzmir'in İşgali Kararı

İtilaf Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı süresince aralarında yaptıkları anlaşmalara bakıldığında Anadolu'da bir Yunan işgali ihtimali uzak görülmektedir. 1917 tarihinde İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Saint Jean De Maurienne Antlaşması'na göre Antalya, Muğla, İzmir'in kuzeyi ile Konya'nın büyük bir kısmı İtalyan himayesine bırakılacaktı (Yuluğ, 1986, s. 20). Ancak sonraları İngiltere ve Fransa, Doğu Akdeniz coğrafyasında İtalya gibi kuvvetli bir devletin bulunmasının kendi çıkarlarına aykırı olduğu düşüncesi ile antlaşmayı geçersiz kılmak niyetine girdiler. 1917 tarihinde Rusya'da gerçekleşen Bolşevik İhtilali sonrasında savaştan çekilen, dolayısıyla İtilaf Devletleri ile yolunu ayıran Rusya'nın antlaşmada imzasının olmaması Saint Jean De Maurienne Antlaşması'nı geçersiz kılmak için yeterli bir gerekçeydi. Bu gerekçe ile 14 Ekim 1918 tarihinde antlaşmanın geçerlilik hükmünün ortadan kalktığı açıklanmıştır (Jaeschke, 1991, s. 61; Tansel, 1965, s. 11).

Paris Barış Konferansı'nda Yunanlıların taleplerini incelemek üzere 5 Şubat 1919 tarihinde oluşturulan komisyon 30 Mart 1919 tarihinde İzmir ve çevresinin Yunanlıların kontrolüne verilmesinin uygun olacağı hususunda tavsiyede bulunmuştur. Bu tavsiye

İtalya'nın yoğun itirazlarına rağmen 12 Mayıs'ta gerçekleştirilen toplantıda Yüksek Konsey tarafından kabul görmüş ve İzmir'e Yunanlıların asker çıkarmasının önü açılmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda demirli Agamemnon zırhlısında, İngiltere ve Osmanlı Hükümeti arasında imzalanan Mondros Ateşkes Mütarekesi'nin yedinci maddesinde yer alan “İtilaf Devletleri'nin güvenliğini tehlikeye düşürecek bir durum olursa söz konusu devletler Türkiye'nin herhangi bir stratejik noktasını işgal edeceklerdir” hükmü Yunan işgalinin hukuki dayanağını oluşturacaktır (Turan, 2004, s. 741-742).

2.1.3. İzmir'in İşgali

14 Mayıs 1919 tarihinde İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Richard Webb Damat Ferit Paşa'ya; İngiliz Amiral Calthrope İzmir Valisi İzzet Bey ve 17. Kolordu Komutanı Ali Paşa'ya İzmir tabyalarının Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair nota vermişlerdir. Bu gelişmeleri haber alan İzmir halkı 'Redd-i İlhak' isminde bir cemiyet oluşturup 14-15 Mayıs gecesi işgale karşı protesto gösterileri gerçekleştirmişlerdir. 15 Mayıs tarihinde Yunanlılar, Fransız ve İngilizleri kendilerine eşlik ettiği filoda askerlerini İzmir'e çıkartmışlardır. Karaya çıkan birlikler bölgede yaşayan ve Osmanlı vatandaşı olan Rumlar tarafından büyük kutlama ve gösterilerle karşılanmıştır. Şehir merkezine doğru yönelen Yunan askeri alayı Kemeraltı yakınlarında ilk kurşuna hedef olmuştur. Askeri alay önünde bayrak taşıyan bir Yunanlı askeri, sıkılan bir kurşun ile vurulmuş ve bu olay sonrasında Yunanlılar ile bölgede yaşayan Rumlar, Türkler üzerinde katliama girişmiştir (Sofuoğlu, 2002, s. 137).

Bayrak taşıyan Yunan askerinin vurulmasıyla birlikte altmış kadar Türk, Yunanlıların açtığı ateşle vurulmuştur. Bu kargaşa ve katliamdan kaçmak isteyen pek çok kadın ve çocuk Ziraat Bankası merdivenlerine saklanmasına rağmen Yunanlıların baskını neticesinde süngülerle hayatını kaybetmiştir. Olay yerine yakın olan kışla da kurşunlanmış ve bir Türk subay şehit olmuştur. Kışlaya ateş açılmasından dolayı teslim olan Türk askerleri Yunan askerlerinin nezaretinde yürürken Osmanlı vatandaşı Rumların saldırısına uğramış ve bazıları bıçaklanmıştır. Sağ kalanlar ise Patris isimli bir vapura götürülmüştür. Bu sırada Türklerin teslim bayrağının sopası vapur girişindeki nöbetçi bir Yunan askerine değdiği için bayrak taşıyan subay süngülenerek şehit edilmiştir. 15 Mayıs tarihinde İzmir'in asayişinden sorumlu polis ve jandarmalarda katliama uğramış ve Yunan askerleri tarafından yakalananlar şehit edilmiştir. Bu olaylardan on beş gün sonra Ege denizi kıyılarından Türklere ait cesetler çıkarılmıştır. Denizli Kalem Reisi Tevfik

Bey tarafından Harbiye nezaretine çekilen telgrafta o gün sadece İzmir Kışlası'nda bulunan üç yüz askerin şehit edildiği belirtilmiştir (Çukurova, 1987, s. 463-466).

2.1.3.1. İzmir'in İşgalinin Anadolu'da Görülen Yansımaları

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmesi tüm yurt genelinde onur kırıcı olarak algılanmış ve işgallere karşı büyük öfkeye neden olmuştur. İzmir'in işgali başlangıcında Yunanlıların yaptığı katliam ve bu katliama dair haberlerin Anadolu'nun dört bir yanına yayılması nedeniyle ülkenin pek çok noktasında protesto eylemleri gerçekleşmiştir. Bu protestolar 15 Mayıs tarihinde Aydın, Denizli ve Konya'da; 17 Mayıs tarihinde Eskişehir ve Kütahya'da; 18 Mayıs tarihinde Bursa, Tire, Erzurum ve Havza'da başlayıp 23 ve 30 Mayıs tarihlerinde Sultanahmet Meydanı'nda devam etmiştir. 30 Mayıs tarihinde gerçekleştirilen Sultanahmet Miting'i sonrasında işgale karşı protesto amaçlı mitinglerin gerçekleştirilmesi yasaklanmış olsa da Yunan işgalinin ilk gününden son Sultanahmet Mitingi'ne kadar geçen süreç içerisinde halk nezdinde, Birinci Dünya Savaşı'ndan İzmir'in işgaline kadar uzanan süreçte biriken öfke ve isyan yüzeye çıkmıştır (Özbey, 1998, s. 20).

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali vahim sonuçlar doğurmasına rağmen vatanın kurtuluşu için oldukça önemlidir. Söz konusu önem İzmir'i işgal eden devletin kimliğinde saklıdır. Yüzylerce yıl Osmanlı tebaası içerisinde azınlık durumunda olan Yunanlıların, İzmir'in işgali ile Türk'ün öz yurduna göz dikmeleri ve Türk topraklarında Türk halkına hükmedecek olmaları yerli halkın onurlarını ayaklar altına alan hamle olarak algılanmıştır. İzmir'in Yunanlılar yerine İtalya, ABD, Fransa veya İngiltere tarafından işgal edildiği takdirde Türklerin bu işgali kabullenip işgale karşı bir mücadeleye girişmemeleri durumu ihtimaller dahilindedir. Bu nedenle İzmir'in işgali Milli Mücadele'nin başlangıç noktası olduğu gibi geri alınması da Milli Mücadele'nin sonucu olma odağında yer alan bir stratejidir (Gaulis, 1981, s. 54-55).

Diğer taraftan İzmir'in işgal edilmesi İtilaf Devletleri arasında ayrılığa neden olması bakımından önemli bir durum oluşturmuştur. Bunun nedeni 1917 yılında Fransa, İngiltere ve İtalya arasında imzalanan Saint Jean De Maurienne Antlaşması ile İzmir ve çevresinin İtalyanlara bırakılacağı konusunda verilen sözlerden İngiltere ve Fransa'nın geri adım atarak bölgeyi Yunanistan'a bırakmasıdır. Bu durum İtalyanların itirazlarına neden olmuş ve Türk halkı Milli Mücadele süresince İtalyanların desteğini arkalarında bulmuştur (Özcan, 2009, s. 61).

2.1.3.2. Yunanlıların Batı Anadolu'yu İşgali

Yunanların 15 Mayıs 1919 tarihinde gerçekleştirdikleri işgal sonrası hiç vakit kaybetmeden Batı Anadolu bölgesine hızlı bir askeri hareketle işgal bölgelerini genişletmişlerdir. İzmir'in doğu ve kuzey yönünde yapılan bu hareketlerle birlikte 21 Mayıs Menemen, 22 Mayıs Selçuk, 26 Mayıs Manisa, 27 Mayıs Aydın, 28 Mayıs Tire, 29 Mayıs Turgutlu ve Ayvalık, 1 Haziran Ödemiş, 3 Haziran Nazilli, 4 Haziran Ahmetli, 12 Haziran'da ise Bergama Yunan işgali altında kalmıştır. Bu işgaller karşısında ilk direniş hareketi Urla'da gerçekleşmiştir. 16 Mayıs tarihinde sekiz yüz kadar Rum'dan oluşan çete Türk köylerine saldırmış ve saldırdığı köyleri yakıp yıkmıştır. Bunun üzerine Yarbay Kazım Bey komutasındaki 173. Piyade Alayı halkın desteği ile birlikte çetelere karşı koymuştur. Ayrıca Ayvalık'ta bulunan 172. Alay Komutanı Ali Bey ve askerleri Ayvalık işgaline karşı direniş göstermişse de işgale engel olamamıştır (Sofuoğlu, 2002, s. 72).

2.2. Türk Kurtuluş Savaşı

Türk Kurtuluş Savaşı başlığı altında 19 Mayıs 1919 ve 11 Ekim 1922 tarihleri arasında gerçekleşen olay ve savaşlar alt başlıklar halinde sırasıyla incelenmektedir.

2.2.1. Kuva-yı Milliye

Kuva-yı Milliye, Mondros Mütarekesi sonrasında işgaller ve bu işgallere karşı Osmanlı Sarayı ile İstanbul Hükümeti'nin sessiz kalmasından kaynaklı halkın kendi arasında örgütlenip silahlı mücadele için kurdukları milis kuvvetlerin tamamını kapsayan hareketin adıdır. Kuva-yı Milliye birlikleri eşkıyalar, eski askerler, gönüllü halk ve bölgede var olan efelerden oluşan karışık bir yapıya sahiptir. Bu birliklere genellikle bölge eşrafının ileri gelenleri, eski askerler ve bölgenin sosyal yapı taşlarından biri olan efeler liderlik etmektedir. Kuva-yı Milliye, Batı Anadolu'da işgallerin süre geldiği zaman diliminde düşmanların Anadolu içlerine kadar ilerlemesinin önüne geçmek, iç ayaklanmaları bastırmak, düzenli işgal kuvvetlerine etkili mukavemet gösterecek düzenli ordu kurulana kadar zaman kazandırmak ve halkın moralini yüksek tutmak gibi faydalar sağlamıştır (Çiloğlu, 1999, s. 137-138).

Kuva-yı Milliye'nin ülkesel kurtuluştan daha çok bölgesel kurtuluşa odaklanması, askeri disiplinden yoksunluğu, tek bir merkez yerine pek çok merkezden yönetilmesi, düzenli orduya yeteri kadar mukavemet gösterecek güçten yoksun olması, bazı durumlarda yerel halk ile karşı karşıya gelmesi bu birliklerin zayıf yönleri arasındadır.

Ancak varlığını düzenli ordunun kuruluşuna kadar sürdürebilen bu birlikler bu sorunlara rağmen Türk milletinin işgallere karşı teslim olmaması anlamında bir dönemin direniş ruhunu sergileyen bir algı olarak milletin zihninde süreklilik kazanmıştır (Dinçer, 2018a, s. 79).

2.2.2. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı

Birinci Dünya Savaşı sürecinin sonlarında Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri ile bir mütareke yapması gereği düşüncesine sahip olanlardan biri de Mustafa Kemal Paşa idi. Padişah Vahdettin'e gönderdiği mektupta Osmanlı ordusunun gerekli savaş gücü yeterliliğinden yoksun olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Sadrazamlık makamının İzzet Paşa'ya, Harbiye Nazırlığı makamının kendisine, yeni kurulacak kabinede de Fethi, Azmi, Tahsin ve Canbolat Beylere yer verilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur. Ancak İzzet Paşa'nın Sadrazamlığa getirilmesine rağmen Mustafa Kemal Paşa'ya hükümette yer verilmemiş ve Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün Mustafa Kemal Paşa'nın Adana Yıldırım Orduları grubu Komutanlığı'na ataması yapılmıştır (Özkaya ve Konukçu, 2005, s. 27).

Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Orduları Komutanlığı'na atandığı gün İzzet Paşa Hükümeti tarafından tüm ordulara bir emir gönderilmiştir. Bu emir birliklerin terhis edilmesi ve İtilaf Devletlerince gerçekleştirilecek olan işgallere karşı mukavemet gösterilmemesini içermektedir. Ancak Mustafa Kemal Paşa hükümetin bu emrini yerine getirmeyerek, İskenderun'u işgal eden İngilizlere karşı silahlı mücadele emri vermesi İzzet Paşa Hükümeti'nce öfke ile karşılanır, Adana Yıldırım Orduları Grubu lağvedilir, Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine verilip İstanbul'a çağrılır. Bu durum üzerine 10 Kasım 1918 tarihinde Mustafa Kemal Paşa görevini 2. Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya devrederek İstanbul'a hareket eder (Susoy, 2008, s. 49).

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da bulunduğu sürece vatanın işgalden kurtulması adına pek çok kişi ile iletişime geçip fikir alışverişi yapmış, hükümetle yakın ilişki içine girmiş, hatta gizli bir örgütlenme içine girerek hükümeti devirmeyi bile düşünmüştür. Ancak girişimlerin hiçbirinden sonuç alamayacağını anlayınca ülkenin kurtuluşunun son çaresi olarak Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'yi başlatmak olduğu kanaatine varmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçme seçeneğinin son çare olma nedeni, Anadolu'da başlayacak bir direnişte, İstanbul Hükümeti'nden bağımsız hareket etme zorunluluğundan doğan farklı bir ifade ile merkezi güçten yoksunluk durumudur. Bu

durum bir bağımsızlık hareketine verilecek desteğin çeşitli tereddüt ve çekimserliklerden dolayı güç kaybetmesine neden olarak Milli Mücadele'nin başarısız olma riskini artırmasıdır (Demirbaş, 1999, s. 101).

Mustafa Kemal Paşa 16 Mayıs 1919 tarihinde 9. Ordu Komutanlığı Müfettişi sıfatıyla görevlendirilmiş şekilde Milli Mücadele sırasında kendine yardımcı olacak güvendiği isimlerle birlikte bağımsızlık ateşini yakmak üzere Samsun'a hareket etmiştir (Güçer, 2020, s. 17). Bandırma Vapuru ile Mustafa Kemal Paşa, beraberindeki yirmi üç subay, yirmi beş personel ile üç gün süren bir yolculuktan sonra 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ayak basmıştır. O günlerde Samsun'da bir İngiliz birliği olmasına rağmen resmi görevi gereği Samsun ve civarında gayrimüslimler açısından tehdit oluşturan bir durum olmadığını İstanbul'a bildirmiştir. Resmi görevini gerçekleştirirken Milli Mücadele'ye yönelik özellikle kolordu komutanlıkları ile ülkenin içinde bulunduğu durumu konu alan bazı yazışmalar yapmıştır. Halk ve halkı temsil eden kanaat önderleri ile de her fırsatta vatanın kurtuluşunun ancak düşmanla çarpışmaktan geçtiğini ve bu çarpışmalar sonucunda alınacak zaferi sadece bir ulusun gerçekleştirebileceğini vurgulamıştır (Dinçer, 2018b, s. 89).

2.2.3. Havza Genelgesi

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması ile Anadolu'nun bağımsızlığı adına gerekli mücadelenin heyecanı filizlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu hamlesi işgallere karşı yürütülen teşkilatlanmada merkezileşmeden kaynaklı zaman kazanımını beraberinde getirmiştir (Taşdemir, 2005, s. 1072-1073). Ancak Samsun'da gerçekleştirmiş olduğu müzakereler beklentisini karşılamadığından dolayı 25 Mayıs tarihinde Havza'ya geçmiş ve çalışmalarına Havza'da devam etmiştir (İnan, 1998, s. 53).

Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da işgal altındaki vatanın durumu ve bu durumla ilgili halkın bilgilendirilmesi amacı ile ortaya çıkmış kuruluşların sayısının artırılması ile ilgili adımlar atmıştır. Bunun yanı sıra 28 Mayıs tarihinde Havza'dan çektiği genelge niteliğindeki telgraf ile birçok komutanlık ve valilik makamına işgalleri protesto eden mitingler düzenlemeleri talebini bildirilmiştir. Komutanlık ve valiliklerin birçoğu bu talebe olumlu yanıt vermiş ve ülke genelinde işgale karşı protesto gösterileri tertip edilmiştir. Bu mitingler arasında özellikle İstanbul Mitingi'nin yarattığı heyecan ve etki ayrıcalıklı öneme sahiptir (Mumcu, 1982, s. 35). Mustafa Kemal Paşa tarafından yayınlanan bu genelge aynı zamanda komutanlardan İngiltere ve Osmanlı Devleti

arasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nce başta askerinin terhis edilmesi hükmü olmak üzere mütareke hükümlerinin yerine getirilmemesi gerektiği içeriğine sahiptir (Dinçer, 2018b, s. 91).

Sonuç olarak Havza'da yayınlanan bu genelge işgallere karşı Milli Mücadele'nin ilk tepkisi niteliğini taşımaktadır (Uslu, 2019, s. 4). Havza Genelgesi olarak anılacak bu genelge İngilizler üzerinde rahatsızlığa neden olmuş ve General Milne'nin ısrarları üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın görevli olarak gönderildiği bölgeden İstanbul'a geri çağırılması emredilmiştir. Ancak söz konusu emir ülkenin bağımsızlığına kavuşması için yapması gerekenler olduğu düşüncesine sahip olan Mustafa Kemal Paşa tarafından yerine getirilmemiştir. Mustafa Kemal Paşa 12 Haziran 1919 tarihinde mücadelesine devam etmek üzere halkın coşkulu karşılamasıyla Amasya'ya geçmiştir (Kılıç, 1997, s. 81-82).

2.2.4. Amasya Genelgesi

Amasyalıların büyük sevgisiyle karşılaşan Mustafa Kemal Paşa 20 Haziran 1919 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin organize ettiği ve yaklaşık kırk bin kişinin katılım sağladığı bir miting gerçekleştirmiştir. Mitinge katılanlara hitaben gerçekleştirdiği konuşmasında Türk milletinin gelecekteki bağımsız günlerine kavuşturacak aşamaları açıklayarak bu kurtuluşun milli bir dirilişle olacağı üzerinde durmuştur (İşcan, 2018, s. 8). Bu miting sonrasında 22 Haziran 1919 tarihinde Amasya'da bulunduğu Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Paşa, Cemal Paşa gibi isimlerin onayı ile birlikte, 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'in de onayını alarak yayınladığı genelgede Kurtuluş Savaşı'nın esaslarının neler olacağını belirtmiş, işgal kuvvetleri, İstanbul Hükümeti ile Payitaht başta olmak üzere işgallere tepki göstermeyen ve/veya destekleyen herkesi hedef almıştır (Aybars, 1988, s. 686-687). Tarihte Amasya Genelgesi olarak geçen bu genelgedeki kararlar şu şekildedir (Artuç, 2011, s. 146):

Vatanın bütünlüğü ve milletin istikbali tehlikededir.

İstanbul hükümeti üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir.

Milletin durumunu gözden geçirmek, haklı mücadelesini tüm dünyaya duyurmak amacıyla her türlü baskı ve tesirden uzak milli bir heyetin kurulması gerekmektedir.

Anadolu'nun her yönden güvenli şehirlerinden birisi olan Sivas'ta milli bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.

Bu amaçla bütün vilayetlerden milletin güvenini kazanmış üç delegenin derhal yola çıkması gerekmektedir.

Her ihtimale karşı bu durumun milli bir sır olarak saklanması gereklidir.

Doğu vilayetleri adına Erzurum’da bir kongre toplanacaktır.

Amasya Genelgesi’nin ilk iki maddesi durum tespiti özelliği taşımaktadır. Sonrasında ise içinde bulunulan durumun çözülebilmesi için atılacak adımlar sıralanmıştır. İşgallerden kurtuluşun bölgesel olarak karşı koymak veya mandacılık, himaye altına girmek dışında üçüncü bir reçetesi sunulmuştur. Bu reçetede ulusun kurtuluş yolunda güvenebileceği tek unsuru kendisi olduğu vurgulanmıştır. Vurgulanan bu unsurunda kurtuluş mücadelesinde Türk ulusunun kendi bağımsızlığının ancak kendisi için gerçekleştireceği bir mücadeleye bağlı olduğuna değinilerek ulusal direnişin hareket noktası belirlenmiştir (Altuğ, 1997, s. 58).

Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a görevli olarak çıkması ile ilgili kaygılarının gerçekleştiğini gören Osmanlı Hükümeti’ne Paşa’nın geri dönmesine ilişkin baskılar devam etmektedir. Bu baskılar neticesinde Mustafa Kemal Paşa kendisine gönderilen resmi yazılara kayıtsız kalmıştır (Yalçın ve Koca, 2012, s. 288). Bunun üzerine 8 Haziran 1919 tarihinde İngilizler Türk Hariciye Nezaretine Mustafa Kemal’in 9. Ordu Müfettişliği görevinden azledilmesini rica etmişlerdir. Bu ricaya karşılık 23 Haziran 1919 tarihinde Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey, 9. Ordu görev alanında yer alan valiliklere Mustafa Kemal Paşa’nın 9. Ordu Müfettişliği görevinden alındığını ‘‘Büyük bir vatansever, başarılı bir asker olan Mustafa Kemal Paşa’nın İngilizlerin isteklerine karşı çıktığını, bölgedeki Rum ve Ermeni vatandaşlar lehine çalışmada bulunmadığını bu nedenlerden dolayı İngilizlerin zorlamasıyla görevinden azledildiği’’ sözleri ile bildirilmiştir. Bu kararın Mustafa Kemal Paşa’nın kendisine de tebliğ edilmesine rağmen Mustafa Kemal Paşa bağımsızlık yolunda çalışmalarına devam etmiştir (Artuç, 2011, s. 144).

2.2.5. Erzurum Kongresi

Amasya Genelgesi’nde alınan karar gereği Mustafa Kemal Paşa ve mahiyeti 26 Haziran 1919 tarihinde Amasya’dan ayrılıp Erzurum’a hareket ettiler. 3 Temmuz tarihinde Erzurum’a vardıkları sırada İngilizler Samsun’a asker çıkarma planları yaparak Anadolu içlerini işgal tehdidinde bulunmuştur. Buna karşılık 3. Ordu Komutanlığı İngilizlerin işgal girişimine silahlı mücadele ile mukavemet gösterme kararı almıştır. Bu karar sonrasında İngilizler Osmanlı Hükümeti ile yaptıkları görüşmeler neticesinde Damat Ferit’in Mustafa Kemal Paşa’ya bir kez daha telgraflar çekerek İstanbul’a dönme emrini tekrarlamasını sağlamışlardır. 6 Temmuz tarihinde bu telgrafları alan Mustafa Kemal 8-9 Temmuz gecesi vatanın bağımsızlığa kavuşacağı zamana kadar Anadolu’da

kalma niyetini vurgulayarak askerlik mesleğinden istifa etmiştir. Ancak Kazım Karabekir Paşa başta olmak üzere Mustafa Kemal Paşa'nın mahiyeti bu istifa kararına rağmen onu komutanları olarak görmeye devam edeceklerini bildirmişlerdir (Erikan, 1972, s. 424).

Erzurum Kongresi 23 Temmuz tarihinde Doğu Anadolu ve Karadeniz kıyılarından gelen delegeler ile icra edilmiştir. Kongrenin toplanmasında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti büyük rol oynamıştır. 7 Ağustos tarihine kadar devam eden Erzurum Kongresi'ne istifa eden iki delege yerine Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey katılım sağlamış ve on üç oturumda sona ermiştir. Kongrenin oluşturulmasının ana neden doğu vilayetlerinin korunması olmasına rağmen, Türk milletinin içinde olduğu durum ele alınıp, Milli Mücadele stratejisi belirlenmiştir (Baykara, 1985, s. 56-57; Çomak, 2019, s. 128; Güner ve Kabataş, 1990, s. 82-83). Ayrıca Mustafa Kemal ve mahiyetindeki milliyetçi liderlere karşı halkın güveninin pekişmesi anlamında önem taşıyan kongrede alınan kararlar aşağıda sıralanmaktadır (http-5):

Milli sınırlar içerisinde bulunan vatan parçaları bir bütündür birbirinden ayrılamaz.
Her türlü yabancı işgal müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde millet topyekün kendisini savunacaktır.
İstanbul Hükümeti vatanı koruma ve istiklal elde etme gücünü gösteremediği takdirde, bu gayeyi gerçekleştirmek için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri milli kongrece seçilecektir. Kongre toplanmışsa bu seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.
Kuvay-ı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hakim kılmak esastır.
Hristiyan azınlıklara siyasi hakimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez.
Manda ve himaye kabul olunamaz.
Milli Meclis'in derhal toplanmasını ve hükümetin yaptığı işlerin Meclis tarafından kontrol edilmesini sağlamak için çalışacaktır.

Erzurum Kongresi'nde sadece ülkenin iç politikası ile ilgili değil aynı zamanda dış politikasını da ilgilendiren kararlara imza atılmıştır. Ortaya çıkan bu durum kongrenin bir yasama organı gibi hareket ettiğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca kongre delegelerinin oluşturduğu temsil heyeti ise yürütme organı vazifesini göstermiştir. Türk milletinin istikbalinin belirleyici unsurunun 'Türk Milleti' olması zaruretinin vurgulanması ve istiklale ulaşmada gerekli olan tüm tedbirleri alma hususunda serbest olması fikrinin benimsenmesi gerektiğini ifade eden ilk yer Erzurum Kongresi'dir. Amasya Genelgesi'nde yayınlanan esasların burada karara bağlandığı gibi bu kararlar Sivas Kongresi'nde de tekrarlanarak İstanbul Hükümeti'nin teslimiyetçi anlayışına bir kez daha karşı çıkılacaktır (Bostancı, 2015, s. 201-202).

2.2.6. Sivas Kongresi

Mustafa Kemal Paşa Erzurum Kongresi sonrasında Milli Mücadele açısından önemli bir yeri olan Sivas'ta düzenlenecek kongreye katılmak amacıyla Erzurum'dan ayrılmıştır. 2 Eylül tarihinde Sivas'a ulaşan Mustafa Kemal Paşa 4 Eylül tarihinde Sivas Kongresi çalışmalarına başlamıştır. Sivas Kongresi'ne katılan temsilcilerin sayısı Erzurum Kongresi'ne katılanlardan daha az olmasına rağmen temsil ettikleri coğrafya daha geniştir. Sivas Kongresi delegelerinin geniş bir coğrafyada kongreye katılmalarının nedeni kongrenin ulusal nitelik taşımasından kaynaklanmaktadır (Kaya, 2008, s. 39; Onursal, 2021, s. 12).

Kongrede Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti için alınan tüzük kararları genişletilerek tüm yurdu kapsar hale getirilmiştir. Kongrenin çalışma alanı Erzurum Kongresi'nde alınan kararların tüm Osmanlı sınırlarını kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Ayrıca Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti diğer cemiyetlerle birleşerek 'Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti' adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır. Bunun yanı sıra kongre Ali Fuat Paşa'yı Batı Cephesi Komutanı olarak atamıştır. Bu karar ile Milli Mücadele temsilcileri ilk defa Sivas Kongresi'nde yürütme gücünü kullanılmıştır. Bir diğer karar ise günlük yayınlanacak 'İrade-i Milliye' gazetesinin basılmasıdır. İrade-i Milliye gazetesinin yayınlanması ile Milli Mücadele propagandasının yapılabilmesi amaçlanmıştır (Özbey, 1998, s. 33-34).

2.2.7. Amasya Protokolü

Anadolu'da yukarıda sıralanan gelişmeler meydana gelirken Damat Ferit Paşa devam eden Paris Barış Konferansı'na katılmak üzere başvuruda bulunmuştur (http-6). Bu başvurusu konferans heyetleri tarafından kabul edilen Ferit Paşa, İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ni bölme ve paylaşma konusundaki kararlılıklarını fark etmesine rağmen Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Anadolu'da ortaya çıkan Milli Mücadele'yi bastırma çabalarına devam etmektedir. Bu çabalara örnek olarak; Elazığ Valisi Ali Galip'e Sivas Kongresi'ni dağıtma ve Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklama emri vermesi, halkı Mustafa Kemal Paşa'nın önderlik ettiği milli harekete karşı kışkırtması gösterilebilir. Ancak tüm bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bu girişimlere karşı Heyet-i Temsiliye, Padişah'a, Damat Ferit'i bu davranışlarından ve Anadolu'ya yabancıların işgal etmesine kayıtsız kalmasından, Milli bir meclis oluşturulması amacıyla seçimlere engel olmasından yana şikayet eden mektuplar göndererek yeni bir hükümetin kurulması isteğinde bulunmuş

sonrasında ise İstanbul Hükümeti ile tüm iletişimi kesme kararı almıştır (Ersevinç vd., 2021, s. 172-173).

Damat Ferit Hükümeti Heyet-i Temsiliye'nin bu baskılarına daha fazla dayanamayarak istifa etmek durumunda kaldı. Hükümeti kurma görevi Ali Rıza Paşa'ya verildi. Damat Ferit'e nazaran Heyet-i Temsiliye'ye karşı çok daha ılımlı olan Ali Rıza Paşa Hükümeti 9 Ekim 1919 tarihinde bir kararname yayınlıyarak İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın tekrar açılacağını duyurmuştur. Ayrıca daha önce İstanbul Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye arasında tamamen kesilen iletişim yeniden başlamıştır. 20 Ekim günü hükümet adına Salih Paşa ve Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Sami Bey'den oluşan heyet Amasya'da bir araya gelmiştir (Onursal, 2021, s. 13). Meclis-i Mebusan'ın toplanması görüşmelerin odağını oluşturmaktadır. Tarihte yerini Amasya Protokolü olarak alacak bu görüşmelerde üçü taraflarca imzalanan, ikisi ise gizli tutulan beş karar alınmıştır. Bu kararlar aşağıda sıralanmaktadır (Çapa, 2020a, s. 163):

1. Milletvekili seçimleri serbestçe yapılacak.
2. Sivas Kongresi kararları Meclis-i Mebusan tarafından belirlenecek.
3. Heyet-i Temsiliye tarafından, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin İstanbul dışında ve Anadolu'nun işgal altında olmayan bir yerinde toplanması önerilmektedir.

Alınan bu kararlara rağmen üçüncü maddede söz konusu olan Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın İstanbul yerine Anadolu'nun güvenli bir noktasında toplanması gerekliliği üzerinde fikir ayrılığı ortaya çıkmış ve Meclis-i Mebusan'ın payitaht dışında bir yerde toplanmasının Anayasa'ya aykırı olacağı gerekçesiyle İstanbul'da toplanmasına karar verilmiştir (Candan, 2010, s. 100). Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'da toplanmasına yeterince itiraz etmemesinin nedeni İstanbul Hükümeti ve İngilizlerin bu Meclisi mutlaka kapatacaklarına dair inançlarıdır. Bu durumda Kuva-yı Milliye'nin haklılığı kanıtlanarak Anadolu'na yeni bir hükümetin kurulmasının önü açılacak ve Anadolu'nun işgallerden kurtulması adına büyük bir adım atılacaktır (Örenç, 2010, s. 63).

2.2.8. Mustafa Kemal'in Ankara'ya Geçişi

Amasya görüşmeleri sonrasında Sivas'a geçen Mustafa Kemal Paşa 16-29 Kasım 1919 tarihleri arasında komutanlarla Amasya'da gerçekleşen görüşme ile ilgili açıklamalarda bulunmak üzere bir araya gelmiştir. Komutanlara ek olarak Heyet-i Temsiliye üyelerinin de katıldığı bu toplantılarda bazı kararlar da alınmıştır. Alınan kararlar aşağıda sıralanmaktadır (Akandere, Polat ve Semiz, 2012, s. 121):

1. Millî Meclis'in İstanbul'da toplanmasının sakınca ve tehlikelerine rağmen, Saltanat Hükümeti İstanbul dışında toplanmayı kabul etmediği ve memleketi bir bunalıma sürüklemekten sakınıldığı için, Meclisin İstanbul'da toplanması zarureti kabul edildi.
2. Millî Meclis İstanbul'da toplandıktan sonra, milletvekillerinin, tam bir güvenlik ve serbestlik içinde yasama görevlerini yapmakta olduklarını açıklayacakları güne kadar, Heyet-i Temsiliye şimdi olduğu gibi yine İstanbul dışında kalarak, millî görevine devam edecektir.
3. Paris Barış Konferansı, bizim hakkımızda olumsuz bir karar verdiği ve bu karar hükümet ve Millî Meclis'çe kabul edilip onaylandığı takdirde, elverişli en kısa yoldan millî iradeye başvurulacak, tüzükte açıklanmış olan esasların gerçekleştirilmesine çalışılacaktır.

Meclis-i Mebusan seçimleri öncesinde seçilecek mebusların belirli noktalarda toplanıp genel duruma ilişkin bilgilendirme ve değerlendirme yapılması da kararlar arasında yer almaktadır. Meclis-i Mebusan seçimleri sonrasında Mustafa Kemal Paşa Erzurum Mebusu seçilmesine rağmen İstanbul'a gitmeyerek Heyet-i Temsiliye başkanı sıfatıyla Anadolu'da kalmaya karar vermiştir. Bunun en büyük nedeni İstanbul'da toplanacak bir Meclisin İngilizler tarafından kapatılıp çalışmalarına son verileceği endişesidir. Mustafa Kemal Paşa kendisine eşlik eden heyet ile birlikte Sivas'tan Ankara'ya gitmek üzere 18 Aralık 1919 tarihinde yola çıkmıştır. Mustafa Kemal'in Ankara'yı seçme nedenleri; İstanbul'a olan yakınlığı, demir yolu ulaşımına sahip olması, Anadolu'nun ortasında bulunması, Ankara ve çevresinin Milli Mücadele taraftarı olması, Ali Fuat Paşa'nın emri altındaki 20. Kolordunun Ankara'da bulunması olarak sıralanabilir. 27 Aralık 1919 tarihi itibarıyla Mustafa Kemal'in Ankara'ya ulaşması ile Ankara artık Milli Mücadele'nin ve yeni Türk Devleti'nin temellerinin atıldığı başkent olma vasıflarını kazanacaktır (Akandere, Polat ve Semiz, 2012, s.139; Çapa, 2020a, s. 163-164; Onursal, 2021, s. 13).

2.2.9. Meclis-i Mebusan ve Misak-ı Milli

Seçimler sonrasında Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da açılmıştır. Açılışa yüz altmış dört milletvekilinin yetmiş ikisi katılım göstermiştir. Meclis-i Mebusan'ın açılmasının Anadolu'daki Milli Mücadele hareketlerine dair tek olumlu sonucu Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi'nde temelleri atılan Misak-ı Milli'nin 28 Ocak 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilmesidir. 28 Ocak tarihinde alınan Misak-ı Milli Kararları aşağıda sıralanmaktadır (Kurtcephe ve Beden, 2015, s. 162-163):

1. Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) imzalandığı sırada düşmanlar tarafından işgal edilmiş olan ve nüfusunun çoğunluğunu Arapların oluşturduğu toprakların geleceği, o

bölge halkının serbestçe verecekleri oya göre saptanmalıdır. Ancak mütarekenin imzalandığı tarihte, düşman işgalinde olmayan ve Türk-İslam ahalinin çoğunlukta olduğu bölgeler hakikaten ve hükmen hiçbir sebeple birbirinden ayrılamaz bir bütündür.

2. Daha önce halk oylamasıyla, kendi istekleri doğrultusunda ana vatana katılmış olan Elviye-i Selase (Üç Sancak: Kars-Ardahan-Batum)'de gerekirse yeniden halk oylamasına gidilebilir.

3. Batı Trakya'nın hukuki durumu, orada yaşayan halkın serbestçe verecekleri oylarla tespit edilmelidir.

4. Hilafetin merkezi, saltanatın başkenti İstanbul şehri ve Marmara Denizi her türlü tehlikeden uzak, güven altında tutulmalıdır. Bu esasa uyulmak şartıyla Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın dünya ticaretine açılması hakkında bizimle birlikte diğer bütün ilgili devletlerin vereceği ortak karar geçerlidir.

5. İtilaf Devletleri ile onların düşmanları ve bazı ortakları arasında varılan anlaşmalardaki esaslara göre, azınlıkların hakları, komşu ülkelerdeki Türk-Müslüman ahalinin aynı haklardan yararlanmaları kaydıyla tarafımızdan kabul ve garanti edilecektir.

6. Ulusal ve ekonomik bakımdan gelişmemizi, modern ve çağdaş bir devlet olarak ilerleyebilmemizi sağlamak için tam bağımsız ve özgür bir devlet olmamız şarttır. Bu sebeple siyasi, adli ve mali gelişmemize engel olacak her türlü yaptırıma (kapitülasyonlara) karşıyız. Belirlenen borçların ödenmesi şartları da bu esaslara aykırı olmamalıdır.

Misak-ı Milli'nin Meclis-i Mebusan tarafından kabulü, Fransızlar tarafından işgal altında olan Maraş'ta Fransızların kontrolü kaybetmeleri, Yunan işgali altında olan Batı Anadolu'da işgale karşı tepkilerin artması gibi gelişmeler sonrasında İtilaf Devletleri'ni sert politikalar uygulama yoluna itmiştir. Bu sert politikaların neticelerinden birisi de baskı ile Ali Rıza Bey Hükümeti'nin istifasına neden olmuştur (Jaeschke, 1989, s. 97). 14 Şubat 1920 tarihinde İngiltere'de İtilaf Devletleri'nce yapılan toplantı sonucu İstanbul'u fiilen işgal etmek ve Mustafa Kemal hareketinin sonunu getirmek kararları alınmış ve 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul işgal edilmiştir. İşgal sırasında Şehzade Başı Karakolu İngilizlerin baskınına uğramış ve askerler şehit edilmiştir. Bir diğer baskın ise Meclis-i Mebusan'a karşı gerçekleşmiştir. Bu baskında ise bazı milletvekilleri tutuklanmıştır (Selek, 1987, s. 333; Turan, 2004, s. 90). Bu gelişmeler sonrasında Meclis'in İstanbul'da çalışamayacağını tespit eden Mustafa Kemal 19 Mart 1920 tarihinde bir genelge yayınlamıştır. Yayımlanan genelgede Ankara'da yeni bir meclis kurulacağını ve bu amaçla yeni bir seçim yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Atatürk, 2020, s. 308).

İstanbul'un işgali üzerine Padişah Vahdettin ile Rauf Bey'in başkanlığında bir araya gelen heyet görüşmesinde Padişah heyete sükûnet tavsiyesinde bulunmuştur. Sonrasında ise Meclis-i Mebusan'ı feshetmiş ardından Ali Rıza Paşa Hükümet'i sonrasında kurulan Salih Paşa Hükümeti de istifa ettirilerek yerine tekrar Damat Ferit Paşa Hükümeti kurulmuştur. İstanbul'un fiilen işgal edilmesi ve milletvekillerinin tutuklanması üzerine Meclis'in Anadolu içerisinde toplanması gerekliliği ile ilgili öngörülerinde arkadaşlarını bile ikna edemeyen Mustafa Kemal Paşa'nın haklılığı ortaya çıkınca İstanbul'un Milli Mücadeleciler için yaşanmaz olduğu ve vatanın bağımsızlığının Ankara'da yeni bir Meclis kurmaktan geçtiği kanıtlanmıştır. Bu durum üzerine İstanbul'dan Ankara'ya büyük bir aydın, bürokrat ve subay göçü meydana gelmeye başlamıştır (Dinçer, 2018b, s. 102).

2.2.10. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı

Erzurum Kongresi'nde 'Kuvâ-yı Milliye'yi âmil ve irade-î millîyeyi hâkim kılmak esastır' ilkesi belirlenmiştir. İngilizler tarafından İstanbul'un işgal edilmesi ve Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması üzerine milli iradeyi hâkim kılacak bir meclisin kurulma süreci hızlanarak gerekli adımların atılmasının önü açılmıştır. 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına seçimlerin yeniden yapılıp seçilen mebusların ise Ankara'da yeni mecliste bir araya geleceğini bir genelge ile tüm ülkeye duyurmuştur. Yayınlanan genelge aşağıda yer almaktadır (Öztaş, 2016, s. 28-29):

Valiliklere, Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlarına

İtilaf devletleri tarafından devlet merkezinin bile resmen işgali, devletin, yasama, yargı ve yürütmeden ibaret olan milli güçlerinin işlemez duruma sokmuş ve bu durum karşısında görev yapmaya imkân bulamadığını hükümete resmen bildirerek Meclis-i Mebusan dağılmıştır. Şu halde, devlet merkezinin korunmasını, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere, millet tarafından olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin, Ankara'da toplantıya çağırılması ve dağılmış olan milletvekillerinden Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılmaları zarurî görülmüştür. Bu bakımdan aşağıda verilen talimat gereğince seçimlerin yapılması, yüksek ve derin vatanseverlik anlayışından beklenir:

1. Memleket işlerini yürütmek ve denetlemek üzere, Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis toplanacaktır.
2. Bu meclise üye olarak seçilecek kimseler, milletvekilleri ile ilgili yasa hükümlerine bağlıdırlar.
3. Seçimlerde sancaklar esas alınacaktır.

4. Her sancaktan beş üye seçilecektir.
5. Seçim her sancakta, o sancağın kendi ilçelerinden çıkaracağı ikinci seçmenlerle, sancak merkezinden seçilecek ikinci seçmenlerden, sancak idare ve belediye meclisleriyle Müdâfaa-i Hukuk yönetim kurullarından; illerde, il merkez kurullarıyla, il yönetim kurullarından; illerde il merkez kurullarıyla, il yönetim kurullarından il merkezindeki belediye meclisinden, il merkezi ile merkez ilçesi ve merkeze bağlı ilçelerin ikinci seçmenlerinden oluşturulmuş bir kurul tarafından aynı günde ve aynı oturumda yapılır.
6. Bu meclis üyeliğine, her parti, zümre ve dernek tarafından aday gösterilmesi mümkün olduğu gibi, her ferdin de bu kutsal mücadeleye fiilen katılması için bağımsız olarak adaylığını istediği yerden koyma hakkı vardır.
7. Seçimlere her bölgenin en büyük sivil yöneticisi başkanlık edecek ve seçim güvenliğinden sorumlu olacaktır.
8. Seçim, gizli oyla ve salt çoğunluk esasına göre yapılacak; oylar, kurulun kendi içinden seçeceği iki kişi tarafından ve kurul önünde sayacaklardır.
9. Seçim sonunda, bütün kurul üyelerinin imzalayacakları veya kendi mühürleri ile mühürleyecekleri üç nüsha tutanak düzenlenecek; bir tanesi yerinde alıkonularak, öteki iki nüshadan biri seçilen kişiye verilecek, diğeri Meclis'e gönderilecektir.
10. Üyelerin alacakları ödenek daha sonra Meclisçe kararlaştırılacaktır. Ancak, geliş yollukları, seçim kurullarının zarurî masraflar olarak uygun görecekları miktar üzerinden mahallî idarelerce karşılanacaktır.
11. Seçimler, en geç on beş gün içinde Ankara'da çoğunlukla toplanmayı sağlayacak şekilde tamamlanarak, üyeler hareket edecek ve sonuç üyelerin adlarıyla birlikte derhal bildirilecektir.
12. Telgrafın alındığı saat bildirilecektir.

Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

19 Mart genelgesi gereğince seçimler hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiş ve seçilen mebuslar Ankara'da toplanmaya başlamıştır. Ancak Ankara'da kurulacak meclisin toplantıları nerede yapılacağı belirsizliğini korumaktadır. İttihat-i Terakki kulübü için inşa edilmeye başlanan ancak inşası tamamlanamayan bina meclise ev sahipliği yapacak en uygun yapı olarak belirlenmiştir. Binanın eksik kiremitleri inşası devam eden bir okuldan temin edilmiş olup binanın içi ise sade eşyalarla döşenerek toplantılar için uygun şartlar sağlanmaya çalışılmıştır (Tansel, 1991, s. 93). Yapılan hazırlıkların ardından Meclis İstanbul'da dağıtılan Meclis-i Mebusan vekilleri ile yurdun dört bir yanında seçilen milletvekillerinin katılımıyla 23 Nisan 1920 tarihinde açılmıştır. Meclisin açılışı Ankara ve tüm ülkede büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Halkın Meclis açılışına büyük

sevinç göstermesi tarih sahnesinde ne kadar büyük bir adımın atıldığına dair farkındalığın yüksek olduğuna işaret etmektedir (Özalp, 1998, s. 121).

İlk toplantısı 23 Nisan 1920 Cuma günü 13:45'te yüz on beş milletvekilinin katılımıyla gerçekleştirilen Meclise, en yaşlı milletvekili olması nedeniyle, Sinop Milletvekili Şerif Bey başkanlık etmiş ve açılış konuşmasını yapmıştır. Şerif Bey açılış konuşmasında Payitaht'ın işgal edilmesi sebebiyle saltanat ve halifelik merkezinin bağımsızlığını yitirdiğini açıklamıştır. Bundan dolayı milletin temsilcilerinin Ankara'da yeni bir Meclis kurduğunu, Halife Vahdettin, İstanbul ve işgal altında olan tüm vatanın kurtuluşunun bu Meclis'in çalışmaları ile gerçekleşeceğini belirtmiştir. Ayrıca Şerif Bey açılış konuşmasında "Büyük Millet Meclisini açıyorum" diyerek toplanan Meclis'in adını ilk kez telaffuz etmiştir (Küçük, 2002, s. 10-11).

2.2.10.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Faaliyetleri

TBMM'nin açılışından bir gün sonra 24 Nisan 1920 tarihinde gerçekleştirilen oturumda yeni Meclis Başkanı'nın belirlenmesine yönelik seçimler yapıldı. Yapılan seçimler sonrasında Mustafa Kemal Paşa yeni Meclis Başkanı seçildi. İkinci başkanlık seçimlerinde ise Celaleddin Arif Bey seçilmiştir (Dönmez, 2012, s. 203). Mustafa Kemal Paşa o gün Meclis konuşmasında yasama ve yürütme yetkilerinin Meclis'in elinde olmasını, Meclis Başkanı önderliğinde bir heyet oluşturulmasını ve bu heyet üyelerinin Meclis içerisinde seçilerek yeni bir hükümet kurulması önermiştir. Bu öneri sonrasında beş maddelik bir kanun teklifi kabul edilmiş ve 3-4 Mayıs tarihlerinde Mustafa Kemal Paşa Başkanlığı'nda on bir kişilik ilk Bakanlar Kurulu oluşturularak hükümet kurulmuştur (Akandere, Polat ve Semiz, 2012, s. 153).

TBMM 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren Türk milletinin temsil gücünün kendi üzerinde olduğunu göstermek üzere bazı kararlar almış ve sonrasında bu kararları kanun haline getirmiştir. Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstanbul Hükümeti'nin hukuka aykırı hükümlerinin yok sayılması gibi kanunlardır. Bunların yanı sıra İstanbul Hükümeti başındaki Damat Ferit'in vatandaşlıktan çıkarılması, tüm yetkileri Padişah'ta toplayan Kanun-i Esasi yerine egemenliği milletin üzerinde toplayan, güçler birliği ilkesi gözeterek yeni Anayasa kabul edilmiştir. Bu alınan kararlar yeni bir Türk devleti kurulduğuna işaret etmektedir (Şirin, 2019, s. 110-111).

Meclisin faaliyete geçtiği o günlerde Milli Mücadele taraftarlarının Ankara'ya gelişi sürmektedir. Ancak Fevzi Paşa'nın Ankara'ya gelişi ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

27 Nisan 1920 tarihinde Ankara'ya gelen Fevzi Paşa coşkulu bir törenle karşılaşmanın ardından Mustafa Kemal Paşa ile TBMM'ye gelerek bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında İngilizlerin İstanbul'da yarattığı tahribatı konu eden Fevzi Paşa'nın konuşması Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi ile bildiri halinde Anadolu'da dağıtılması kararlaştırılmıştır. Milli Mücadele hareketi içerisinde yer alan önemli bir figür ve İstiklal Savaşı sırasında büyük başarılar elde edilmesinde vesile olacak olan Fevzi Paşa, 3 Mayıs 1920 tarihinde Milli Müdafaa Vekilliği (Milli Savunma Bakanı) ile görevlendirilmiştir (Aydemir, 1975, s. 271-272). İsmet Bey ise Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekili (Genelkurmay Başkanı) olarak görevlendirilirken, Ali Fuat Paşa'ya 24-25 Haziran 1920 tarihinde 12. Ordu Komutanlığı ve 20. Ordu Komutanlığı ile Batı Cephesi'nde bulunan fırka, Kuva-yı Milliye'ye bağlanmıştır (Çanlı, 2019, s. 72).

2.2.11. Gediz Muharebeleri ve Düzenli Orduya Geçiş

TBMM'nin açılması ile ülke içeride baş gösteren isyanları bastırmak, Anadolu'daki asayişi sağlayarak Ankara Hükümeti'nin otoritesini kanıtlamak en önemli mesele durumundadır. Bu meseleyi çözümlen yolunu düzenli ordunun kurulmasından geçmektedir. Düzenli orduya geçme çalışmaları sürecinde adımların atıldığı dönemde Adapazarı, Zile, Yenihan, Düzce ve Bolu'da isyanlar çıkmaya başlamışken bu sorunlara 22 Haziran 1920 tarihinde başlayan Yunan Taarruzu da eklenmiştir. Ankara Hükümeti'nin düzenli ordusu ve Çerkez Ethem önderliğindeki Kuva-yı Seyyare birliği Yunanlıların askeri ve cephaneye yönünden üstünlükleri nedeniyle karşı koymamıştır. Bu taarruz sonucunda 30 Haziran tarihinde Balıkesir, 2 Temmuz tarihinde ise Bursa Yunanlıların kontrolüne girmiştir. Sonrasında ise Yunan ordusu ilerleyişini sürdürerek 29 Ağustos tarihinde Uşak'a kadar ilerlemiş ve bu ilerleyişe karşı koymak isteyen Türk ordusu ve Kuva-yı Milliye birliklerine ağır kayıplar verdirmiştir. Netice olarak Türk ordusu Eskişehir'e çekilmek zorunda kalmıştır (Burgaç, 2018, s. 48-50).

Uşak'ı savunmak üzere Afyon'dan hareket edecek bir alaya Kuva-yı Milliye hareketi içerisinde yer alan Kuva-yı Seyyare Komutanı Çerkez Ethem'in yetişmesi istenmişse de 29 Ağustos sabahı Çerkez Ethem'in kuvvetlerinin Uşak bölgesine hiç gelmedikleri anlaşılmıştır. Çerkez Ethem dışında Ali Fuat Paşa emrindeki alay içerisindeki bir taburun da Türk birliklerine takviyeye gitmediği ve Uşak'ta tutulduğu tespit edilmiştir (Altay, 1970, s. 265). Çerkez Ethem'in Ali Fuat Paşa gibi emre itaatsizlik etmesi düzenli orduya geçmek gerekliliğini gösteren olaylardan biri olarak görülmüştür (Bal, 2021, s. 31).

Yunanlılar Uşak işgali sonrasında Batı Anadolu'ya giden önemli yolların birleşiminde bulunan Gediz Nehri kenarındaki Gediz kasabasını da işgal etmişlerdir. İşgal edilen bu kasabayı korumak için Yunan ana kuvvetlerinden bağımsız bir şekilde 13. Yunan Fırkasını burada bırakmışlardır (Belen, 1983, s. 26). Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa bu bölgeye gerçekleştirilecek saldırıların kesinlikle zaferle sonuçlanacağını savunmaktadır. Ali Fuat Paşa'ya göre kış gelmeden elde edilecek kolay bir zaferin Gediz'in tekrar Türk kontrolüne girmesi, Yunanlıların moralinin düşerken Türk halkının ve ordunun moraline katkı sağlaması gibi kazanımları bulunmaktadır (Burgaç, 2018, 50-51). Ancak Batı Cephesi Komutanlığı'nca yapılan bu taarruz teklifini Genel Kurmay Başkanlığı, tam anlamıyla düzenli bir orduya sahip olunmaması, Yunan ordusunun bütünü'nün Türk ordusundan daha güçlü olması, taarruzun zafere ulaşması durumunda bu zaferi elde tutmanın zor olacağı gibi gerekçeler ile kabul etmemiştir (Eroğlu, 1985, s. 68).

Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa taarruzun uygulanması üzerine ısrar etmesi sonrasında Genel Kurmay Başkanı Albay İsmet Bey ile Eskişehir'de bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ali Fuat Paşa'yı taarruz etmeme konusunda ikna edemeyen İsmet Bey, Ali Fuat Paşa'ya kendisine bağlı komutanlarla istişare etmeleri ve komutanların cephe ve diğer hususlarda güçlerinin yeterli olduğunu belirttikleri taktirde saldırıyı onaylayacağını söylemiştir. Bunun üzerine Ali Fuat Paşa, Yarbay Kazım Bey, Yarbay Arif Bey, Yarbay İzzettin ve Birinci Kuva-yı Seyyare Komutanı Çerkez Ethem ile yaptığı görüşmeler sonucunda Gediz'e taarruza geçmeye karar verilmiştir. 24 Ekim 1920 tarihinde daha öncesinde planlandığı şekilde Türk ordusu Gediz üzerine taarruza geçmiştir. Ancak birlikler arasındaki koordinasyon eksikliği, hava şartları ve askerlerin eğitimsizliği nedenlerine ek olarak Çerkez Ethem Komutasındaki Birinci Kuva-yı Seyyare'nin zamanında gerekli hamleleri yapmakta zaaf göstermesi nedenleri ile Türk ordusu geri çekilmiştir. Bir sonraki gün Gediz'de konuşlanmış Yunan birliklerinin de geri çekilmesine rağmen Bursa Cephesi'nde taarruza geçen Yunanlılar, İnegöl ve Yenişehir'i işgal ederek Türk ordusunun Dumlupınar sırtlarına çekilmesine neden olmuş ve Gediz Taarruzu'nu başarısız kılmışlardır (Bal, 2021, s. 32).

Taarruzun başarısızlığı sonrasında taarruza katılan Ali Fuat Paşa dahil tüm komutanlar cephe, asker kayıplarına rağmen hiçbir başarının elde edilememiş olmasını Çerkez Ethem komutasındaki Kuva-yı Seyyare'nin sorumluluklarını yerine getirmemek suretiyle yeni kurulan kıtaları zayıflatmak niyeti olarak görmüşlerdir. Kuva-yı Seyyare'ye göre ise bu başarısızlığın nedeni düzenli ordudur. Bu tartışmalar devam ederken Ali Fuat

Paşa, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan alınmış yerine İsmet Bey getirilmiştir (Özçelik, 1991, s. 588-589). Göreve geldiğinde “nizamsız teşkilat fikrini ve siyasetini yıkmak yapacağım ilk iştir” beyanları bulunan İsmet Bey, Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Ethem'i düzenli orduya davet etmiş olmasına rağmen Çerkez Ethem Yunanlılara sığınmış, Demirci Mehmet Efe ise Nazilli'nin bir köyünde yaşamaya mahkum edilmiştir. Bu iki Kuva-yı Milliyeci dışında Danişmentli İsmail, Yörük Ali ve Sarı Edip Efe gibi Kuva-yı Milliyeciler Gediz Taarruzu öncesinde düzenli orduya davet üzerine katılmayı kabul etmişlerdir. Düzenli ordunun kurulması yolunda atılan son adım, 2 Ocak 1921 tarihinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından yayınlanan emirle Kuva-yı Milliy Müfrezeleri ortadan kaldırılıp düzenli ordunun tamamen tesis edilmesidir (http-7).

2.2.12. Birinci İnönü Savaşı

Yunanlılar, 15 Mayıs 1919'da İzmir'i kuşatıp, 22 Haziran 1920 tarihinde Aydın'ın güneyinden Manisa'nın doğusuna ve Ayvalık'ın kuzeyi sınırlarında olan 'Milne Hattı'nın batısında konuşlanmıştı. Ancak 1920'nin yazı ile birlikte Bursa'yı işgal edip askeri açıdan büyük öneme sahip demir ve karayollarını koruma amacıyla İnönü'de bir savunma hattı kurmaya karar vermişlerdir. Çerkez Ethem'in Ankara Hükümeti ile düzenli orduya katılmama hususundaki anlaşmazlığı ve bu durumu Yunanlılara bildirmesi hatta iş birliği teklif etmesi İnönü'de oluşturulacak savunma hattı için uygun ortamı oluşturmuştur. Gerçekleştirilecek bir taarruz ile Milne Hattı'nın doğusuna geçip İnönü'nün işgal altına alınması Yunanlılara iç ve dış politikada avantaj sağlamakla kalmayacak, Türkler için stratejik önemi büyük olan Eskişehir'i ve sonrasında Yunan ordusuna karşı zamanla güçlenen Türk ordusunu saf dışı bırakıp yeni kurulmuş olan Ankara Hükümeti'ni etkisizleştirecektir. İnönü'ne gerçekleştirilecek bu taarruzun kazanımlarının yarattığı heyecan ve inanış Yunan komutasını hazırlıksız bir taarruz yapmaya sevk etmiştir (Seyhan, 2004, s. 32-33).

Düzenli orduya katılmamak için isyan halinde olan Çerkez Ethem ve birliklerini ortadan kaldırmak adına 28 Aralık 1920 tarihinde Türk ordusu tarafından düzenlenen saldırı Yunan kuvvetleri için Eskişehir-Afyon hattına taarruz etme fırsatını yaratmıştır. Bu taarruzu fırsata çeviren durum ise Türk ordusunun Çerkez Ethem kuvvetleri ile Yunan Kuvvetleri arasına sıkışmasından kaynaklanmaktadır. 5 Ocak 1921 tarihinde Çerkez Ethem İsyanı Türk ordusu tarafından bastırılmıştır. Türk ordusu ile girdiği çatışmalarda mağlup olan Çerkez Ethem, Yunan birliklerine sığınmak durumunda kalmıştır. Çerkez

Ethem İsyanı'nın bastırılmasının ertesi günü yani 6 Ocak 1921 tarihinde ise Yunan birlikleri Bursa üzerinden Eskişehir yönünde harekât başlatmıştır (Dumanlı, 2018, s. 14).

Türk tarafının dört yüz on yedisi subay sekiz bin dokuz yüz kırk yedi askerden oluşan ordusu, on sekizi ağır altmış beş makineli tüfek, altı bin tüfek ve yirmi sekiz toptan oluşan ateş gücüne sahip iken; Yunanlıların dört yüz yetmiş ikisi subay on altı bin iki yüz seksen sekiz askerden oluşan ordusunun sekseni ağır üç yüz elli makineli tüfek, yetmiş iki top ve on iki bin beş yüz tüfeğe sahip olduğu Birinci İnönü Savaşı'nın zamanını Yunanlılar, savaş alanını ise Türkler belirlemiştir. 1920'nin yazı ile beraber Bursa ve Kocaeli yönünden gelecek düşman taarruzunu durdurmak için İnönü'de siperler kazılmış ve savunma hattı oluşturulmuştur. Eskişehir'e kırk kilometre (km) mesafede, sağ kanadı Sakarya Nehri, sol kanadı ise Domaniç Dağlarına dayanan otuz km'lik savunma hattı demir yolunu dik bir şekilde kesmektedir. Ayrıca bu oluşturulan ana savunma hattının önünde düşmanı oyalama amacıyla oluşturulmuş üç savunma, gerisinde ise ana savunma hattı kaybedilmesi durumunda kullanılmak üzere bir savunma hattı bulunmaktadır. Ana savunma hattının ilerisinde ve gerisindeki bu savunma hatları İnönü mevzilerini özel kılmaktadır (Dönmez, 2012, s. 237-238).

6 Ocak 1921 tarihinde Yunanlıların 'Küçük Asya Seferi' olarak adlandırdıkları, Eskişehir, Afyon ve Ankara'ya ulaşip Türk direnişini ortadan kaldırarak Türkleri de Anadolu'dan atmaya amaçladıkları taarruz, Türk ordusunun cephe ve asker yönünden çok daha güçsüz olmasına rağmen İnönü'de durdurulmuş ve Yunanlılar 11 Ocak tarihinde taarruza geçtikleri mevzilere geri çekilmek zorunda bırakılmıştır. TBMM, Yunanlıların geri çekilmesi ile birlikte bir tarafta Yunan taarruzu diğer tarafta ise Çerkez Ethem'in ayaklanması sürecinin başarılı bir biçimde üstesinden gelmiştir. (Onursal, 2021, s.1; Uca, 2021, s. 3) Birinci İnönü Savaşı olarak tarihe geçen bu savaşta Türklerin yaralı, esir ve şehit olmak üzere toplam kaybı iki yüz elli iki, Yunanlıların ise iki yüz on birdir (Tavukçu, 2020, s. 310).

Birinci İnönü Savaşı Kuva-yı Milliye desteği olmaksızın Batı Cephesi'nde düzenli ordunun elde ettiği ilk zaferdir. Bu zafer sonrasında TBMM ve ordusuna olan güven artarak düzenli ordu aleyhine yapılan propagandalar son bulmuştur. Ankara Hükümeti'nin saltanat yönetimine karşı üstünlüğü gün yüzüne çıkmış, Yeni Türk Devleti'nin Anayasası ve İstiklal Marşı kabul edilmiştir. Anadolu insanı açısından ise gelecekte düşmana karşı galibiyetlerin devam edeceğine ilişkin inanç pekişmiştir. Savaşın yurt dışındaki yansımaları göz önüne alındığında ise Türklerin ilk defa Yunanlılar

karşısında zafer elde etmesi İtilaf Devletleri'nin, Yunanlıların Milli Mücadele'yi sona erdireceğine ilişkin düşüncesini sarsmıştır. Birinci İnönü Savaşı diplomatik açıdan üç sonuç doğurmuştur. Bu sonuçlar, İtilaf kuvvetlerinin şark meselesini görüşmek üzere 21 Şubat-12 Mart 1921 tarihleri arasında Londra Konferansı'nın düzenlenmesi, 1 Mart 1921'de Afganistan ile Dostluk Antlaşması ve 16 Mart 1921 günü Ruslarla Moskova Antlaşması'nın imzalanmasıdır (Dönmez, 2012, s. 240-241).

2.2.12.1. Londra Konferansı

Birinci İnönü Zaferi İtilaf Devletleri arasında hali hazırda var olan çatlakları genişletmiştir. Fransa ve İtalya, Anadolu'daki direnişin zamanla etkisinin arttığını düşünse de İngiltere aynı düşünceye sahip değildir. Bu durumda İtilaf Devletleri 25 Ocak 1921 tarihinde Paris'te bir araya gelerek 'Şark Sorunu'nun çözümü için Londra'da bir konferans düzenlenmesi kararı almıştır. Yunan ve Türk taraflarının da konferansta yer almasını isteyen İtilaf Devletleri Osmanlı Hükümeti'ni konferansa davet etmişlerdir. Bu davet üzerine Tefik Paşa Ankara Hükümetini de temsil edecek bir heyet oluşturulması talebini TBMM'ye iletmiştir. Bu talebe karşılık Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı aşağıda yer almaktadır (Acun vd., 2016, s. 176; Atatürk, 2020, s. 402-403).

“Milli iradeye dayanarak Türkiye'nin geleceğini elinde tutan meşru ve bağımsız tek hakim kuvvet, Ankara'da sürekli olarak toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Türkiye ile ilgili bütün meselelerin çözümünde ve her türlü dış ilişkilerde başvurulacak tek yer, yalnız bu Meclis'in hükümetidir. İstanbul'daki herhangi bir heyetin, hiçbir bakımdan meşru ve hukuki bir durumu yoktur. Bundan dolayı, böyle bir heyetin kendine hükümet adını vermiş olması, milletin hakimiyet haklarına açıkça aykırıdır ve bu ad altında memleket ve milletin hayatı ile ilgili konularda dışarıya karşı kendini muhatap göstermesi uygun görülmez.

Heyetinize düşen vatan ve vicdan görevi, derhal gerçeğe ve duruma uyarak, millet ve memleket adına meşru ve ilgili hükümetin Ankara'da olduğunu kabul ve ilan etmektir. Millet ve memleketimiz adına meşru yetkiye sahip hükümetin Ankara'da olduğunun İtilaf Devletleri tarafından anlaşılması olduğu şüphesiz bulunduğu halde adı geçen devletlerin bu görüşlerini açıkça belirtmekte gecikmeleri İstanbul'da aracı bir heyetin varlığının kendileri için yararlı olabileceğini sanmaktan ileri gelmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, barış ve güvenliği büyük bir ciddiyet ve samimiyetle arzu ettiğini ve yalnız milli haklarının tanınmasını istemekten ibaret olunan şartlarını defalarca ilan etmiş ve bu hakların onaylanması halinde, teklif edilecek görüşmeleri kabule hazır olduğunu bildirmiştir. İtilaf Devletleri Londra'da toplayacakları konferansta Doğu meselesini hak ve adalet ölçüleri çerçevesinde çözmeye karar vermişlerse davetlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne doğrudan doğruya yapmalıdırlar. Yukarıdaki

şartlara, uygun olacak yapılacak davetin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından iyi karşılanacağını tekrar bildiririz.”

Mustafa Kemal Paşa bu cevabı vermesine rağmen, İtilaf Devletleri tarafından Ankara Hükümeti’ne bir davet gelmesi durumunda geç kalınmaması için Roma’ya bir heyet gönderilmiştir. Sonrasında ise Roma’da bulunan heyet İtalya tarafından Londra Konferansına davet edilmiştir. Bu davetle birlikte Ankara Hükümeti, İstanbul Hükümetinden ayrı bir merkez olarak konferansa katılmıştır. 21 Şubat-12 Mart 1921 tarihleri arasında gerçekleşen konferansta İstanbul Hükümeti’ni temsil eden Sadrazam Tevfik Paşa “Söz milletin asıl vekillerine aittir, Anadolu heyetine söz verilmesini rica ederim” diyerek söz hakkının Ankara Hükümeti’nde olduğunu belirtmiştir. Ankara Hükümeti ise Misak-ı Milli’nin kabul edilerek Anadolu’da süren işgalin son bulmasını istemiş ancak bu istek Yunanlılar tarafından kabul edilmemiş ve konferans bir sonuç alınmaksızın sona ermiştir (Akşin, 1964, s.100).

Londra Konferansı neticesiz sona ermesine rağmen Ankara Hükümeti için başarılı görülmektedir. Bu başarının nedenleri ise Ankara’nın hukuken İtilaf kuvvetlerince tanınması, milli direnişin dünyaya duyurulmasıdır. Ayrıca İtalya ve Fransa’nın, Yunanlılar tarafından Anadolu’da yayılarak kuracağı bir devletin İngilizlere bağlı olacağını anlaşılmasıyla İtilaf Devletleri arasındaki anlaşmazlık derinleşmiştir. Bu süreç sonucunda ise Fransa, TBMM ile Ankara Antlaşması’nı imzalayacaktır (Acun vd., 2016, s. 176-177).

2.2.13. İkinci İnönü Savaşı

Birinci İnönü Savaşı sonrasında Yunanlılar büyük prestij kaybetmişlerdir. İngilizlerin ise yeni kurulmuş ve bağımsızlık yolunda önemli adımlar atan Ankara Hükümeti’ne bağlı düzenli Türk ordusunun hedefine ulaşmadan önce ortadan kaldırılmasına dair isteği güçlenmektedir. Yunan Genel Kurmayı da zamanın Türk ordusu lehine olduğunu ve zaman ilerledikçe Türk ordusunun teşkilatlanıp kuvvetlendiği hususunda endişeye sahiptir. Bunların yanı sıra Londra Konferansı sırasında Türk heyeti ile Fransız heyeti arasındaki temaslar hem İngilizlerin hem de Yunanlıların dikkatinden kaçmamıştır. Bu temasların İngilizler ve Yunanlılar açısından önemi Fransa ile Ankara Hükümeti arasında gerçekleşecek bir antlaşma neticesinde Fransızların Güney Cephesi’nden çekilmesine bağlı olarak Güney Cephesi’nde yer alan Türk askerlerinin Batı Cephesi’ne kaydırılıp Batı Cephesi’nde yer alan Yunan ordusunun işlerini zorlaştırma kaygısıdır. Bu nedenlere bağlı olarak 10 Mart 1921 günü yani Londra

Konferansı'nın devam ettiği süreç içerisinde İngiltere Başbakanı David Lloyd George tarafından Yunan Başbakanı Dimitrios Gunaris'e Anadolu'daki Milli Mücadele'ye karşı askeri bir taarruz yapma özgürlüğü tanınmıştır (Dönmez, 2012, s. 256; İşcan, 2018, s. 87-88).

Yunanlıların taarruzu Küçük Asya ordusu ile Anadolu'nun karayolu ve demiryolu ulaşımı için önemli bir nokta olan Afyon-Eskişehir hattını elde edebilmek için, Eskişehir önlerinde bulunan İnönü mevzilerine taarruz edip dört ya da beş gün içerisinde Eskişehir'i işgal ederek bir ay içerisinde ise Ankara'ya ulaşip milli direnişi ortadan kaldırarak Anadolu'yu istila etme planına dayanmaktadır. Türk ordusu ise taarruz için yeterli kuvvete sahip olmamasından dolayı stratejisini savunma üzerine kurmuştur. Türkler stratejilerini Yunan taarruzunun iki koldan geleceği tahminine dayanarak; Bursa yönünden gelecek taarruzu İnönü, Uşak üzerinden gelecek taarruzu ise Dumlupınar mevzilerinde karşılayıp Yunanlıların asıl taarruz edeceği mevzilere göre iki mevzi arasında asker kaydırma üzerine kurmuşlardır. İnönü mevzilerini kapsayan Batı Cephesi'nin Komutanlığı'nı İsmet Bey, Dumlupınar mevzilerini kapsayan Güney Cephesi Komutanlığı'nı ise Refet Bey üstlenmiştir. İkinci İnönü Savaşı'nda yüz kırk beş bin kişilik Yunan ordusu kırk bir bin beş yüz elli tüfek, yedi yüz yirmisi ağır üç bin sekiz yüz elli dört makineli tüfek, iki yüz yirmi topa sahipken; üç bin beş yüz doksan biri subay yetmiş iki bin yedi yüz doksan sekiz kişilik Türk ordusu ise otuz dört bin yüz yetmiş dört tüfek, iki yüz otuz beşi ağır iki yüz doksan makineli tüfek yüz dört topa ve dört uçağa sahiptir (Çelebi, 2003, s. 205-208).

Yunan birlikleri 23 Mart 1921 tarihinde Bursa ve Uşak yönünden Türk ordusunun üzerine doğru taarruza geçmiştir. Düşmanı İnönü'de karşılayan Türk ordusu için 28 Mart savaşın en zorlu günüdür. O gün cephenin sağ kanadını oluşturan Kanlı Sirt ve Metris Tepe düşmanın eline geçmiştir. Ancak 30 Ocak tarihinde tekrarlanan düşman taarruzu Türk ordusu tarafından püskürtülerek, Yunanlılar perişan halde Metris Tepe'nin doğusuna çekilmek zorunda bırakılmış ve kaybedilen mevziler kısa zaman içerisinde Türk ordusu tarafından geri alınmıştır. Türk ordusu 28 Mart tarihinde İnönü mevzilerinde Metris Tepe ve Kanlı Sirt'in kaybedilmesinin yanında Dumlupınar mevzilerinde de mevziler Yunanlıların kontrolüne geçmiş ve Afyon işgal edilmiştir. Afyon'u işgal eden Yunan birlikleri Konya istikametine doğru ilerleyişe geçmiştir. Ancak Batı Cephesi'ndeki İnönü mevzilerinde başarı gösteren Türk birliklerinin, Konya yönüne ilerleyen düşman ordusunu cephe gerisinde tehlikeye düşürmesinden endişe eden Yunanlılar, Dumlupınar

mevzilerine geri dönmek zorunda kalmışlardır (Dönmez, 2012, s. 258; Seyhan, 2004, s. 38).

26 Mart 1921 tarihinde İnönü mevkilerine ikince defa taarruza geçen Yunan ordusu, Türk ordusu karşısında başarı elde edememiş ve 1 Nisan tarihinde ardında birçok kayıp bırakarak geri çekilmiştir. Düzenli ordu böylelikle Birinci İnönü Zaferi sonrasında ikinci bir zafer elde etmiştir. TBMM ve Türk halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılanan bu zaferde Afyon ve Bozüyük Türk taarruzları ile işgalden kurtarılmıştır. Bu anlamda İkinci İnönü Zaferi, Birinci İnönü Zaferi'nden ayrılmaktadır. Birinci İnönü Zaferi'nde Türk ordusu sadece savunmada kalarak düşmana karşı galibiyet kazanırken, İkinci İnönü Zaferi'nde hem savunma hem de taarruz ederek düşmanı yenmiştir. Bu anlamda İkinci İnönü Savaşı Türk ordusunun taarruz gücüne ulaştığını göstermektedir. Ayrıca bu zaferle birlikte Fransızlar Zonguldak'tan çekilmiş, Ankara Hükümeti ile antlaşma sürecine girmişlerdir. İtalyanlar Anadolu'daki birliklerini çekmeye, Sovyetler ise Milli Mücadele'de Türk Hükümetine yardım göndermeye başlamıştır (Akandere, Polat ve Semiz, 2012, s. 157-158; Kurtcephe ve Beden, 2015, s. 230).

2.2.14. Kütahya-Eskişehir Savaşı

Birinci İnönü Savaşı ve İkinci İnönü Savaşı'nda Türk ordusunun başarısı Yunanlıları Bursa hattına çekilmeye mecbur bırakmıştır (Görün, 1986, s. 296). Bu yenilgilerin ardından Yunan ordusu kesin bir zafer elde ederek Ankara'yı işgal etme planları yapmaktadır. 12 Haziran 1921 tarihinde Yunanistan Kralı Konstantin, Başbakan Gunaris ve Milli Savunma Bakanı Nikolas Theotokis İzmir'e ayak bastı. Kral Konstantin'in İzmir'e gelişi Yunan halkına büyük moral vermiştir. İzmir'deki azınlıklar tarafından 'Ankara'ya Ankara'ya' sloganları ile karşılanan Yunanistan Kralı, Bizans İmparatoru 13. Konstantin'in ardından Anadolu'da var olan Konstantin olmasından dolayı halk tarafından kutsaliyet kazanmış ve Büyük İskender'e benzetilmiştir (Erdem, 2010, s. 377; Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı, 1974, s. 34; Müderrisoğlu, 2018, s. 9-11). İzmir'e gelen Kral, Türk ordusu karşısında alınacak zaferden çok emin olduğundan Fransa'nın Yunanistan ile Türkiye arasında arabulucuk yapma teklifini kabul etmemiştir. Bu karar Fransa'nın Yunanistan'a yaptığı savaş yardımlarını kesmesine neden olmuştur. Kral Konstantin'in bu tavrı Yunanistan'ın ileride yeni bir savaşa hazırlandığına işaret etmektedir. Kütahya-Eskişehir Savaşı olarak anılacak bu savaşta Yunanistan Batı Cephesi'nde yüz otuz altı bin yüz kırk iki; Türk ordusu yüz yirmi iki bin yüz otuz bir askere sahiptir (Onursal, 2021, s. 24-25).

Bu savaşta Yunan ordusu stratejisini değiştirerek iki defa başarısızlıkla sonuçlanan İnönü mevzilerine taarruz yerine, orduyu ikiye bölüp zayıf kuvvetlerle İnönü mevzilerine saldırırken; daha güçlü kuvvetlerle Afyon üzerinden Eskişehir'in doğusuna uzanıp, Ankara ile Türk ordusunun iletişimi keserek orduyu dağıtma, sonrasında ise Ankara işgale açık bir hale getirmeyi planlamaktadır. 10 Temmuz 1921 tarihinde plan Yunanlılar tarafından uygulamaya koyulmuş ve Türk birlikleri ile Yunan birlikleri bir kez daha karşı karşıya gelmiştir. Türk ordularının Yunan taarruzlarına karşı koymasına rağmen Türk ordusu içerisinde Komuta kademesinde meydana gelen iletişim ve verilen emirlere uyulmaması sonucunda Afyon 13 Temmuz 1921 tarihinde Yunan birliklerince işgal edilmiştir (Müderrişoğlu, 2013, s. 319; Müderrişoğlu, 2018, s. 199-224).

Güçlü birliklere sahip olmayan on üç Türk tümeninin iki yüz km'lik bir cepheyi savunma ihtimalinin zayıf olmasından dolayı cephe karargahı Eskişehir istikametine çekilme kararı almıştır. Bu kararın Genel Kurmay Başkanlığı'na onaylanmasından sonra 17 Temmuz 1921 tarihinde Türk ordusu Eskişehir istikametine çekilmiş ve geri çekilmeden dolayı Kütahya Yunan işgaline uğramıştır. Yunan ordusunun elde ettiği bu zaferle birlikte işgal planının ilk adımını gerçekleştirmiştir. 21 Temmuz 1921 tarihinde Türk ordusu İsmet Paşa'nın emri ile taarruza geçmiştir. Bu taarruzlarda Türk ordusunun bazı başarılar elde etmesine rağmen Türk birlikleri düşman tarafından kuşatma altına alınma riski ortaya çıkmış ve Türk ordusunun geri çekilme emri ile taarruzdan netice elde edilememiştir (Ginesar, 2016, s. 655). Türk ordusunun geri çekilme kararının uygulanması sonrasında Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Karargahına gelerek İsmet Paşa'ya ordunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesine ilişkin öneride bulunmuştur. Bu öneri değerlendirilmiş ve ordu Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir. Bu geri çekilme sonucunda Eskişehir düşman tarafından işgal edilmiştir (Erdoğan, 2020, s. 104-109; Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı, 1974, s. 332; Görün, 1986, s. 296).

Türk birlikleri Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilme hareketinde herhangi bir kayıp yaşamamıştır. Ancak Kütahya-Eskişehir savaşları sırasında altı bin dokuz yüz yetmiş sekiz asker savaş dışı kalmıştır. Ayrıca otuz bin sekiz yüz dokuz asker firar etmiştir. Yunanlıların kayıpları hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte esirlerin ifadesi göre Yunan tarafında dört bin yüz yetmiş dört asker zaiyatı bulunmaktadır (Onursal, 2021, s. 27).

2.2.15. Sakarya Meydan Muharebesi

Eskişehir-Kütahya savaşlarında Yunan ordusu büyük bir başarı elde etmiştir. Bu başarı üzerine Yunan Kralı, Savunma Bakanı, Genel Kurmay Başkanı ve Yunan ordusunun ileri gelenleri Kütahya'ya gelip 24 Temmuz 1921 tarihinde bir toplantı tertip etmişlerdir. Bu toplantı sonucunda Yunan ordusunun Ankara'ya kadar ilerleyip Ankara Hükümetine daha önce İtilaf güçlerince kararlaştırılan Sevr Antlaşması'nın koşullarını kabul ettirme konusunda fikir birliği oluşmuştur. TBMM tarafında ise Eskişehir-Kütahya savaşı büyük hayal kırıklığı ve tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar sonucunda 5 Ağustos 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya 'Başkomutanlık' unvanı ile üç aylık süre için Meclis'in tüm yetkileri verilmiştir. Bu karar sonrasında ise 7-8 Ağustos 1921 tarihinde 'Tekalif-i Milliye Emirleri' yayınlanmıştır. Bu emirlerde askerlik yaşına gelmiş kişilerin askere alınmasının yanı sıra ordunun ihtiyacı olan ulaşım araçları, giyecek ve yiyecek, silah ve cephane gibi malzemeleri halktan temin edilmesi hususu tüm yurda duyurulmuştur (Karlı, 2004, s. 154-155).

Yunanlıların Ankara'ya saldırı kararı aldıkları 24 Temmuz ve 13 Ağustos tarihleri arasında Eskişehir'de oyalanan Yunan Kuvvetleri, Sivrihisar'ı kontrolleri altına almışlardır. 23 Ağustos 1921 tarihinde ise Yunan ordusu Sakarya Nehri'nin doğusunda bulunan Türk ordularına saldırmış ve stratejik yönden büyük öneme sahip olan Mangal Dağı'nı ele geçirmişlerdir. 24-25 Ağustos 1921 tarihlerinde cephe hattında büyük çarpışmalar yaşanırken Türbe Tepe Yunanlılar ile Türkler arasında el değiştirmiş ancak netice olarak Türklerin hâkimiyetinde kalmıştır. Yüz km'lik bir cephede gerçekleşen Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk ordusunun sol cephesi Ankara'nın elli km kadar güneyine kadar çekilmek zorunda kalmıştır. Sonraki günlerde ise Türk ordusu hatlarında parçalanmalar oluşmuştur. Ordu'nun içine düştüğü bu zor durum üzerine Mustafa Kemal Paşa (Çapa, 2020b, s. 216);

“Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır o sathı bütün vatanıdır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanı ile ıslanmadıkça terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her birlik, ilk durabildiğı noktada yeniden düşmana cephe kurup savaşa devam eder. Yanındaki birliğin çekilmeye mecbur olduğunu gören birlikler ona tabi olamaz. Bulunduğı mevziide sonuna kadar dayanmaya ve karşı koymaya mecburdur.”

emrini yayınlamıştır. Bu emirle birlikte cephe üzerindeki oluşan kırılma ve boşluklar başka Türk birliklerince dolduruluyor olsa da Yunanlıların Ankara üzerine ilerleyişi tam anlamıyla durdurulamamaktadır (Çapa, 2020b, s. 216).

23-30 Ağustos 1921 tarihleri arasında Yunanlılar durdurulamamış olsa da Türk ordusu kuşatılıp imha edilememiştir. 6 Eylül tarihine kadar Yunan taarruzları devam etmiş ancak başarı elde edilememiştir. Başarı elde edemeyen Yunanlılar savunma pozisyonuna girmek zorunda kalmışlardır. 10 Eylül 1921 tarihinde savunma stratejisi içerisinde olan Yunan ordusu, Türk ordusunun taarruzu ile daha geriye çekilmek zorunda kalarak 13 Eylül 1921 tarihinde Sakarya Nehri'nin batısına sürülmüştür. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa önderliğinde, 22 gün süren ve dünya tarihine en uzun süreli meydan muharebesi olarak geçen 'Sakarya Meydan Muharebesi' Türklerin zaferi ile sona ermiştir. Türk tarafının beş bin yedi yüz on üç şehit, on sekiz bin dört yüz seksen yaralı, sekiz yüz yirmi sekiz esir ve on dört bin iki yüz altmış sekiz askerinin kaybı; Yunan tarafının ise üç bin yedi yüz elli sekiz can kaybı, on sekiz bin dokuz yüz elli beş yaralı, üç yüz elli dört kaybı ile neticelenen Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında Türk ordusu elde ettiği zafer ile yüksek bir morale kavuşmuştur. Bu savaş sonrasında 13 Ekim 1921 tarihinde TBMM 'Kars Antlaşması' ile Doğu sınırlarını güven altına almış, Fransa İtilaf Devletleri'nden koparak TBMM ile Ankara Antlaşması'nı imzalayıp Güney Cephesi'nden çekilmiştir. Hem Kars Antlaşması hem de Ankara Antlaşması ile güven altına alınan Doğu ve Güney Cephelerindeki askerler Batı Cephesi'ne kaydırılmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında İtalyanlar ise 1921 yılı sonuna kadar işgali altında bulunan bölgelerden çekilmişlerdir. Bu zafer ile Türklerin 1683 yılındaki Viyana Kuşatmasından bu yana geri çekilmeleri son bulmuş ve Türk ilerleyişi başlamıştır (http-8).

2.2.16. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi

Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında elde edilen zaferle birlikte düşman Eskişehir-Afyon hattına kadar takip edilebilmiştir. Bu takip Türk ordusunun asker sayısı ve lojistik eksiklerinden dolayı devam edememiştir. Yunan ordusunun takip edilememesi Mecliste ve ülke genelinde tartışmalara neden olmuştur. Mecliste bir grup niçin düşmanın takip edilip imha edilmediğinin cevabını ararken; başka bir grup ise İtilaf kuvvetlerince sunulan barış teklifinin kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur (Ülger, 2007, s. 363; Yalçın, 2000, s. 302-303). Bu tartışmalar devam ederken Yunan kuvvetleri üzerine yapılacak taarruzun hazırlıklarına başlanmıştır. Ancak şartlar oldukça zorlayıcıdır. Türklerin on bir yıldır aralıksız savaş halinde olması, ülkenin ana gelir kaynağı olan köy üretiminin durmuş olması, savaşlar nedeniyle iş gücüne sahip olunamaması gibi durumlar taarruzu zora sokmaktadır. Bu zorluklar ile mücadele eden Türklerin, Sakarya Meydan

Muharebesi ve tarihe Büyük Taarruz olarak geçecek savaş arasında düşmanla büyük bir çatışma içerisine girmemiş olması taarruz sürecinin hazırlıklarının olumlu yönde etkileyen unsurlardan biridir. Tüm imkansızlıklara rağmen düşmanı Anadolu'dan atmak için bir yıllık hazırlık sürecinde ordu taarruz gücü anlamında istenilen seviyeye ulaşmıştır. Büyük Taarruz öncesinde Türk ordusu doksan yedi bin yedi yüz doksan iki tüfek, sekiz yüz on iki makineli tüfek, üç yüz kırk topa sahiptir (Çomak, 2019, s. 161).

6 Mayıs 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde verilen Başkomutanlık yetki süresinin sona ermesinden dolayı 5 Mayıs 1922 tarihinde TBMM'de yapılan gizli oturumla Başkomutanlık Yasası üç ay süre ile uzatılmıştır (Karlı, 2004, s. 166). 1922 yılının haziran ayına geldiğinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa taarruz kararını vermiştir. 25 Ağustos tarihinde ise Batı Cephesi Komutanlığı askerlerine, 26 Ağustos sabahı Afyon'un güney ve batısında bulunan Yunan kuvvetlerine yok edici bir taarruz gerçekleştirilmesi emrini vermiştir (Goloğlu, 2010, s. 305-310). 26 Ağustos sabahı Türk taarruzu topçu atışları ile başlamıştır. Taarruzun başladığı gün Yunan Cephesi yarılarak düşman kuvvetleri bozguna uğratılmış ve Aslıhanlar civarına sığınmak zorunda bırakılmıştır. Bu bölgede çember içine alınan Yunanlılar imha edilmiş ve Yunan ordusu Başkomutanı Trikopis'in de dahil olduğu pek çok asker esir alınmıştır (Yalçın, 2000, s. 311). Taarruzun başlamasının ertesi günü olan 27 Ağustos tarihinde Afyon kurtarılmış ve Batı Cephesi Karargahı Afyon'a taşınmıştır. 29 Ağustos gecesi düşmanın tam anlamıyla imha edileceği kanaati üzerine kaçış noktaları tutularak çatışma mecbur hale getirilmiş ve 30 Ağustos tarihinde kesin bir zafere imza atılmıştır (Çomak, 2019, s. 267).

Bu zaferin altında Türk taarruzunun Yunanlıların bekledikleri yerden gerçekleşmemesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü Yunanlılar tüm bir Türk taarruzunun Eskişehir üzerinden gerçekleşeceği beklentisi içerisindedir. Buna bağlı olarak tüm yığınaklarını Eskişehir'e yapmışlardır. Ancak Türk ordusunun Afyon'un güneyi üzerinden saldırma planı Yunan kuvvetlerini çember içerisine alma stratejisine dayanmaktadır. 26 Ağustos tarihinde Türk taarruzunun başlamasıyla Yunan kuvvetleri bu saldırının bir oyalama saldırısı olduğu ve gerçek saldırının Eskişehir'e yapılacağı inancını korumuşlardır. 30 Ağustos tarihinde bu inancın yanlış olduğunu anlamalarına rağmen Türk ordusu tarafından çember altına alındıklarından yapacakları hamleler savaşın sonucunu değiştirmemiştir (Ateş, 2000, s. 122).

Anadolu tarihinin son bin yıllık geçmişi göz önünde bulundurulduğunda; 26 Ağustos 1071 Malazgirt Muharebesi, 1176 Miryokefelon Muharebesi ve 30 Ağustos Başkomutanlık Muharebesi diğer bir adıyla Dumlupınar Muharebeleri sonuçları itibariyle Anadolu'nun kaderini etkilemeleri anlamında büyük öneme sahiptir (Göyünç, 1982, s. 173). Bu muharebelerden biri olan Başkomutanlık Muharebesi'nde elde edilen zafer ile Osmanlı Devlet'inin çökmesine bağlı olarak çok uzun zamandır maddi ve manevi tükenmişlik içerisinde olan Türk milleti kendine güven duygusu ve sahip olduğu yüce karakteri yüreğinde hissetmiştir. Ayrıca uğradığı işgallerle sonu geldiği düşünülen Türklerin tarih sahnesinde yer alan kadim bir millet olarak kalacağı tüm dünyaya ispatlanmıştır. Kurtuluş savaşını sona erdiren bu zafer Anadolu'dan atılmak istenen Türk devletinin Anadolu'daki varlığını kesinleştirmiştir (Çomak, 2019, s. 168).

2.2.17. Mudanya Ateşkes Antlaşması

Başkomutanlık Meydan Muharebesi sonrasında Türk ordusu büyük bir zafer elde etmiştir. Bu zafer ile birlikte İtilaf Devletleri ile TBMM arasında 3 Ekim 1922 tarihinde ateşkes görüşmeleri başlamıştır. Bu görüşmelerde Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa Türk tarafını temsil etmiştir. İsmet Paşa'nın başkanlık ettiği görüşmelerde İtalya delegesi General Monbelli, İngiltere delegesi General Harrington, Fransız Delegesi General Chrapy ve Osmanlı İmparatorluğu'nun delegeleri yer almıştır. Yunanlılar ise bu görüşmelere katılmayı kabul etmeyerek delege göndermemişlerdir. Mudanya'da gerçekleştirilen bu konferansta tartışılan konular Yunanlıların Trakya topraklarından çekilmesi, İstanbul ve Boğazların durumu olarak sıralanabilir. Antlaşma 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanmıştır (Aybars, 1995, s. 570-577).

Mudanya Ateşkes Antlaşması Milli Mücadele döneminin son savaşı olan Büyük Taarruz'un kazanılmasının siyasi bir zafer haline gelmesi yolunda atılan ilk adımdır. Bu adımın atılmamış olması durumunda İngiltere, Fransa ve İtalya gibi devletlerle yeniden savaş durumuna geçme olasılığının ortaya çıkması olasıdır. Hatta Mudanya Ateşkes Antlaşması ile birlikte yeni bir dünya savaşının önüne geçilmiş olabilir. Antlaşmanın bir diğer niteliği ise İtilaf Devletlerinin TBMM'yi resmi anlamda tanımış olmalarıdır. Bu antlaşma Ankara'nın Türkiye üzerindeki tek otorite olduğunun kabulü anlamında da önem taşımaktadır. Antlaşma ile birlikte Misak-ı Milli'de önemli bir parça durumundaki Doğu Trakya savaşız Türkiye topraklarına bırakılmıştır. Artık Anadolu'da askeri anlamda elde edilen zafer, siyasi olarak düşmanlara kabul ettirilerek Anadolu düşman işgalinden temizlenmiştir. Türk Halkı 1918 yılında Mondros Mütarekesi ile birlikte

başlayan Milli Mücadeleyi Mudanya Ateşkes Antlaşması ile birlikte sona erdirmiştir. Bu süreç sonrasında kurtuluşun askeri mücadele yönü son bularak siyasi mücadele dönemi başlamıştır. Mudanya Ateşkes Antlaşması Türklerin emperyalist Avrupa karşısında kazandığı büyük başarıların sonucu olarak görülmektedir (Kurtcepe ve Beden, 2015, s. 241).

2.3. Milli Mücadele Sürecinde Eskişehir

Anadolu'nun önemli bir kavşak noktasında yer alan Eskişehir, doğal yolların merkezindedir. Konumu ve sahip olduğu verimli ovaları Eskişehir'i askeri ve ticari anlamda ayrıcalıklı kılmaktadır. Bu nedenle Eskişehir tarih boyunca pek çok savaşa sahne olmuş ve ayrıcalıklı konumundan dolayı yoğun göç almıştır. 1900'lü yılların başında Eskişehir, idari anlamda kendisine bağlı çevresindeki yerleşim yerleri ile birlikte büyük bir nüfusa sahipti. Bu büyük nüfusun önemli bir nedeni, 1890'lı yıllarda Eskişehir'e gelen demir yolu ulaşımı ve demir yolu araç gereç bakımlarını yürüten 'Cer Atölyesi'nin Eskişehir'de kurulmasıydı. Bu durum Eskişehir'in ticaretini olumlu yönde etkilemiş, askeri ve stratejik önemini daha da artmıştır (http-9).

Eskişehir, Mondros mütarekesi sonrasında İtilaf güçleri, Osmanlı Hükümeti ve Kuva-yı Milliye için stratejik ve ekonomik açıdan önemini korumaya devam etmiştir.

2.3.1. Eskişehir'in İtilaf Güçleri Açısından Önemi

Anadolu'da 1889 yılında demir yolları inşaat çalışmaları başlamış ve bu süreçte İngiltere, Fransa ve Almanya arasında bir rekabet ortaya çıkmıştır. Demir yolu güzergahı üzerinde bulunan İzmit, Afyon ve Eskişehir istasyonları bilhassa İngiltere için önemli noktalardır. Anadolu'dan geçen demir yolu hattının Bağdat'a kadar uzanması güzergahın önemini ortaya koymaktadır. Bağdat'a kadar uzanan bu hat yakınında bulunan tarımsal ürünler, petrol ve kömür gibi değerli madenlerin Haydarpaşa'ya ulaştırılıp ardından tüm Avrupa'ya pazarlama imkânı sunmaktadır. Ayrıca bu demir yolu hattı İngiltere'nin önemli sömürgelerinden biri durumunda olan Hindistan yolu üzerindedir. Bu ticari olanaklarından dolayı demir yolunun kavşak noktasında olan özellikle Eskişehir, İngiltere için büyük değer taşımaktadır. Bunların yanı sıra Kuva-yı Milliye hareketine destek için önemli rol oynayan demir yollarının, İngiltere'nin kontrolü altında olması İngilizlerin Boğazlar ve İstanbul politikalarını yürütmeleri açısından kendilerini daha güvenli hissetmelerine katkı sağlamaktadır. İtilaf Devletleri için son derece önemli olan demir

yollarını elde tutmak için ise Anadolu'nun önemli kavşak noktası olma durumundaki Eskişehir'in elde tutulması gerekmektedir (Sarıkoyuncu vd., 2002, s. 5).

2.3.2. Eskişehir'in İstanbul Hükümeti Açısından Önemi

İstanbul'un tahıl ihtiyacının karşılanması ve Haydarpaşa-Bağdat demir yolu üzerinde olması Eskişehir'i İstanbul Hükümeti için önemli kılmaktadır. Bunun yanı sıra Eskişehir siyasal bağlamda da İstanbul Hükümeti için ayrıcalıklıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında başkentin Eskişehir'e taşınma durumu gündeme gelmiştir. Milli Mücadele'nin erken dönemlerinde İstanbul Hükümeti'ne bağlı merkezler arasında Balıkesir, Bursa, Konya ile birlikte Eskişehir de yer almaktadır. Ali Fuat Paşa, Milli Mücadele taraftarları ile İstanbul Hükümeti'nin otoriteyi sağlama anlamında karşılıklı çekişmesinin Eskişehir civarında meydana gelecek olaylar neticesinde belirgin hale geleceğini vurgulamıştır. Anadolu'da ortaya çıkan bağımsızlık mücadelesi sırasında bu hareketi yok etmek için İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri Eskişehir'i bir üs olarak kullanmıştır. Bunun neticesinde ise Konya, Afyon ve Eskişehir, Sivas'ta gerçekleştirilen kongreye karşı bir duruş sergileyen merkez konumunda kalmıştır (Erşan, 1991, s. 8-10).

2.3.3. Eskişehir'in Kuva-yı Milliye Açısından Önemi

Milli Mücadele'de Eskişehir Kuva-yı Milliye için de büyük önem taşıyan bir noktadır. Çünkü Eskişehir'in Milli direnişçilerin elinde bulunması Konya, Afyon ve Bursa gibi şehirlerin geleceğini ilgilendiren bir durum ortaya koymaktadır. İngilizlerin Eskişehir'e yerleşmesiyle Kuva-yı Milliyecilerin başarısızlığa uğraması durumunda Bursa, Afyon ve Konya'nın meclisteki temsili olanaksız hale gelecektir (Cebesoy, 1953, s. 80). Eskişehir'in, İngilizlerin kontrolüne girmesi Sivas'ta bir araya gelecek ulusal kongrenin güvenliğini tehdit etmekle birlikte bu kongrede alınan kararların Ege Bölgesi'ndeki Kuva-yı Milliye hareketi üzerinde yapması gereken etkiyi azaltması da ayrı bir sorun ortaya koyacaktır. Demir yolları anlamında ise batıda bulunan Yunanlılara karşı mücadelede gerekli sevkiyatların Anadolu'nun doğusundan yapılabilmesi için Ankara-Afyon-Konya demiryolu hattı büyük önem arz etmektedir. Bu nedenlerle Kuva-yı Milliye'nin Eskişehir'e hâkim olması gerekmektedir (Müderrisoğlu, 1988, s. 95).

Milli Mücadele Dönemi'nde Eskişehir'in önemi savaşlarla kendini göstermektedir. Düzenli ordunun ilk savaşları olan Birinci ve İkinci İnönü Savaşları Eskişehir'de gerçekleştiği gibi Kütahya-Eskişehir Muharebesi de Eskişehir sınırları içerisinde gerçekleşmiştir. Kütahya-Eskişehir Muharebesi sonrasında Türk ordusu Sakarya

Nehri'nin doğusuna çekilmek zorunda kalmış ve Eskişehir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Milli Mücadele'nin neticeye varma yolunda her biri kilit taşı olan beş savaştan üç savaşının Eskişehir'de gerçekleşmesi işgallere karşı direnişte ve vatanın bağımsızlığı yolunda Eskişehir'in ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

3. BULGULAR

3.1. Yaban Romanında Köyün Konumu

Yaban romanında yazar, Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında Yunanlıların yerleşim yerlerinde gerçekleştirdiği yıkım, yakım ve mezalimi tetkik etmek amacıyla görevlendirilmiş olup Haymana, Mihalıççık ve Sivrihisar bölgelerindeki izlenimlerini aktarmaktadır. Eserde Yunanlıların söz konusu bölgelerdeki köylerde neden oldukları yıkım sonrasında karşılaşılan insan manzaralarına değinilmiştir. Bunun yanı sıra romanda olayların aktarıldığı, ‘Yaban’ olarak adlandırılan ‘Ahmet Celal’in hatıra defterinin de bu bölgede bulunduğu belirtilmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 12). Romanda net olarak olayların geçtiği köyün adı verilmemektedir. Ancak sıralanan bilgilerden hareketle köyün Ankara’nın Haymana ilçesi, Eskişehir’in Sivrihisar ya da Mihalıççık ilçelerine yakın olduğu düşünülmektedir.

Romandan köyün konumu ile ilgili bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. “Burada suyu bulmak için ta çaya kadar gitmek gerekiyor” cümlesinden köyün konumunun bir çaya yakın olduğu bilgisine ulaşılabilir. Ayrıca romanda “Porsuk çayı, ta yanibaşımızdan geçiyor”, “Ben, Yedek Subay Ahmet Celal; Celal Paşa’nın oğlu Ahmet; Porsuk Çayı’nın kenarında böyle bir tohum haline girdim.” cümlelerine yer verilmektedir. Ahmet Celal köylülere Bekir Çavuş’a köyü işgal eden Yunan askerlerinin başındaki subayların nerede olduğunu sorunca “Demin buradaydılar. Şimdi, te orada Porsuğun yanında oturuyorlar.” yanıtını alır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 21, 24, 65, 186). Bu cümleler köyün konumunun Porsuk Çayı kenarında olduğunu göstermektedir. Yassihöyük yakınlarında Sakarya Nehri ile birleşen Porsuk Çayı’nın Haymana ilçesi sınırları içerisinde akmamasından dolayı romanda olaylara sahne olan köyün Haymana’da olamayacağı düşünülmektedir (http-10).

Yazar romanda “Bazı, Sarıköy istasyonuna giden yolun üstünde durup, gelenden geçenden savaşa dair haber soruyorum.” cümlesine yer vermektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 124). Günümüzde Sarıköy, Yunus Emre köyü ve Sarıköy istasyonu ise Yunus Emre istasyonu adını almıştır (http-11).

Sivrihisar sınırları içerisinde Porsuk Çayı’nın yakınından geçen iki köy bulunmaktadır. Bunlar Biçer ve İlören köyleridir. Günümüz şartlarında Biçer köyü ile Yunus Emre tren istasyonu arası yürüme süresi 5 saat 56 dakikadır (EK-2). İlören köyü ile Yunus Emre tren istasyonu arası yürüme mesafesi ise 7 saat 50 dakikadır (EK-3). Bu

iki köyden birinde yaşayan kişinin Yunus Emre tren istasyonu (Sarıköy) yolu üzerinde durması ihtimal dahilinde olamayacağından Ahmet Celal'in bahsettiği köy Sivrihisar sınırlarında olmamalıdır.

Köyün konumu ile ilgili bir diğer dikkat çekici cümle ise “Şimdi, şu söğüt dalının altından haykırsam Yunus Emre bana ses verecektir” cümlesidir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 64). Yunus Emre köyü cümlede adı geçen Yunus Emre'nin türbesine ev sahipliği yapmaktadır (http-12). Aynı zamanda yukarıda üzerinde durulan Sarıköy (Yunus Emre) tren istasyonu da türbenin bulunduğu köyün sınırları içerisinde. Yunus Emre Türbesi ve Sarıköy tren istasyonunun geçtiği cümlelerden, olayların geçtiği köyün Mihallıççık ilçesi sınırları içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Romandaki köyü tespit etmek amacıyla Mihallıççık ilçesinin köyleri incelendiğinde ise iki köyün öne çıktığı düşünülmektedir. Bu köyler Adahisar ve Yunus Emre köyleridir. Adahisar köyünü öne çıkartan nedenler, Yunus Emre Türbesi, Sarıköy (Yunus Emre) tren istasyonuna yakınlığı ve Porsuk Çayı'na yüz metre mesafede yer alması olarak sıralanabilir. Yunus Emre köyünü öne çıkartan nedenler ise Porsuk Çayı'nın köyün içinden geçmesi, Sarıköy (Yunus Emre) tren istasyonu ve Yunus Emre Türbesi'ne ev sahipliği yapması olarak sıralanabilir.

3.2. Köyün Fiziki Durumu ve Bulunduğu Coğrafyanın Özellikleri

Ahmet Celal'in ağzından kaleme alınan romanda köyün fiziki durumu ve bulunduğu coğrafyanın özellikleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Ahmet Celal köye geldiği geceyi şu şekilde anlatmıştır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 18);

“Buraya, bir akşamüstü, alacakaranlıkta geldikti. Mehmet Ali arabanın içinden kolunu dışarıya uzatıp:

– Aha bizim köy...

diye bağırdığı vakit, bir süre, boş yere etrafı araştırdım, hiçbir şey görmedim. Neden sonra, Mehmet Ali'nin işaret ettiği tarafta bir karaltı seçer gibi olmuştum. Tek bir ışık yoktu.”

Bu anlatıma göre Ahmet Celal ve emir eri Mehmet Ali köye havanın kararması sonrasında ulaşabilmişlerdir. Mehmet Ali uzaktan köyü göstermesine rağmen Ahmet Celal uğraş verdikten sonra köyün nerede olduğu görebilmiştir. Bunun nedeni köyde gece hiçbir şekilde ışık kullanılmaması ile açıklanmaktadır. Dolayısıyla Milli Mücadele Dönemi'nde köylerde gece herhangi bir aydınlatma olmadığı anlaşılmakta, havanın kararması ile birlikte köyde karanlığa gömülmektedir. Ahmet Celal ile Mehmet Ali köye varıp Mehmet Ali'nin evine yaklaştıklarında Mehmet Ali ve kardeşi İsmail Ahmet Celal'in eşyalarını at arabasından indirirler ve Ahmet Celal bu iki kardeşin peşine takılır.

Bu yürüyüş sırasında yazar Ahmet Celal'in yürüdüğü yolu şöyle tanımlamıştır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 19);

“Ayaklarım kâh bir çukura giriyor, kâh bir taşa çarpıyor. Kâh karpuz kavun kabuklarını andıran birtakım zıypak şeyler üzerinde kayıyor. Ve köy, bataklıkta bir uyuz manda gibi kokuyor.”

Köyün yolları düzgün yürümeye engel olacak kadar çukurlu ve taşlıdır. Ayrıca üzerine basıldığında ayağın kaymasına neden olacak kadar kaygan ve net olarak tanımlanmamış döküntüler yürümeyi zorlaştırmaktadır. Köyün havası ise temiz olmaktan oldukça uzak, ağır ve rahatsız edici bir koku içermektedir.

Köyün bulunduğu bölgenin atmosferi ile ilgili bilgi veren metinlerde ise genellikle köyün ıssız olduğu belirtilmiştir. Bu durum (Karaosmanoğlu, 2018, s. 15)

“korkunç engin bir ıssızlıkla çepeçevre çevrilmiş bir köyün içinde benim etrafımı ayrıca başka bir ıssızlık sarmış bulunuyor.”

cümlesi ile açıklanmak istenmiştir. Köyün ne kadar ıssız bir yer olduğu farklı benzetmeler yapılarak okuyucuya gösterilmek istenmiştir. Bu benzetmeler (Karaosmanoğlu, 2018, s. 26, 146);

“Boş ve lüzumsuz feza içinde; hiçbir kuşun geçtiğini görmedim. Allah insanları intihaba davet için, o büyük Tufan cezasını tertip zahmetine katlanmamalı idi. Nuh'un ümmetini, böyle bir toprak üstünde bu çıplak tepelerle çevrilmiş yere bırakmalı idi.”

“Bir defa, bir rasathane dürbünüyle aya bakmıştım. İşte şimdi, aynı manzarayı Orta Anadolu'nun bu taşlık tepesinden görüyorum.”

Yazar köyün bulunduğu bölgede bir kuşun bile uçmadığından şikâyet etmektedir. Ahmet Celal'e göre bu köyün kurulduğu bölge o kadar ıssızdır ki, Nuh'un ümmetinin tufan ile cezalandırılması ile bu ağaçsız ve kurak tepelere terk etmesi arasında bir fark bulunmamaktadır. Diğer benzetmede ise köyün bulunduğu topografya ile ay yüzeyinin benzerliğinden dem vurulmuştur. Köyün topoğrafik özelliğinin yanı sıra ıssızlığı da ay yüzeyi ile benzer niteliktedir. Köyün bu kadar ıssız olması köy halkının köy dışındaki insanlar ile çok az iletişim içerisinde olduğunu ve bütün dünyalarının çok büyük oranda sadece o köyde olup bitenden ibaret olduğunu göstermektedir.

Köyün bulunduğu coğrafyanın özellikleri incelendiğinde insan ruhunu rahatsız eder niteliktedir. Yazar köyün bulunduğu coğrafyayı saran tepeleri hastalıklı bir insan vücudu üzerinde bulunan urlara benzetmiştir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 25):

“Ve tepeler... Ve tepeler, birer urdur. Ve bütün ufkun çerçevelediği alem, ancak, bu ıstırap manzarası ile canlı görünür.”

İnsan vücudundaki urlara benzetilen tepelerde bitki örtüsünün bulunmadığı anlaşılmaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 105, 146);

“Çıplak tepelerin üstünde günün son ışıkları sönüyordu”

“Bir kayanın üstüne çöküyorum. Önümde ıssız yayla, sayısız ve hareketsiz toprak dalgalarıyla donmuş bir boz denizi andırıyor. Ta ufuklara kadar uzanan geniş saha içinde ne bir tek ağaç, ne bir tutam ot, ne bir su parlıtısı, ne bir hayvan, ne bir bina gözüküyor.”

Ayrıca bu cümleler bölgenin ne kadar ıssız olduğunu yeniden vurgulamaktadır.

Ahmet Celal köyün yapısını “Bir eski Hitit harabesine benzeyen bu köyde...” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 28) ifadesiyle açıklamaya çalışmıştır. Ona göre bu Anadolu köyü içerisinde insanların yaşadığı binlerce yıldır dokunulmamış bir yerleşim yerinden farklı görünmemektedir. “...bu insanlar, küme küme, ikişer üçer, teker teker, kerpiçten yuvalarına dönerlerken...” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 67) sözleri ile köyü oluşturan evlerin duvarlarının kerpiçten örüldüğü bilgisine ulaşılmaktadır. Ancak bu kerpiç yapılar Ahmet Celal için; “Düşünmek; insanların, mağara devrindeki gibi henüz birtakım toprak ve taş kovukları içinde yaşadığı ve hayvanlarla haşır neşir olduğu bu yerde düşünmek, bana bir ayıp gibi geliyor.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 16). Ahmet Celal için köy, mağara devrinden kalmış ve insanlar ile hayvanların bir arada yaşadığı bir mekândan fazlası değildir.

Ahmet Celal, Mehmet Ali'nin evinde kendisine ayrılan odanın pencerelerinin ovaya baktığından bahsetmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 20). Bahsedilen oviden ise Porsuk Çayı geçmektedir. Romanda Porsuk Havzasının ova boyunca uzun bir yılan gibi kıvrılarak ovayı ikiye böldüğü söylemi bulunmaktadır. Bu söylemden köyün baktığı ovanın olabildiğince düz olarak yayıldığını bu nedenle Porsuk Çayı'nın menderesler oluşturduğu anlaşılmaktadır. Romanda Porsuk Çayı'nda akan su akarsu görüntüsünden ve hareketten uzaktır. Yazar suyun bu durumunu “çürümüş ve pıhtılaşmış” olarak belirtmiştir. Ayrıca gün içerisindeki hava değişimleri ile mevsimsel hava değişimlerinin suyun sıcaklığını etkilemediği, Porsuk Çayı'nın her zaman ılık olduğu üzerinde durulmuştur (Karaosmanoğlu, 2018, s. 25).

3.3. Köylülerin Sağlık Durumları ve İmkânları

Ahmet Celal, Birinci Cihan Harbi'nde Çanakkale Cephesi'nde yaralanarak kolunu kaybetmiş bir subaydır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 188). Savaş sonrasında emir eri

Mehmet Ali'nin teklifi ile Mehmet Ali'nin köyüne yerleşmiştir. Köye yerleşmesinden sonra kolunun olmayışının dikkat çekeceğini düşünmüştür. Ancak köyde sakatlıklar ve hastalıklar fazlasıyla yaygın ve normal olduğu için Ahmet Celal'in kolunun olmaması kimsenin dikkatini çekmemektedir. Romanda bu durumun anlatıldığı kısımlar dahil olmak üzere Milli Mücadele Dönemi'nde bir Anadolu köyünde insanların sahip oldukları sakatlıklar ve hastalıklar hakkında bilgilere yer verilmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 15).

“...Sağ kolumun yokluğu kimsenin takdirini celbetmek şöyle dursun, hattamerhametini bile uyandırmadı. Acaba niçin? Bunu sonradan anladım. Zira, burada, sakatlık hemen herkese mahsus bir hal gibidir. Mehmet Ali'nin anası enikonu topallıyor. Salih Ağa'nın oğullarından biri kamburdur. Bekir Çavuş'un kızı Zehra kördür. Ben görmedim, fakat MehmetAli'nin söylediğine göre muhtarın karısını, adı bilinmeyen bir illet sekiz yıldan beri öyle bir evirip kıvrımış, o kadar karmakarışık bir hale sokmuş ki, bacaklarını kollarından, kollarını bacaklarından ayırmanın imkanı yokmuş. Bütün vücudunda canlı yalnız bir yeri kalmış. O da gözleri imiş...”

Yukarıda yer alan paragraftan anlaşılacağı üzere köyde yaşayan insanların sakatlıkları olağan bir durumdur. Topallamak, kamburluk, hareket edememe gibi ortopedik sorunların dışında körlükten de bahsedilmektedir. Köyde görülen bu rahatsızlıkların yanı sıra “Bunlardan başka, köyün iki meczubu, bir cücesi vardır.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 15) cümlesi ile köyde akıl hastalarının da var olduğu belirtilmektedir. Yazar köyde yaşayan insanların sakatlıklarından dolayı görünüşlerini “Bu köyde, insanların, toprak altından henüz çıkarılmış kırık dökük heykellerden farkı ne?” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 28) sorusu ile vurgulamaktadır.

Köyün çocuklarından Emeti Kadın'ın torunu on bir on iki yaşlarındaki Çoban Hasan (Karaosmanoğlu, 2018, s. 113) ve on dört yaşındaki Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail'in de bir takım sağlık sorunları olduğundan bahsedilmektedir. Çoban Hasan'ın ciğerlerinde sorun olduğu “Bir ihtiyar adam gibi öksüre öksüre sırtları tırmanıyordur.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 26) cümlesinden, İsmail'in ise sıtma hastalığından muzdarip olduğu “sıtma, küçük böğrünü zehirli tırnaklarıyla oyuyordu.” cümlesinden anlaşılmaktadır. Romanın ilerleyen sayfalarında İsmail on yedi yaşlarındadır. Genç yaşına rağmen yazar İsmail'i “Bu erkek kurusuna, daha on yedisine varmadan dişleri dökülmüş, yüzü buruşmuş bu garip tabiat yaratığına nasıl tahammül edebilir?” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 80) cümlesi ile ağız sağlığından yoksun ve dişleri dökülmüş, yüzü buruşuk olarak betimlemektedir. Yazar Emeti Kadın'ın görünüşünü tarif ederken

“Yüzü o kadar çiçek bozuğudur ki, cepheden bakıldığı vakit karnabahar göbeğini andırır ve bu karnabahar bir kasırğa esnasında, bir bostandan henüz koparılmış gibi toprak ve çamurla bulanmıştır.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 112) cümlesini kullanmaktadır. Bu cümleden anlaşılacağı üzere çiçek hastalığı da köyde görülen hastalıklar arasında yer almaktadır. Köylülerin sağlık imkanları ise sadece kasabada bulunan doktordur ve kasaba yürüyerek gidilemeyecek kadar uzak bir mesafededir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 145)

Köylü için şifa kaynağı köye gelen Şeyh Yusuf isimli kişidir. Şeyh Yusuf’un köyü ziyaret ettiği bir zaman Ahmet Celal, Mehmet Ali’ye gelen bu kişinin kim olduğunu sormaktadır. Bu soru ile birlikte insanların sağlık ile ilgili sorunlarına hangi yolla çözüm aradıkları ikili arasındaki konuşmada kendini göstermektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 43).

- “– Şeyh Yusuf geldi beyim, Şeyh Yusuf..
– Bu Şeyh Yusuf da kim oluyor?
– Mübarek, büyük bir adam. Her yıl gelir, duasını alırız. Hastaları okur, üfler. Bize güzel öğütler verir. Yol gösterir. Başı sıkıda olanları selamete çıkarır”

Şeyh Yusuf’un başka bir ziyaretinde ise Emeti Kadın ile Ahmet Celal arasında aşağıda yer alan konuşma gerçekleşmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 122).

- “Emeti Kadın bile, iki gün semtime uğramadı. Geldiği vakit sordum:
– Nerde idin, Emeti Kadın?
– Hiç; Şeyhe gittim. Biraz başımı okuttum.”

Ahmet Celal’in, Mehmet Ali ve Emeti Kadın ile gerçekleştirdiği konuşmalardan köylünün doktor hizmetinden yoksun olduğu ve hastalıklarına her yıl köyü ziyaret eden, hastaları okuyup üfleyerek iyileştirdiğine inanılan Şeyh Yusuf adında biri vasıtasıyla derman aradıkları görülmektedir. Şeyh Yusuf bu hizmeti karşılığında ise köylülerden hediyeler almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 46).

Roman, Milli Mücadele Dönemi’nde bir Anadolu köylüsünün nasıl doğum yaptığı konusunda da bilgiler vermektedir. Mehmet Ali’nin karısının doğum sancıları başladığında Ahmet Celal ile Mehmet Ali’nin annesi Zeynep Kadın arasında şöyle bir konuşma geçmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 62);

- “Meğer Mehmet Ali’nin karısı doğuruyormuş. Odanın kapısı önünde, rastladığım Zeynep Kadına sordum:
– Ebe getirdiniz mi?
– Ebe de ne olacak? İşte, tavana organı bağladım. Ona asıla asıla kurtulur.

– Ya sonra?

– Sonrası ne olacak? Hepimiz böyle doğduk, dedi. Ve sözüne bir şey ilave etmeden, doğum odasına girdi.’’

Ahmet Celal ve Zeynep Kadın arasında geçen konuşma bizlere Milli Mücadele Dönemi’nde Anadolu’da köylü kadınlarının tıbbi destek almadan, eğer var ise yanında kendisine yardımcı olacak bir kadın ile doğum gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Doğum yapan kadın için kullanılan tek yöntem ise tavandan aşağıya organ bağlanmasıdır. Doğum yapan kadın bu organa asılarak doğumunu gerçekleştirmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 62).

3.4. Köyün Su Kaynakları ve Temizlik

Dünyaya Celal Paşa’nın oğlu olarak gelen ve sonrasında yaşamını bir Anadolu köyünde geçirmeyi dileyen Ahmet Celal köye alışma konusunda en çok zorlandığı konunun ‘‘Köylülük hayatımın bir türlü katlanamadığım ve hala halledemediğim en zor tarafı temizlik sorunudur...’’ sözleri ile vurgulayarak köyün pis olduğundan şikâyet etmektedir. Ahmet Celal için pislik içinde olmak köylüyü rahatsız etmemektedir. Ahmet Celal’in konu ile ilgili görüşü ‘‘Pisliğin köylülükten o kadar ayrılmaz bir vasıf olduğuna kanidir ki, bununla uğraşmaya hiç istek göstermez.’’ (Karaosmanoğlu, 2018, s. 21) şeklindedir. Yazarın ev işlerini gören Emeti Kadın ile girdiği konuşma bu konuda dikkat çekicidir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 112);

‘‘– Emeti Kadın, sen hiç yüzünü yıkamaz mısın?

– Ay oğul, hiç vaktim olmuyor ki...’’

Emeti kadın ile Ahmet Celal arasında geçen konuşmadan anlaşılacağı üzere köylülerde yüz yıkama alışkanlığı yoktur. Kişisel temizlik diğer gündelik faaliyetler arasındaki yerini kolaylıkla bulamamaktadır. Kişisel temizlik dışında köylüler çok seyrek çamaşırlarını yıkamaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 27). Ahmet Celal Yunanlıların köye ilk gelişleri sonrasında köyün atmosferini ve sakinliğini anlatırken ‘‘Gene eskisi gibi pislikten pisliğe konup kalkan karasinek sürülerinin vızıltıları işitiliyor.’’ (Karaosmanoğlu, 2018, s. 173) cümlesini kurmuştur. Bu cümlede köyün karasinek sürüleri ve bu karasinek sürülerini çeken pislikler içerisinde olduğuna dikkat çekilerek köyün temizlikle ilgili durumu gözler önüne serilmektedir.

Romanda köyün su kaynaklarının olduğundan bahsedilmektedir. Köyde üç su kaynağı bulunmaktadır. Bu su kaynakları; kuyu, çeşme ve Porsuk Çayı’dır. Ahmet Celal

Porsuk Çayı hakkındaki ‘‘Burada suyu bulmak için her gün ta çaya kadar gitmek gerekiyor. Çayın suyu ise bir akar balçıktır.’’ (Karaosmanoğlu, 2018, s. 21) ve ‘‘Porsuk Çayı'nın balçığı leş gibi kokuyor.’’ (Karaosmanoğlu, 2018, s. 39) ifadelerine göre Porsuk Çayı temiz olmaktan uzaktır. Ahmet Celal'in köyde bulunan diğer su kaynakları ile ilgili söyledikleri köyün ve köylülerin temizlik anlayışları yönünden çarpıcıdır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 21).

‘‘...gerek kuyunun, gerek çeşmenin başı, her gün sabahtan akşama kadar doludur. Abdest alan ihtiyarlar, evlerine su taşıyan kadınlar, kızlar ve akla sığmayacak derecede pis oyunlarla oynayan çocuklar hep oradadır. Bazı, çaya kadar gitmekten üşenen kadınların da çamaşırlarını çeşmenin yalağında yıkadıkları olur. Hasat mevsimlerinden sonra haftalarca her nevi hububat aynı yalakta yıkanıp ayıklanır. Hatta çok kere, yenilecek şeylerin; çocuk bezleri, kirli don ve gömleklerle bir arada çalkalandığı da olur. Bu pisliği onlara anlatmak bir türlü mümkün değildir.’’

Köyde sadece bir çeşme bulunmaktadır. Evlerin su ihtiyacının karşılandığı bu çeşmede yazar tam olarak ne tür oyunlar oynandığını açıklamamış olsa da çocukların evlerde kullanılan bu çeşmenin suyunda pis oyunlar oynadığını belirtmiştir. Ayrıca hijyenden oldukça uzak bu çeşmede insanların abdest aldığına ilaveten bebek bezleri ile diğer çamaşırların, tarlalarından hasat ettikleri ürünlerin ve diğer yiyeceklerin aynı noktada yıkanmasının temizlik açısından köylüler için bir sorun teşkil etmediği anlaşılmakta ve köy halkının içinde yaşadığı pislik, okuyucuya yansıtılmaktadır.

3.5. Köylünün Tarım, Hayvancılık ve Ekonomik Faaliyetleri

Köy ile ilgili olarak tarım ve hayvancılık harici herhangi bir ekonomik bir faaliyetten bahsedilmemektedir. ‘‘Zaten köy içinde, bostancılıktan anlar tek adam yoktur.’’ (Karaosmanoğlu, 2018, s. 25) cümlesinden anlaşılacağı üzere yürütölen tarımsal faaliyetler bağ ve bahçe değil tahıl üzerinedir. Ekilen başlıca tahıl ürünleri ise darı, buğday, arpa (Karaosmanoğlu, 2018, s. 9, 70, 73) gibi ürünlerdir. Ancak ekilen bu ürünlerin verimleri düşüktür. Romanda bu duruma işaret eden cümleler şu şekildedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 58, 63);

‘‘Bu bodur ve seyrek ekinler, bu boynu bükük başaklar...’’

‘‘Ekinler sararmağa başladı. Zavallı ekinler... En yükseği iki yaşında bir çocuk boyunu geçmiyor. Orta Anadolu'nun topraklarındaki ıstırap sanki bunlarda en açık ifadesini bulmuş gibidir. Akşam üstleri bütün başaklar yetim boyunlarını büküyorlar ve hazin köklerine bakıyorlar.’’

Günümüzde 2 yaşında bir çocuk ortalama 94,5 cm boyundadır (http-12). O dönemde köyde yetiştirilen ekinlerin en yüksekinin 94,5 cm boyunda olduğu varsayılabilir. Ayrıca yazar yukarıda yer alan anlatımlarda bu ekinlerin seyrek olduğundan bahsetmektedir. Ahmet Celal için bu ekinler Anadolu'nun içerisinde olduğu kötü durumun en büyük temsilcisi konumundadır. Anadolu'da tarımdan verim alamama ve yeterli üretim sağlayamama durumu “Anadolu köylüsünün zahire ambarları bomboş, fakat Türk entelektüeli yedi devlete harp açmıştır.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 74) cümlesi ile vurgulanmaktadır. Hasat mevsiminde ise tarlalarda harman yığınlarının büyük olmadığı söylenmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 68). Bu söylem tarımsal üretimden elde edilen verimin düşük olduğuna işaret eden bir diğer bulgudur. Ayrıca romanda tarımsal iş gücünü cinsiyet gözetmeksizin köyde yaşayan her yaş grubundan insanın oluşturduğu “Kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu köylüler tarlalarından evlerine dönerlerken...” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 67) cümlesinden anlaşılmaktadır.

Yunanlılar ile Türk ordusu arasındaki savaş köye yakın bir noktada gerçekleştiği köylülerin duydukları top seslerinden ve üzerlerinden geçen uçakların gürültülerinden anlaşılmaktadır. O günlerde Ahmet Celal köylülerin korkmaya başladığını ve köylülere köyü terk etmeleri gerektiğini söylemektedir. Ancak köylüler köyü terk etme fikrine oldukça uzak bir tavır sergilemektedir. Bu tavrın nedeni aşağıda verilen Bekir Çavuş ve Ahmet Celal arasında geçen konuşmadan anlaşılmaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 148-149);

“Bekir Çavuş, bir gün bana:

– Yahu, dedi. Bu köylüleri korkutmaya gelmez. Zaten hepsinin gözü yılmış. Yüreklerine büsbütün telaş düşerse, her biri bir yana kaçır. Şimdi, tam iş zamanıdır. Sonra pişmanlık olur.

Gerçi, yılın bütün ürünü, küçük yığınlar halinde toprağın üstüne yığılmış duruyor. Bunları bırakıp nasıl gitmeli? Yılın bütün ürünü... ve bu, köylü için, tek hayat meselesidir. Onca yeryüzünde bundan üstün, bundan önemli bir olay olamaz.”

Köylülerin savaşın çok yakınında olmaları ve korkmalarına rağmen köyü terk etmeme nedeni tarımsal ürünlerin köy hayatında ne kadar vazgeçilmez olduğunu ve köylü için elde edilen ürünün en önemli varlık olduğu belirtilmektedir. Yukarıdaki ifadeler köylülerin mutlak suretle tarımsal bir yapıda oldukları ve hayatları tehdit altında olsa bile bu ürünlerden vazgeçme eğiliminde olmadıkları tespit edilebilir.

Tarlaya ekilen tahıllar dışında köydeki diğer bir ekonomik uğraşın hayvancılık olduğu görülmektedir. Ancak bu ekonomik uğraşın temeli olan hayvanlarında durumları ekilen tahıllardan farklı değildir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 174).

“Bir defasında, bir koyunun nemli ağzının yüzüme dokunmasıyla uyandım. Bir başka defa, bir keçi yavrusu üstüme basıp geçti. Bu hayvanlar, etrafta, kuru otlar arasında, yiyecek bir şey bulamadıkları vakit bizim nevailemizin artıklarını sömürmeye gelirler.”

Yukarıda bahsedildiği üzere hayvanlar köyde ve köyün çevresinde yiyeceğe ulaşmada zorluk yaşamaktadır. Bu açlık durumlarını gidermek için ise köy içerisinde insanların yiyeceklerini tüketmektedirler. Romanda köy insanların yaşamlarına ekonomik katkı sağlayan hayvanların manda, keçi, tavuk, koyun olduğundan bahsedilmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 13, 175). Mandaların durumları “Kara mandalar, bir filden daha buruşuk, daha uyuz, iri, çapaklı gözlerini devirerek, etrafta yiyecek bir şey aramaktadır.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 26) cümlesi ile anlatılmak istenmiştir.

Köylüler evlerinde yağ, yoğurt, peynir ve sucuk gibi ürünleri üretmekte ancak tüketmemektedir. Çünkü bu ürünler tüketilmek için değil kasabadaki pazarda satılmak içindir. Ahmet Celal bu durumu şu cümle ile okuyucuya aktarmaktadır; “Mehmet Ali'nin anası, evde yaptığı bütün iyi şeyleri, yemez, içmez, hiç kimseye tattırmaz, alır kasabaya götürür”. Köylü pazarda satılan ürünlerin fiyatları daha düşük olsa da kazancın bereketli olduğuna dair bir inanca sahiptir. Ahmet Celal, Mehmet Ali'nin annesine hayvansal ürünler karşılığında iki katı ücret ödemesine rağmen kadının bu ticaretten memnun olmadığından şikâyet etmektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 27).

3.6. Köylünün Eğitim Seviyesi

Romanda Ahmet Celal'in köye geldiği gün İsmail ile aralarında geçen konuşmaya yer verilmektedir. Okuyucu, İsmail ile Ahmet Celal'in aşağıda verilen ilk konuşmalarında köyde yürütülen eğitim faaliyeti ile ilgili bilgi almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 20);

“– Sen Mehmet Ali'nin kardeşi misin?

Başıyla, Evet işareti yapıyor.

– Kaç yaşındasın sen bakayım?

– On dört.

– Adın ne?

– İsmail.

– Okula gidiyor musun?

Yarı öfke, yarı hayretle omuzlarını kaldırıyor:

– Ne okulu be. Ben okula gideyim de burada işe kim baksın? Hem bu köyde okul yok. Deem evinde okurlar.’’

İkili arasında geçen konuşmada açıkça belirtildiği üzere köyde bir devlet okulu bulunmamaktadır. Çocukların eğitimini veren tek kişi ise köyün imamıdır. Çocuklar eğitim için imamın evine gitmek zorundadır. On dört yaşındaki İsmail’in ‘‘okula gidiyor musun?’’ sorusuna sert bir olumsuz cevap vermesinden kendisine sorulan soruya sinirlendiğini göstermektedir. Konuşmada da soruya öfke ile cevap verme nedeninin ise bulunduğu yerdeki işlerin eğitimden çok daha önemli olduğuna inanması olarak yorumlanabilir.

Yunan uçaklarından atılan propaganda mesajlarının bulunduğu kağıtların atılması sonrasında köylülerin tepkileri eğitim durumlarına ışık tutmaktadır. Romanda o gün olanlar aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 152).

‘‘Bir gün, uçaklar, gene aşağıya kağıt atmaya başladılar. Sanki havadan kudret helvası yağıyormuş gibi kapışan kapışana... Alan, bir süre kağıdı okumağa çalışıyor, sonra beceremeyip katlıyor, katlıyor ve bir muska gibi kuşağının içine yerleştiriyor.

Bazısı gidip imamı buluyor:

– Okuyuversene, bakalım ne diyor?

İmam hecelemeğe başlıyor:

Muhterem Anadolu ahalisi, Kemal çeteleri mahvolmuştur. Adım adım bütün şehirleri, kasabaları zaptettik. Şimdi Ankara üzerine yürüyoruz. Sakın bize karşı düşmanca hareket kalkışmayınız. Biz sizi, Halife tarafından kurtarmağa geliyoruz.

– Ne diyor? Ne diyor?

... Biz sizi Halife tarafından kurtarmağa geliyoruz.

Ne Halifeyi, ne de Peygamberi bildikleri var. Fakat, kurtarmağa geliyoruz sözü, bilmeksizin pek hoşlarına gidiyor.’’

Anlaşıldığı gibi köyde neredeyse hiç kimse okuma yazma bilmemektedir. Köylülerin bir kısmı atılan kağıtları umursamaz bir tavır içerisinde bir kısmı ise yazılanları merak etmektedir. Kâğıtta ne yazdığını merak edenler okuma yazma bilgisi ile diğer köylülerden ayrılan ve daha önce bahsedildiği gibi çocuklara öğretmenlik yapan imama gidip meraklarını gidermek isterler. Ancak yukarıdaki metinden imamında iyi derece okuma yazma bilgisine sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Okuma yazma konusu dışında köylünün ‘Halifelik’ ve ‘Peygamberlik’ gibi dini kavramları da bilmediği belirtilmektedir. Romanda köylülerin gazetelere karşıda olumsuz düşünce içerisinde

olduğu da gösterilmektedir. Köylülere göre gazeteler üzerinde insan resimleri olduğu için günah sayılır, hatta Ahmet Celal'in bakımını üstlenen Emeti Kadın bu günden korktuğu için gazetelerin bulunduğu odaya aylarca adım bile atmamıştır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 112).

3.7. Köylünün Kışa Hazırlık Faaliyetleri ve Bir Köylü Kadınının İşleri

Dönemin köylüsü sonbahar geldiğinde günlük faaliyetlerinin merkezine kışa hazırlık çalışmalarını koymaktadır. Ahmet Celal köylülerin kış mevsimine hazırlık için neler yaptıklarını şu cümlelerle aktarmaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 86);

“Köyde, kış hazırlıkları bitip tükenmek bilmiyor. Soğanlar kurutuldu. Dibeklerde günlerce bulgur kırıldı. Buğdaylar öğütüldü, öğütüldü. Bunlardan deste deste yufkalar yapıldı. Derken kuru yemişlere sıra geldi. Ama, o ne kadar ceviz! Ahırlar, damlara, damların üstüne kadar saman yığınlarıyla dolu. Kadınlar, bir taraftan, taze tezek topraklarını duvarlara yapıştırıyor. Zeynep Kadının evi, eski Abdülhamit ricali gibi bu tunç renkli nişanlarla baştan başa donandı. Ve ne koku! Bütün tabiat tezek kokuyor.”

Kış için yapılan hazırlıklar genelde kışın ortaya çıkacak yiyecek ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Köylülerin dibeklerde buğdayları dövüp sonrasında ise elde edilen un ile yufkalar hazırlanmaktadır. Ayrıca bölgede yetiştirilen bulgurun da yine bu dibekler vasıtasıyla işlenmesi bölgede bir değirmen olmadığını göstermektedir. Kışın yiyecekleri saklamak için soğanların kurutulduğunu ve saklama süresinin mümkün olduğunca uzatıldığını görülmektedir. Ceviz başta olmak üzere kuruyemişler de kış için hazırlanan gıda ürünleri arasında yer almaktadır. Köylülerin kendileri dışında hayvanların yiyeceklerini de saklamaları kışa hazırlık için gerekli bir iştir. Bundan dolayı kışın ihtiyaç olacak samanlar başta kapalı alanlar olmak üzere depolanmaktadır. Kış mevsimini rahat geçirmek üzere yapılan bir diğer iş ise tezek hazırlanmasıdır. Tezek hem ısınma hem de yiyeceklerin pişirilmesi amacıyla kullanılan büyük baş hayvan dışkıdır (http-13). Bu dışkılar ahırlardan toplanıp evlerin duvarına atarak yapıştırılır ve kurumaya terkedilir. Tamamen odun ve kömürden uzak olan köylülerin ise tezeleri “Ocağın içinde gördüğün bu kara yığınlar, adını yalnız darbı mesellerde işittiğin “tezek” denilen bir şeyin külleridir.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 99) cümlesi ile yemek pişirmede kullandıkları görülmektedir.

Bir gün Emeti Kadın ile Ahmet Celal arasında geçen konuşmada bir kadının günlük faaliyetleri hakkında bilgiler verilmektedir. Emeti Kadın bu konuşmada bir gününün nasıl geçtiğini anlatmaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 112);

“Sabah garantisinde çocuğu eserler püserlerim, dağarcığına yiyeceğini goyarım. İneğin altını temizlerim, sütünü sağarım. Ocağa vurur, kaynatırım. Sütü ateşten indirir indirmez, buraya koşar gelirim. Sen bekarsın. İneğin davarın yok emme, işin ağırdır. Çay suyu kaynat, dersin... Akşamdanda kalmış kabı kacağı ıscak suda yuğ dersin. Her gün türlü türlü aş istersin. Senin yanında gün nasıl geçer, bilir misin? Akşam eve vardığımda, bizim oğlan açtır, yorgundur. Sütü ısıtır, içine ekmeği doğrar, eline veririm. Bazı canı peynirle soğan ister. Bazı bana bir bulamaç ediver, der.”

Görüldüğü üzere sadece torunu ile yaşıyan ve Ahmet Celal’in ev işlerini gören, Emeti Kadın için günlük işler güneş doğmadan önce başlamaktadır. Emeti Kadın ilk iş olarak torunu Hasan’ın karnını doyurup ahırdaki işlerini yapmaktadır. Bu işler ineğin sağılması ve ahırın temizlenmesidir. İnektan elde edilen süt hemen kaynatılmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere yiyeceklerin pişirilmesi için muhtemelen tezeğin kullanıldığı gibi sütü kaynatmak için de tezek kullanılmış olabilir. Süt kaynatıldıktan sonra Ahmet Celal’in evinde günlük işleri yapmasının ardından Hasan’ın eve gelmesi ile akşam yemeği hazırlanır. Emeti Kadın akşam yemeğinde çoğunlukla içine ekmeğ doğranmış süt bazen peynir ve soğan, bazen de ‘bulamaç’ adı verilen yemeği hazırlar ve torununun karnını doyurur. Emeti Kadın’ın yakın çevresindeki insanların hizmetini görmek, hayvanların bakımını yapmak ve hayvansal ürün elde etmek başlıca günlük faaliyetleri olarak sıralanabilir.

3.8. Anadolu’da Köylü Kadınları ve İnsanların Boşanma Usulleri

Ahmet Celal köyde yaşamını sürdüren kadınların hepsini kadınlıktan uzak, yaratık vasfında bile olmadığını söylemektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 29). Romanda kadınların kötü koktukları tahmini üzerinde durulmuştur. Tahminde bulunulmuştur çünkü köyün kadınları Ahmet Celal’e karşı hep uzak durmaktadırlar. Bu uzak durmanın tek nedeni ise Ahmet Celal’in köyün yabancıası olmasıdır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 31). Ahmet Celal’in beğendiği kadınlar olsa bile o kadınların ellerine ve ayaklarına baktığında içinde oluşan tatlı hissin hemen kayboluverdiğini belirtmiştir. Mehmet Ali’nin düğününe katılan Ahmet Celal kadınların giyimleri hakkındaki gözlemlerini “Hepsi de yeni, süslü düğünlük esvaplarını giymişlerdir. Dizi dizi altınları başlıklarının etrafında kırk zil parçaları gibi birbirine çarpıyor.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 50) şeklinde ifade etmektedir. Köyde genç kızlar kat kat sargılı başlık takarak altlarına don giymekte ve bellerine de kuşak bağlamaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 40). Ahmet Celal’in köyde ki arkadaşı Süleyman’ın karısı Cennet’in ise diğerlerinden ayrılan bir özelliği bulunmaktadır. Diğer kadınlar süslenmez iken Cennet süslenmektedir. Cennet’in

okuyucuya tanıtıldığı metinlerde Cennet üzerinde bir Anadolu kadınının nasıl süslendiğinin çıkarımı yapılabilir. Cennet süslenmek için Anadolu’da rastık denilen siyah boya ile kaşlarını boyayıp, ellerine kına yakmaktadır. Ziyet eşyası olarak küpe ile Mahmudiye altınlarını takmaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 48).

Roman, genç kızların evlenecekleri kişinin kim olacağı hakkında karar veremedikleri izlenimini uyandıran bir konuşma içermektedir. Ahmet Celal’in gönlünü kaptırdığı ve daha sonra İsmail ile evlenecek olan Emine arasında geçen konuşma aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 84);

“Bütün merakım şunda: Emine, İsmail’e varmağa gönülden razı mı? Bir gün, kavak ağaçlarının arasında, onu şöyle bir kuytu yere çekip sordum:

– Sahiden İsmail’e varmak istiyor musun?

Omuzlarını silkti. Başını yana çevirdi. Güldü:

– Ne bileyim ben, ne bileyim ben...

– Sen bilmeyeceksin de, kim bilecek?

– Halam bilir.”

Emine’nin evleneceği kişiyi belirleyen kişi Emine’nin bakımını üstlenen halasıdır. Dolayısıyla dönemin Anadolu köyünde genç kızların istedikleri kişi ile evlenmesine karar veremediği ve genç kızdaki sorumlu kişinin bu kararı verdiği anlamı ile evlenecek kızın buna itiraz etme hakkı bulunmadığı anlaşılmaktadır. Anadolu köylerinde evlilikler bu şekilde gerçekleşirken boşanmalarında nasıl gerçekleştiği hakkında bilgiler verilmektedir. Süleyman ile başka erkeklerle ilişkileri bulunan Cennet’in boşanmalarının anlatıldığı bölümde çiftin boşanması okuyucuya aşağıdaki gibi aktarılmaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 89);

“Bir defa, Cennet’i bulmak için haftalarca köy köy dolaşmış. Sonra, bilmem nerede, ikisine birden rastgelmiş. Cennet, onu önce tanımaz gibi görünmüş. Ama, Süleyman ısrar edince demiş ki:

Pekala, pekala ama, bu iş böyle olmaz. Aramızda geçeni duymayan kalmadı. Senin namusun beş paralık oldu. Şimdi bunun bir çaresi var; sen beni bir kere boşarsın, aleme karşı namusunu temizlersin. Ondan sonra tekrar gene evleniriz.

Süleyman peki demiş: Bucağa kadar gitmişler. Kadının önünde, Süleyman, karısını talakı selase ile boşamış. Mahkemeden çıkarken:

– Aha, istediğünü ettim. Şimdi gel, köye gidelim, evlenelim; demiş.

Cennet kakhaha ile gülerken:

– Senin aklın şeriata da ermiyor. Sen beni üç defa boşadın. Şimdi seninle tekrar evlenmem için hülle yapmak gerek, demiş.

Hülleci, ortada haphazır: Cennet'in aşığı, Süleyman kendi eliyle herifi, Cennet'in yanına sokmasın mı?''.

Cennet ve Süleyman'ın boşanmalarının anlatıldığı bu bölümde Cennet, Süleyman'ın namusunun kirlendiğini ve bu kirliliğin ortadan kalkmasının tek yolunun Süleyman'ın kendisini boşayıp tekrar evlenmesinden geçtiğine ikna etmiştir. Boşanma işlemine onay verecek tek merci ise kadıdır. Süleyman kadı huzurunda Cennet'i telak-ı selase ile boşar. Telak-ı selase bir erkeğin eşini bir kerede üç kez boşaması anlamına gelmektedir (http-14). Telak-ı selase ile boşanılan bir kadın ile evlenmek için hülle yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Şerri hukuka göre ise hülle, telak-ı selase ile bir erkeğin karısını boşadıktan sonra evlenmek için kadının mutlaka en az bir gün başka bir adam nikah altında bulunmasını gerektiren zorunluluktur (http-15). Cennet ile Süleyman arasında geçen bu olaydan kadınların boşama hakkının bulunmadığı ve sadece erkeğin eşini boşayabildiği Cennet'in Süleyman'a karşı yaptığı oyun ile anlaşılmaktadır. Evli çiftler arasındaki hukukun ise şerri kanunlar ile belirlendiği dönemin medeni hukuku hakkında bilgi vermektedir.

3.9. Anadolu Köylüsünün Adalet ve Devlete Bakışı

Roman, dönemin Türk köylüsünün devlet ve devletin sağladığı adalet bakış açısını ortaya koyan önem bilgiler vermektedir. Ahmet Celal köydeki ilk haftalarında köylünün kendisinden korktuğunu söyler. Bu korkunun nedenini ise kendisinin hükümet tarafından gönderilmiş memur, tahsildar, jandarma gibi bir hükümet görevlisi olarak algılanmasıdır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 16). Ahmet Celal'in bu yorumu Türk köylüsü ile devlet arasında oluşan mesafeyi gözler önüne sermesi açısından önem taşımaktadır. Romanda Anadolu köylüsünün devletin sağlayacağı adalet olan inancının olmadığı konusuna işaret eden bilgilerde mevcuttur. Köylülerin adalet sistemine inancının olmadığına işaret eden metinler aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 60).

“Salih Ağa, Zeynep Kadının başına hiç yoktan bir arazi meselesi çıkardı. Bu köy ağası, Mehmet Ali'nin ta babası zamanından ekip biçtikleri bir tarlanın kendisine ait olduğunu iddia ediyor. Zeynep Kadın, geçen gece hüngür hüngür ağlayarak bana davayı anlattı: Oğlu askere gittiği gün bile gözünden bir damla yaş akmayan bu kadın, şimdi bir toprak parçası elinden gidecek diye ağlıyor. Asıl tuhafi şu ki, bu tarla kira ile benim hesabıma ekilip biçiliyor. Ve Salih Ağa benden davacıdır:

– Korkma, ona zırnık vermem. Gerekirse mahkemeye düşeriz.

Zeynep Kadın daha çok ağlamaya başladı:

– Mahkemeye mi? Aman etme, aman etme...

– O neden?

– Ağa para yidirir. Kadı ile bir olur, üstelik öbür topraklarımızı da elimizden almağa kalkarlar.

– Nasıl olur? Neyle ispat eder? Sizin elinizde kağıdınız koçanınız yok mu?

– Yok ya, ne bileyim ben? Yok ya!..

– O halde şahit gösteririz.

– Hepsi ondan yana çıkar, hepsi...

Zeynep Kadının neden ağladığını şimdi anlıyorum.”

Salih Ağa'nın Mehmet Ali'nin annesi, Zeynep Kadın'ın tarlasında hakkı olmamasına rağmen hak iddia etmesi üzerine Ahmet Celal'in konunun çözümü için mahkemeye başvurulması teklifinde bulunmaktadır. Zeynep Kadın mahkeme sözü üzerine “Mahkemeye mi? Aman etme, aman etme...” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 60) karşılığını vermiştir. Bu cevap köylünün mahkemenin adil olmayan ve bundan dolayı korkulan bir kurum olduğunu göstermektedir. Korkunun nedeni ise mahkemede kadıların rüşvet aldığı, adalet ile değil aldıkları bu rüşvet neticesinde davaları karara bağladıklarına olan inançtır. Zeynep Kadın ile Ahmet Celal arasında geçen ilgili bir başka konuşmada aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 61);

“– Canım ne kadar korkuyorsun? Toprağın üstündeki ürün benim değil mi? Onu, ben biçeceğim. Ben kaldıracam. Gelecek yıl da, ona sormadan, sürmeğe başlayacağım. Varsın o, davacı olsun. Bu dava sözünü duyunca, Zeynep Kadın yüzünü buruşturuyor.”

Salih Ağa'nın hak iddia ettiği tarlada Ahmet Celal'in ekinleri olduğu ve bu ekinleri hasat edeceğini, hatta bir sonraki senede araziyi süreceğini söylemektedir. Bu söylemine Salih Ağa'nın gerekirse mahkemeye gidip davacı olmasını ekleyince Zeynep Kadın yüzünü buruşturmaktadır. Bu tepki köylülerin mahkemeye bakışını ortaya koyan bir başka bilgi niteliğindedir.

3.10. Türk Köylüsünün İşgallere, Milli Mücadele'ye Karşı Duygu ve Düşünceleri

Milli Mücadele Dönemi'nde Eskişehir yakınlarında yaşamaya karar veren Ahmet Celal vatanın işgali konusunda bir yandan büyük bir kaygı duyarken diğer yandan ise işgallere karşı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde girişilen mücadelenin başarılı olma umudunu taşımaktadır. Ancak Ahmet Celal ile aynı köyde yaşayan insanlar için vatanın işgal altında olması ve buna karşılık yürütülen bağımsızlık mücadelesi hiçbir anlam ifade

etmemektedir. Örneğin Emeti Kadın Yunanlılar tarafından işgal edilen İzmir'in nerede olduğu bilmediği gibi İzmir hakkında hiçbir fikre sahip değildir. Hatta İzmir'in Sivrihisar'dan daha büyük olup olmadığını sormaktadır. Dolayısıyla İzmir Anadolu köylüsü için hiçbir şey ifade etmemektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 120). Vatanın işgal edilmesinin bir şey ifade etmediği gibi kazanılan zaferlerde Türk köylüsü için anlamsızdır. Örneğin gazeteden İnönü'de zafer elde edildiğini öğrenen Ahmet Celal bu sevincini köydeki insanlar için zaferin bir anlamı olmamasından dolayı kimse ile paylaşamaz (Karaosmanoğlu, 2018, s. 95-96). Tüm bunlara rağmen vatanın içinde bulunduğu durumu köylülere anlatmak isteyen Ahmet Celal bu amaca yönelik çabaları karşılığında köylülerin tepkilerini okuyucuya aktarmaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 22).

“Bir gün, bir öğle üstü idi. Kahvenin çardağı altında oturuyorduk. Bizim Mehmet Ali, Bekir Çavuş, Salih Ağa ve Muhtar, hep orada idiler. Bahis, harp üzerine ve onun akıbetlerine dairdi. Onlara İstanbul'un dört devletin askeri işgali altında olduğunu, İzmir'in ta Bursa'ya kadar Yunanlılar tarafından istila edildiğini, Adana'dan henüz Fransızların el çekmediğini, Urfa'da, Antep'te kanlı olaylar cereyan etmekte olduğunu haber veriyor ve her birinin yüzüne ayrı bir dikkatle bakıyordum. Hiçbirinde ne hayret, ne dehşet, ne de alelade bir alaka izine tesadüf etmedim. Ateşin içinden henüz çıkmış olan Mehmet Ali bile artık bunları geçmiş zamana ait bir masal gibi dinliyordu.”

İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun işgal edilmesi köylü için hiçbir anlam ifade etmemekte ve heyecana neden olmamaktadır. Bu durum Türk köylüsünde bir vatan kavramının olmadığı ve birlik hissinin yoksunluğu olarak yorumlanabilir. Romanda yer alan bir başka metinde ise yine vatanın içerisinde bulunduğu durum ve bu durumun ortadan kalkması için mücadeleye girişmiş Mustafa Kemal Paşa, Ahmet Celal tarafından köylülere anlatılmaktadır. Ahmet Celal, İstanbul Hükümeti'nin bir hükmünün kalmayarak tamamen yabancıların kontrolü altında olduğunu, yüzbaşı rütbesindeki işgalci bir subayın sadrazama emir verdiğini, padişahın ise işgalcilerin isteklerini yerine getirdiğini anlatmakta ve İstanbul'daki halkın ne gibi zulümlere maruz kaldığını aktarmaktadır. Bu anlatımlar daha önce olduğu gibi köylülerin hiçbir tepkisine neden olmamaktadır. İşgallerin devam etmesi sonucunda köyünde işgal altına gireceği ve köylülerin dinleri, namuslarının tehdit altında olduğunu söylemelerine rağmen Mehmet Ali dışında kimse yine tepki vermemektedir. Mehmet Ali ise tepki olarak Ahmet Celal'e “Efendi, tekrar savaş olacak mı?” sorusunu yöneltmiştir. Bu soru halihazırda başlamış olan Milli Mücadele'nin bulunduğu noktadan köylünün haberinin olmadığını

göstermektedir. Ahmet Celal, Mehmet Ali'ye Milli Mücadele'nin hangi safhada olduğunu anlatmasının ardından Mehmet Ali "Beyim, Allah vere de, bizi tekrar askere almasalar" diyerek Türk köylüsünün Milli Mücadele'ye katılmak istemediği ve askere alınmamak için dua ettiğini göstermektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 23). Mehmet Ali ile Ahmet Celal arasında geçen bir başka konuşmada ise Mehmet Ali'nin köyünün işgal tehlikesi altında olduğuna inanmadığı ve askere gitmeye korktuğu görülmektedir. İkili arasında bahsi geçen konuşma aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 38-39);

"– Beyim bizi gene askere alacaklar mı?

– Olabilir.

– Nasıl olabilir, beyim? Bizi terhis etmediler mi?

– Etiler ama, düşmanlarımız terhis filan dinlemiyor.

Bak, şuracığa kadar geldiler. Biraz kulak verseydik top seslerini duyacaktık. Düşman askerleri şu tepenin ardından görünürse, elin kolun bağlı durabilecek misin? Gelip de, senin evini, köyünü yakıp yıkarken, çoluk çocuğunu dipçikle itip dürtelerken, bir köşede karı gibi büzülüp duracak mısın?

– Yok, beyim, buraya kadar geleceklerine aklım ermez.

– Eğer her köy, bu köydekiler gibi düşünürse, eğer her talimli asker, senin gibi tekrar askere gitmekten korkarsa, tabii gelir. Ona hiç şüphe etme."

Ancak bir süre sonra Mehmet Ali'nin korktuğu başına gelecek ve askere alınacaktır. Romanda Mehmet Ali'nin askere alındığı gün aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 50-53).

"Zavallı Mehmet Ali'nin korktuğu başına geldi. Askere çağrıldı. Bundan, bir sabah, uluyan bir kadın sesiyle haberdar oldum. Öyle bir uluma öyle bir uluma ki, sanki evde birisi ölmüş gibi. Odamdan dışarı fırladım.

– Mehmet Ali; Mehmet Ali...

Ses yok.

– Zeynep Kadın... İsmail...

Gene ses yok. Ulumanın geldiği tarafa doğru gidiyordum.

– Ne var, ne oluyor?

Bu, Mehmet Ali'nin karısının sesidir. Mehmet Ali'nin, bana bir Allahısmarladık demeden gitmiş olmasına ihtimal veremiyorum. Muhtar, jandarmalar, Mehmet Ali ve kendisiyle çağrılan bir iki kişi kapının önünde toplanmış duruyorlar. Mehmet Ali'nin yüzü bembeyazdı. Bana bakıyor, fakat hiç tanımiyor gibi. Nihayet ta yanına yaklaşıp neler olduğunu sorunca, mahzun ve küskün önüne baktı:

– Ben sana dimedim mi idim? İşte... diye, mırıldandı ve elinin tersiyle bana jandarmaları, muhtarı gösterdi. Muhtar, iki jandarmanın ortasında, artık köylülükten çıkmış, bir hükümet memuru gibi duruyor. Kendisine verilen damgalı ve matbu kağıtları dikkatle gözden geçiriyor. Hepsini, birer birer inceliyor. Beni görünce, merasimle ayağa kalktı ve jandarmalara kalkmalarını işaret etti. Ben de onların sırasında bir sandalye alıp oturdum. Jandarmalar, daha yirmi iki köy dolaşacaklarmış. Mehmet Ali ile arkadaşlarının yirmi dört saate kadar behemehal Eskişehir'de olmaları gerekiyor. Mehmet Ali kolunu benden tarafa uzatarak:

– Hiç yetişilir mi? İşte beye sorun, dedi.

Mehmet Ali'nin asi bir hali var. Onun bu tarafını görmemiştim. Muhtar, bütün resmi otoritesini takındı.

– Nasıl yetişemezmişsiniz? Pekala yetişirsiniz, dedi.

Mehmet Ali, burnundan soluyordu. Tam bu sırada, nereden çıktı bilmiyorum. Zeynep Kadını, dimdik karşımda gördüm. Herkese, sert sert bakıyordu. Yavrusunu savunmaya hazırlanmış bir dişi kurt gibiydi. Yavaş, yavaş kadınlar, bir iken iki, iki iken beş oldu. Grup büyüdükçe büyüdü. Sanki aralarında bir şeyler mırıldanıyorlar. Sanki, bir teşebbüse hazırlanır gibi bir halleri var. Mehmet Ali'ye dedim ki:

– Memleketin, senin gibi usta askere çok ihtiyacı var. Bugün gidip cephede vuruşmazsan, yarın burada, kapının önünde vuruşmağa mecbur kalırsın. Her vakit söylüyorum. Düşman şuracığa geldi. Hem bu şimdiki askerlik senin bildiğin gibi değil. Millet, kendisi savaşıyor. Angarya yok. Sonra emin ol, çok uzun sürmez. Bir çarpışmada her şey hallolacaktır. Zeynep Kadın atıldı:

– Öyle ama, şimdi tam iş zamanı. Hep öyle yaparlar. Bebelerimizi tam iş zamanında alırlar.

– Merak etme. Kendim işe yaramazsam bile, sana bir adam tutar, bütün hizmetlerini gördürürüm, dedim.

Zeynep Kadın, saçma bir laf söylemişim gibi, omuzlarını silkti. Lakin, Mehmet Ali üzerinde sözlerim, biraz etki yapmış görünüyor. Şevkli bir savaşçı kesilmediyse bile tevekküllü bir asker tavrını aldı. Onun bu halinde şimdiden eski erimi buluyordum. Bana biraz önce olduğundan daha sevimli, daha munis geliyor ve içimdeki subay uyanıyor.

– Keşke alsalar da ben de gitsem, dedim. Bu sözü, o kadar candan söyledim ki, önümde Mehmet Ali ile gidecek olanların gözleri parladı.

İçlerinden birisi:

– Evvel Allah, biz düşmanın hakkından geliriz ama, silahımız, cephanemiz yok, diyorlar, dedi.

Anadolu köylüsünde olumlu ve realist duygu hemen bütün diğer duygulara galebe çalmıştır. Arasına uyanan lirizmi, bir saniye içinde parlayıp sönüverir. ”

Öncelikle yazarın anlatımından Mehmet Ali'nin vatani savunmak üzere askere gidecek olması Mehmet Ali'nin annesi ve karısını büyük bir üzüntüye boğmuştur. Hatta Ahmet Celal evde üzüntüden ağlayan kadınların seslerini ile dolan atmosferi bir cenaze havasına benzetmiştir. Mehmet Ali kendisine yirmi dört saat içerisinde Eskişehir'de olması gerektiği söylendiğinde bu süre zarfında köyden Eskişehir'e ulaşamayacaklarını söylemektedir. Muhtar'ın sürenin yeterli olduğunu söylemesi ile birlikte Mehmet Ali'nin burnundan soluyacak kadar sinirlenmesi askere gitmemek için köyden Eskişehir'e varma konusunda ortaya koyulan mazeretin ortadan kalkması olarak yorumlanabilir. Yani Mehmet Ali askere gidip Milli Mücadele'ye katılmamak için direnmektedir. Zeynep Kadın'ın ise oğlunu askere göndermek istememesinin altında yatan neden yapılması gereken işleri yapacak kişinin evde olmaması durumudur. Bu kaygı köy hayatının gündelik işlerinin vatan savunmasından daha önemli olduğunu gösterdiği gibi Milli Mücadele'nin önemini algılanmadığını göstermesi açısından da çarpıcı niteliktedir. Mehmet Ali ile birlikte askere alınan bir genç köylü ise askere gidilmesi gerekiyorsa gidilmeli tavrı içerisindedir. Ancak ordunun hem teçhizat hem de cephane yönünden eksikleri olduğunu bildiğinden nasıl savaşaacağı konusunda kaygılıdır.

Askerlik çağına gelmiş gençlerin Milli Mücadele'ye katılmak istememe nedenlerinden birinin de Batı Anadolu'yu işgal eden Yunanlıların kendilerine zarar vermeyeceklerine dair sahip oldukları inançtır. Bu inanç kaynağı ise bilgiden yoksun söylentilerdir. Romanda geçen bu söylentiler aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 122).

“Bu gelenler, öyle düşman ordular filan değilmiş. Avrupa adlı bir Kraliçe'nin bizi çetelerin elinden kurtarmak için gönderdiği yeşil sarıklı evliyalmış. Bu Kraliçe, bizi kurtardıktan sonra İslam olacakmış. Yüreğine öyle doğmuş. Kemal Paşa'nın ne yazık ki, bundan haberi yokmuş. Çünkü etrafını, birtakım uygunsuz adamlar sarmış; bunlara mahpus derlermiş. Herbi ipten kazıktan kaçmış, kötü kişi imiş.. Bütün memleketi haraca kesmişler. Vergiyi, aşarı alır, kendileri yerlermiş.”

“İşte, şimdi bütün bu musibetlerden kurtulacağımız gün gelmiş. Zaten, yeşil sarıklı evliyalardan ne tüfek kullanırmış, ne top. Bir okuyup üfürdüler mi, önleri dümdüz olup, yürürlermiş.”

Anadolu'yu işgal eden Yunan birlikleri Anadolu insanı için bir kurtarıcıdır. Hatta işgalcilerin yeşil sarıklı evliyalardan oluştuğuna inanılan Yunan birliklerini vatani çetelerden temizlemek üzere gönderdiği kanaati yaygındır. Ayrıca köylüler için Yunan kuvvetleri ile mücadele eden Mustafa Kemal Paşa ise çevresinde bulunan kötü insanların etkisinde

kalarak kandırılmaktadır. Romanda köylüler arasında ağızdan ağıza yayılan bu söylentilerin kaynağı hakkında da bir ip ucu verilmektedir. Daha önce adı geçen Şeyh Yusuf'un Milli Mücadele'ye ilişkin sözleri aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 122-123).

“Şeyh Yusuf çıkagelmesin mi? Köyün altı üstüne geldi. Bütün yürekleri, sıtma nöbetine benzeyen kavurucu bir vecd sardı.

Emeti Kadın bile, iki gün semtime uğramadı. Geldiği vakit sordum:

– Nerde idin, Emeti Kadın?

– Hiç; Şeyhe gittim. Biraz başımı okuttum.

– Şeyh ne diyor; bütün bu dünya işlerine dair?

– Ben sormadım. Emme, soranlara demiş.

– Ne demiş?

– Aha hep bildiğimiz, işittiğimiz şeyler...

– Yani, düşmanlarımız memleketimizin yarısından fazlasını zaptetmişler. Bununla kalmayıp, şimdi bütün Anadolu'yu elimizden almaya kalkmışlar. Ta şu dağların arkasına kadar gelip dayanmışlar ve biz kendimizi kahramanca savunuyormuşuz. Bu mu?

– A, a. Heç böyle demiyor.

ve Emeti Kadın başlıyor, yeşil sarıklılardan, Müslüman olmak isteyen Kraliçe'den büyük bir talaklatle bahsetmeğe...”

Halk arasında dolaşan bu söylentilerin kaynaklarından birinin halkın tarafından şeyh olarak tanınan ve halkın gözünde büyük etki sahibi kimseler olması muhtemeldir. Ancak diğer taraftan Şeyh Yusuf köye gelmeden önce de bu tür söylemlerin köy halkı arasında dolaştığı Emeti Kadın tarafından kurulan “Aha hep bildiğimiz, işittiğimiz şeyler” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 123) cümlesi ile görülebilmektedir. Ahmet Celal'e göre köyün ileri gelenlerinden Muhtar'ın Mustafa Kemal ve Milli Mücadele ile ilgili düşünceleri aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 37-38).

“Ona göre, Kemal Paşa'nın açtığı yol, çıkmaz bir yolmuş. Hem de çok tehlikeli imiş. Çıkmaz bir yolmuş, çünkü padişah kendisiyle beraber değilmiş. Padişah, düşmanla çoktan barış yapmış. Sonra, Avrupa diye bir kraliçe varmış. O işe karışmış. Ben sizin müşkülünüzü hallederim, demiş. Tehlikeli bir yolmuş. Çünkü... düşman yalnız İzmir'de çoğunup otururken, Kemal Paşa'nın ettiklerine kızıp; daha ileriye varmış. Bursa'ya kadar gelmiş. Nihayet geçen gün, İnönü'ye dayanmış”

Yukarıda yer alan metinden anlaşılacağı gibi Muhtar, Yunanlıların İnönü'ye kadar gelmesinden sorumlu olan kişinin Mustafa Kemal Paşa olduğu düşüncesindedir.

Muhtar'a göre İzmir ile yetinecek olan Yunanlılar, Mustafa Kemal Paşa'nın, padişahın yolundan ayrılıp işgalcileri kışkırtması sonucunda Bursa ve İnönü'ye kadar ilerlemiştir. Yani Muhtar için içinde bulunulan durumun suçlusu Mustafa Kemal Paşa'dır. Ayrıca Muhtar'ın bu düşüncelerinden Yunanlıların haklı olduğuna inanıldığı yorumu yapılabilir. O dönemde Türk köylüsü için Mustafa Kemal Paşa tüm sorunların sebebidir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyenlere "öteki" gözü ile bakılmaktadır. Bu yargıyı destekleyen köyün ileri gelen karakterlerinden Bekir Çavuş ile Ahmet Celal arasında geçen konuşma aşağıda yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 155);

“Bekir Çavuş:

- Biliyorum beyim sen de onlardansın emme.
- Onlar kim?
- Aha, Kemal Paşa'dan yana olanlar...
- İnsan Türk olur da, nasıl Kemal Paşa'dan yana olmaz?
- Biz Türk değiliz ki, beyim.
- Ya nesiniz?
- Biz İslamız, elhamdülillah... O senin dediklerin Haymana'da yaşarlar.”

Bekir Çavuş bu konuşmada Ahmet Celal'e "sende onlardansın" demektedir. Bu söylemde Bekir Çavuş'un Mustafa Kemal Paşa hareketini benimsemediği ve benimseyenleri ise öteki taraf olarak düşündüğü oldukça açıktır. Ayrıca bu konuşmadan çıkarılacak bir diğer önemli sonuç ise köylülerde milli bir bilincin olmadığıdır. Köylülere göre Müslüman olmak ayrı bir kavram ve Türk olmak ise ayrı bir kavramdır. Köylüler kendilerini Türk olarak görmemektedir. Bu husus Türk köylüsünün milli bilinçten yoksun olduğuna işaret etmektedir. Bekir Çavuş ile Ahmet Celal'in aralarında geçen bir başka konuşma ise Bekir Çavuş'un düşünceleri ile yukarıda yer alan Muhtar'ın düşüncelerinin paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bekir Çavuş'a göre de Yunanlıların Anadolu içlerine kadar gelmelerinin nedeni düşmanın tahrik edilmesidir. Asıl suçlu ise Yunanlılar değil, düşmanı tahrik ederek Anadolu içlerine kadar ilerlemesine neden olan Milli Mücadelecilerdir. Eğer Milli Mücadele taraftarları düşmana karşılık vermeseler düşman İzmir'de kalacaktır ki İzmir'in Yunanlıların işgali altında olması Bekir Çavuş için bir anlam ifade etmemektedir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 154).

3.11. Yunanlıların Köylüler Açısından Algıları

Köylüler ile Yunanlılar arasındaki ilk temas Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonrasında gerçekleşmiştir. Köyün bulunduğu bölgede Yunan uçakları tarafından

bildiriler atılmıştır. Atılan bu bildirimlerde Yunanlılar Halife ve Padişah ile birlikte hareket ettikleri, Anadolu'yu Mustafa Kemal Paşa ile birlikte onun yanında yer alan çetelerden kurtarmak üzere savaştıkları yazmaktadır. Yakın zamanda köyün olduğu bölgeye kadar geleceklerini ve halka zarar vermeyeceklerini, dolayısıyla halkın yerinden yurdundan olmasının gerekmediği de yazmaktadır. Bildiri köylüler tarafından okunduğunda büyük bir sevinç yaşanmaktadır. Yalnızca Bekir Çavuş oldukça kaygılıdır. Bekir Çavuş'un kaygısının nedeni ise vatanın içinde olduğu tehlike değildir. Köyde bulunan mahsul ve hayvanlara Yunanlılar tarafından el koyulacağı düşüncesidir. Diğer taraftan ise Bekir Çavuş dışında Muhtar ve köylüler, Yunanlıların alacakları mahsul ve hayvanların parasını ödeyecekleri düşüncesi ile mutluluk içerisinde. Sonrasında ise köyü terk edecekleri inancı bütün köyde hâkimdir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 127-128).

Yunan uçaklarının köy semalarında uçuşları ise köylüler için bir eğlence seyrinden başka bir şey ifade etmemektedir. Bir gün düşman uçaklarının uçuşunu izleyen köylülere sinirlenen Ahmet Celal, uçakların düşman uçağı olduğunu ve düşman uçaklarının bu şekilde keyifle izlenmemesi gerektiğini söylemiştir. Kalabalık içerisinde biri ise uçakların onlara zararı olmadığını söylemiş hatta Muhtar bu söze “Sen öyle diyon emme, bunların bize faydası oldu. Görmüyon mu, hiçbir yanda kargalardan iz kalmadı. Harman yerinde, tahılı hep yirlerdi.” (Karaosmanoğlu, 2018, s. 152) şeklinde karşılık vermiştir. Yani köylüler için Yunanlılar tahılları yiyen kargalar kadar bile tehdit oluşturmamaktadır.

Bu olan bitenin üzerinde çok fazla zaman geçmeden Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde Yunan askerleri köyü işgal etmiştir. Düşman kuvvetlerinin köye ilk ayak bastıkları o gün Yunanlıların kendilerine zarar vereceğini düşünen köylülerin bir kısmı dere yatağında, diğerleri ise evlerinde saklanmışlardır. Bu saklanmış düşmanın kimseye zarar vermeyeceğini beyan etmesi üzerine son bulmuştur. Ancak Yunanlılar köyde üretilen et, süt, yumurta, bulgur gibi gıda maddelerini parasının daha sonra ödeneceğine dair yazıların bulunduğu kâğıtlar karşılığında köylülerin rızasıyla almışlardır. Sonraları ise köylünün malları Yunanlılar tarafından gasp edilmeye başlanmıştır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 161-165). Bu durumdan anlaşılacağı üzere köylü düşman askerine, parasal karşılığını alamamış olsa da, ihtiyacı olan ürünleri sağlayarak yardımda bulunmaktadır.

Yunanlıların köyden çekildiği günün sabahında, erken saatte bütün köylüyü köy meydanında toplamıştır. Düşman birliği komutanı, köylülere, askerlerin tükettikleri yiyeceklerin parasının daha sonra ödeneceğini söyleyerek köyden ayrılacaklarını iletmiştir. Ancak bu ayrılıştta iki kişinin kendilerine rehberlik etmesini talep eden

komutana Salih Ağa ve köyün imamı yol göstericilik yapmayı kabul etmiştir. Bu iki kişinin düşman askerlerine yol gösterici olarak gönüllü olması köylüyü rahatsız etmiştir. Ancak rahatsız olunan konu Salih Ağa ve Köy imamının düşmana yardım etmesi değil, bu hizmet karşılığında askerler tarafından tüketilen ürünlerinin parasını alabilmeleri ihtimalidir (Karaosmanoğlu, 2018, s. 166). Sakarya Meydan Muharebesi'nde mağlup olan askerler tekrar köye gelip köyü yakıp yıkmışlardır. Ancak Salih Ağa ve imamın mallarına zarar vermemişlerdir. Köylü tarafından bu durum daha önce bu iki kişinin yol gösterici hizmetinin kazanımı olarak yorumlanmıştır (Karaosmanoğlu, 2018, s. 195-196). Hem Salih Ağa ve imamın düşmana yol gösterici olarak yardımcı olması hem de köylünün bu şahısların düşmana yardım etmesinden rahatsız olmaması Yunanlıların köylü gözünde düşman olmadığını ve bu işgalin herhangi bir milli duyguyu harekete geçirmediğini göstermektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Yaban romanı, 1932 yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından yazılmıştır. Roman, Karaosmanoğlu'nun Milli Mücadele sürecinde yer aldığı Tetkik-i Mezalim heyetinde görevini yürüttüğü sıradaki gözlemlerine dayanarak yazdığı bir eserdir. Birinci Dünya Savaşı sonrası başlayan ve Sakarya Meydan Muharebesi ile sona eren bu eserde bir Anadolu köyünde yaşananlar kurgulanarak okuyucuya sunulmuştur. Ancak bu kurgunun gerçekte yaşanmış olaylardan ilham alınarak ortaya koyulduğu ifade edilebilir. Kitabın giriş sayfasından alıntı yapılan ve aşağıda sunulan metin, olayların geçtiği zaman ve mekân hakkında bilgiler vererek kurgunun gerçek olaylardan ilham alınarak oluşturulduğu ifadesini de güçlendirmektedir.

“...Sakarya Savaşı'ndan sonra düşman orduları Haymana, Mihaliççık ve Sivrihisar bölgelerini, bize yer yer ateş yığınlarıyla örtülü ıssız ve engin bir virane halinde bıraktı. O afetlerden arta kalmış halkın, bu taş yığınları arasında, ilk insanlardan farkı yoktur. Bunlar, yarı çıplak halde dolaşüyor; alevin kararttığı harman yerlerinde toprağa, çamura karışmış yanık buğday ve mısır tanelerini iki taş arasında ezerek öğütmeye çalışıyor; adı bilinmez otlardan, ağaç köklerinden kendilerine bir nevi yiyecek çıkarıyor ve bir kovuğa saklanıyordu”

Birinci Dünya Savaşı'nda kolunu kaybetmiş eski bir subay olan Ahmet Celal romanın ana karakteridir. Ahmet Celal Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir Anadolu köyüne yerleşmek ister ve emir eri Mehmet Ali'nin köyüne yerleşmeyi uygun görür. Çok iyi eğitim almış aydın bir kişilik olan Ahmet Celal'in köy ve köylüler ile ilgili gözlemleri o günün bir Anadolu köyü hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Köylülerin giyim kuşamı, ilişkileri, psikolojileri, fiziki koşulları, ekonomik faaliyetleri, sağlık sorunları, dini görüşleri dışında Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları hakkında düşünceleri romanda yer alan önemli konulardır. Bunların yanı sıra köylülerin işgalci Yunanlılar hakkındaki algıları ve Yunan askerleri ile etkileşimlerinin olumlu yönde olması romanın çarpıcı yönlerinden bazılarıdır. Yaban romanı dönemin aydın ve köylü profili arasındaki uçurumu gözler önüne sermesi yönünden de ayrı önem taşımaktadır. Bu önem kendini bir Osmanlı paşasının oğlu olarak İstanbul'da yetişmiş ve iyi bir eğitim görmüş olan Ahmet Celal ile köylüler arasındaki fikirsel ve kültürel çatışmalarda göstermektedir. Ahmet Celal'e göre bu çatışmaların temel nedeni Anadolu'nun yüzlerce yıl boyunca kaderine terk edilmiş olmasıdır. Ahmet Celal romanda Türk köylüsünü eleştirirken Türk köylüsünün içinde bulunduğu durumun sorumlusunu da Türk aydını olduğunu belirtmiştir.

Açık olarak belirtilmemiş olsa da Yunanistan, Fransa, İtalya, İngiltere gibi Avrupalı devletler tarafından parçalanmak istenen Anadolu'da, işgallere karşı vatan mücadelesi içerisinde olan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının, yüzlerce yıl pek çok anlamda yoksul bırakılan halkın desteğini almak üzere ne büyük zorluklar yaşadıklarını göstermesi de Yaban romanını özel kılan unsurlardan biridir.

Mondros Mütarekesi sonrasında 19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile başlayıp askeri anlamda 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi ile sonuçlanan Milli Mücadele süreci içerisinde Anadolu'da bazı kırılmalar yaşanmıştır. İşgal edilen bölgelerdeki yerel direnişler, düzenli ordunun kurulması ve düşmana karşı verdiği savaşlar, milli kongreler, TBMM'nin açılışı, iç isyanlar gibi sıralanabilecek bu kırılmalar ülkenin pek çok noktasında gerçekleşmiştir. Yaban romanında olaylar Eskişehir'in Mihallıççık ilçesinin Adahisar veya Yunus Emre köyleri yakınlarında geçmektedir. Bulguların Milli Mücadele dönemindeki bir köyde yaşayan Anadolu köylüsü ve Anadolu kırsal hayatı hakkında detaylı bilgiler vermesi turist rehberleri anlatımları için sadece Eskişehir civarındaki değil yukarıda değinilen kırılma noktalarının gerçekleştiği yerler gibi Milli Mücadele açısından önemli bölgeler için de bir kaynak oluşturması amaçlanmıştır. Çalışma Milli Mücadele sürecinde Türk köylüsünün pek çok açıdan olumsuz yaşam şartları ve fikrî yetersizlik ile ulus benliğinden uzak olduğunu ortaya koyması, dönemin Anadolu insanına ilişkin manzaralar sunması açısından önem taşımaktadır. Turist rehberlerinin anlatımlarını zenginleştiren bir kaynak olması amaçlanan bu çalışmanın, turistler üzerinde Milli Mücadele'nin sadece düşmana karşı değil, Anadolu'nun yüzlerce yıl ihmal edilmiş insanının bağımsızlığı için Anadolu insanına rağmen var olduğunu vurgulamada etkili olması beklenmektedir.

Dünyanın herhangi bir yerinde yazılan bir romanın mekândan kopuk olması düşünülemez. Mekâna bağlı olarak kültürel, doğal, siyasi ve sosyal yapı unsurlarının bir veya birkaçı mutlaka eserin bileşenlerinden biri olmak zorundadır. Bu unsurların tamamı ise coğrafya yapısı içinde yer almaktadır. Çünkü bu tür edebi eserlerin merkezinde olan insanın dünyaya ilişkin algıları ve duyuları bitki örtüsü, iklim şartları, fiziki ve psikolojik özellikleri, siyasi yapıları ve sosyal ilişkileri gibi değişkenler coğrafyaya bağlıdır. Diğer yönüyle coğrafya zamanın üzerinden aktığı mekân konumundadır. Dolayısıyla tarih ve mekâna bağlı olma özelliği taşıyan coğrafya disiplinleri birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Buradan hareketle bir zaman dilimi içerisinde belli bir coğrafyada yaşamını sürdüren insanların ve bu insanlara dair özelliklerle birlikte yaşam coğrafyasının da analiz

edilebilmesi için coğrafya merkezli okuma yöntemi ön plana çıkmaktadır. Coğrafya merkezli okuma yöntemi bir edebi eserde olayların geçtiği mekâna özgü fiziki şartlar ile doğal özellikler bu özelliklere bağlı olarak gelişen sosyal yapı ve bu sosyal yapıya ait ideolojik, dinsel, kültürel farklılıklarla birlikte insanların duyuş tarzı coğrafyayı merkeze koyarak analiz edilmesini sağlanabilmektedir. Bu yöntemle coğrafyanın sınırları belli bir bölgenin sadece dağları, ormanları, akarsuları, denizleri, yer altı zenginlikleri ve iklimi gibi doğayı ilgilendiren unsular ile değil insanın doğayı, doğanın insanı şekillendirme gücüne sahip olduğu her alanla ilgilendiği görülebilmektedir. Bu çalışmanın bulguları coğrafya merkezli okuma yöntemi ile coğrafyanın algılanan dar kapsamının dışına çıkıp insan ile insanın ait olduğu coğrafya ilişkisini ortaya koyması anlamında vurgulayıcı güce sahiptir.

Coğrafya merkezli okuma yöntemi ile ilgili literatür incelendiğinde, yapılan çalışmalarda edebi eserlerin coğrafya merkezli okuma yöntemi ile analiz edilerek tekrar anlamlandırılmaya çalışıldığı izlenmektedir. Ancak söz konusu çalışmalar uygulamaya yönelik nitelikte değildir. Bu çalışma coğrafya, tarih ve edebiyat disiplinlerinin kesiştiği noktanın turist rehberleri için anlatım kaynağı olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada Milli Mücadele döneminde kırsal hayatın durumunu pek çok yönden ortaya koyacak bulgular elde edilmiştir. Söz konusu bulguların sahada turist rehberleri tarafından uygulanabilir nitelikte olması çalışmayı diğer çalışmalardan ayırmaktadır. Bu çalışma turizm alanında coğrafya merkezli okuma yönteminin kullanıldığı ilk çalışmadır. Bu nedenle gelecekte turizm alanında yapılacak çalışmalar için örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın bulgularından yola çıkılarak Milli Mücadele dönemine ilişkin turlar düzenleyen turist rehberleri için aşağıda verilen anlatı zenginliği oluşturacak metin hazırlanmıştır:

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılan Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzalaması sonrasında Osmanlı toprakları İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. İşgallere karşı vatani kurtarmak için Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde 19 Mayıs 1919 tarihinde başlayan ve 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi ile sona eren Milli Mücadele süreci içerisinde Kuva-yı Milliye'nin Fransız ve İngilizler'e karşı direnişi dışında TBMM'nin kurduğu düzenli ordu Yunanlılara karşı beş savaş gerçekleştirmiştir. Yunanlılara karşı verilen son savaş olan Büyük Taarruz diğer

adıylı Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile birlikte zafer kazanılmış ve Türklerin tarih sahnesindeki varlığı sürmeye devam etmiştir.

Milli Mücadele olarak anılan bu süreçte ve sonrasında pek çok Türk edebiyatçı eserlerinde Türk milletinin işgallere karşı olan direnişini konu almıştır. Ancak bu edebiyatçılar arasında olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1932 yılında basılan 'Yaban' romanı diğerlerinden ayrılmaktadır. Yaban romanında Çanakkale Cephesi'nde kolunu kaybetmiş eğitimli ve aydın bir kişiliğe sahip eski bir subay Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'nun bir köyüne yerleşmiştir. Kitapta adı 'Ahmet Celal' olan bu subayın gözünden köylülerin fiziki yaşam şartları, psikolojik ve ideolojik durumları, ekonomik uğraşları ve Milli Mücadeleye ilişkin düşüncelerine detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Romanda köyün ismi ya da konumu açıkça belirtilmemiştir. Ancak romandan elde edilen bulgular olayların geçtiği köyün Eskişehir'in Mihallıık ilçesi sınırlarında olduğuna işaret etmektedir. Mihallıık ilçesine bağlı köyler değerlendirildiğinde ise Yunus Emre ve Adahisar köylerinin ne çıktığı düşünülmektedir. Köyün bulunduğu coğrafya merkezden uzakta ve ıssızlık ierisindeedir. Bu anlamda köylülerin yaşamları çevrelerinde olan bitenden izoledir. Köyün çevresinde, köylüler dışında herhangi bir beşeri hareketlilikten bahsetmek oldukça güçtür. Köyü sarmalayan ıssızlık bölgenin doğası içinde geçerlidir. Bozkırla kaplı olan köyün çevresi ağaç ve diğer bitkilerden yoksundur. Yazar bu özelliğinden dolayı köyün çevresini ay yüzeyine benzetmektedir. Kerpiçten inşa edilen köydeki yapılar ise binlerce yıl öncesinden kalma harabelerden farksızdır. Çünkü ev, ahır, samanlık gibi amaçlarla kullanılan bu yapılar oldukça yıpranmış ve eskidir.

Dönemin köyünde sağlık sorunları ve sakatlıklar oldukça normal bir durum gibi karşılanmaktadır. Köyde başlıca görülen rahatsızlıklar ise kamburluk, körlük, topallık ve fellilik olarak sıralanabilir. Öyle ki Ahmet Celal'in Çanakkale Cephesi'nde kaybettiği kolu köylülerin dikkatini bile ekmezken Ahmet Celal'e göre ise köylülerin dış görünüşleri bu rahatsızlıklardan dolayı kırık dökük heykelleri andırmaktadır. Yukarıda sıralanan rahatsızlıklar dışında köyde akciğer rahatsızlıkları, iek hastalığı ve dış sorunları da bulunmaktadır. Ayrıca az bir nüfusa sahip olduğu düşünülen bu köy iki akıl hastasına sahiptir. Köylüler tüm bu rahatsızlıkların çaresi için doktora gitmek yerine köye belirli aralıklarla gelen 'şıfacı bir hoca' ya başvurmaktadırlar. Köylüler sözde şıfacı hocanın kendilerine dua ederek ve üfleyerek şıfa verdiğine inanmaktadır. Ayrıca köyde

veya köye yakın bir merkezde ebe veya doktor bulunmadığı için kadınlar kendi başlarına ilkel yöntemlerle doğum yapmak zorundadırlar.

Dönemin Anadolu köyünde pislik ve köylülük birbirinden ayrılmamaktadır. Köyde evlere ulaşan su sistemi bulunmamakta olup köylüler su ihtiyacını ya kuyudan ya köy çeşmesinden ya da suyu balçık ve leş gibi kokan Porsuk Çayı'ndan karşılamak zorundadırlar. Kuyu ve çeşme köylülerin içme sularını karşılamak dışında çamaşır, çocuk bezleri, hasat ettikleri hububatları yıkamak ve abdest almak için kullanılmaktadır. Çeşme aynı zamanda çocukların oyun alanıdır. Bütün bu faaliyetlerin tek bir noktada yapılması köylülerin temizlikle aralarında mesafe olduğunu göstermektedir. Çevredeki pislik nedeniyle köyde çok fazla sayıda karasinek bulunmaktadır. Köylüler kişisel temizliklerine de önem vermemekte yüzlerini dahi yıkamamaktadırlar.

Köyde tarım ve hayvancılık dışında herhangi bir ekonomik uğraş bulunmamaktadır. Tarımsal anlamda bostancılıktan ziyade tahıl ekimi ön plandadır. Başlıca tahıl ürünleri ise darı, buğday ve arpadır. Ancak bu ekinlerden alınan verim oldukça düşüktür. Bunun nedeni ekinlerin seyrek ve kısa boylu olmalarıdır. En uzun ekinin boyu bir metreyi geçmemektedir. Tarlalarda yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmadan tarlada çalışan köylüler için yıl içerisinde hasat edecekleri ürün hayati önem taşımaktadır. Çünkü elde edecekleri mahsülü yıl boyunca hayvanları ve kendilerinin beslenmeleri için kullanacaklardır. Eğer ürünlerini herhangi bir nedenle kaybederlerse açlıkla karşı karşıya kalacaklardır. Bu durum tarımsal ürünlerin köylüler nazarındaki önemini göstermektedir. Diğer hayati öneme sahip ekonomik uğraş ise hayvancılıktır. Köyde ekonomik değeri olan hayvanlar manda, keçi, tavuk ve koyundur. Hayvanların en büyük sorunu ise yeterli beslenememektir. Romanda hayvanların sürekli yiyecek arayışında olduğu pek çok yerde vurgulanmış hatta eşeklerin açlık nedeniyle sürekli olarak anırmalarından bahsedilmiştir. Köylüler sabahın erken saatlerinde hayvanlardan elde edilen yağ, yoğurt, peynir ve sucuk gibi hayvansal ürünleri zahmetli ve uzun bir yolculukla satabilecekleri tek yer olan kasabadaki pazara götürmektedirler.

Milli Mücadele Dönemi'nin Anadolu köyünde sistemli bir eğitim öğretimden bahsedilemez. Bazı çocukların okul olarak gittikleri yer sadece heceleyerek okuyabilen imamın evidir. Diğer çocuklar ise hiçbir şekilde eğitim-öğretim almamaktadırlar. Bunun nedeni ise köyün gündelik faaliyetlerini daha önemli bulmalarıdır. Yazı yazıp yazamadığı bilinmeyen ancak sadece heceleyerek okuma yapabilen köyün imamı dışında hiç kimse okuma ve yazma bilmemektedir.

Köylülerin hasat sonrası en önemli faaliyeti kışa hazırlıktır. Kış hazırlıklarının emektarı özellikle kadınlardır. Kışa hazırlık faaliyetlerinin merkezinde ise yiyecekleri uzun süre dayanacak şekilde işleme tabi tutmak yer almaktadır. Örneğin buğday ve bulgur gibi tahıl ürünleri dibeklerde saatlerce dövülür ve un elde edilir. Köylü kadınları köyde veya köyün yakınında bir değirmen olmadığı için unu uzun süren ve zahmetli bir iş olan dibekte dövme işlemi ile üretirler. Üretilen undan ise yufka yapılır. Bunların yanı sıra soğan, ceviz gibi yiyeceklerin saklama sürelerini artırmak için kurutulması da yine kadınların kışa hazırlık faaliyetleri arasında yer almaktadır. Kendileri dışında hayvanların da yemlerini saklamak ayrı bir uğraş olduğu gibi ısınmak, yemek pişirmek için gündelik işlerde kullanılan hayvan dışkılarının kurutulması ile elde edilen tezekleri hazırlamak yine kadının kışa hazırlık görevleri arasındadır. Kış ayları dışında çocukların yemeklerini hazırlamak, nadir olarak yapılan bir gündelik iş olsa da ev halkının çamaşırlarını yıkamak, hayvanları sağlamak ve ahırları temizlemek, tarlada çalışmak, bulaşıkları yıkamak yine kadınların sorumluluğunda olan işlerdir. Milli Mücadele Dönemi'nde kırsal alandaki kadınların sorumluluklarının ağır ve fazla olması dışında bir diğer sorun ise boşanma özgürlüklerinin olmamasıdır. Osmanlı Dönemi'nde yürütülen şeriat kanunları gereği kadın kocasını boşayamaz ancak kocası sebep göstermeksizin karısını istediği zaman boşayabilir. Bu durum özellikle kırsal alanda kadının erkeğe muhtaç bir yaşam sürmek zorunluluğunu doğuran bir unsurdur. Ayrıca evlilik yaşına gelen genç kızlarda istedikleri kişi ile evlenme özgürlüğünden yoksunlardır. Genç kızın kiminle evleneceğine ebeveyn ya da himayesinde bulunduğu kişi tarafından karar verilmektedir.

Milli Mücadele Dönemi'nde devlet köylülerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlayan bir otorite algısından oldukça uzak konumdadır. Olması gerekenin dışında köylüler devlete karşı sadece korku ve güvensizlik hislerini beslemektedirler. Bu nedenle köylüler Ahmet Celal'in köye yerleştiği ilk zamanlarda onun jandarma, tahsildar ya da başka bir devlet görevlisi olmasından çekinerek uzak durmuşlardır. Devlete karşı korku ve güvensizlik kendini köylüler arasında anlaşmazlık durumunda adli makamlara başvurmama konusunda da göstermektedir. Bunun başlıca nedeni günümüzün hakim konumunda olan kadılarının adalet gözetmeksizin rüşvet alarak dava sonuçlandırmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden köylüler haklı oldukları mutlak durumlarda bile davacı olacakları kişilerin ekonomik güçleri yüksekse mahkemeye rüşvet sorunundan dolayı gitmeyi gerekli görmemektedirler. Türk köylüsünün devlete karşı olan

algısını ortaya koyan bir diğer tutum ise aidiyet hissetmemedir. Düzenli ordunun kurulması sürecinde kırsal alanlarda hayatlarını sürdüren askerlik çağındaki gençler ülkeyi işgal eden Yunan güçlerine karşı askere gitmek istememektedirler. Bu durum devlete karşı olan hatta vatana karşı olan aidiyet duygusunun olmamasının dışı vurumu olarak yorumlanabilir. Milli Mücadele Dönemi'nde Türk köylüsünün askere gitmek istememe nedenlerinden bir diğeri de Yunanlıları düşman olarak görmemelerinden ve Yunanlıların bir zararı olacağına inanmamalarından kaynaklanmaktadır. Türk köylüsünün inancına göre Yunanlılar düşman değil vatani çetelerin elinden kurtarmak için gelen yeşil sarıklı evliyalardır. Çeteler, halktan yüksek vergiler alan halkı haraca bağlayan Mustafa Kemal'in arkadaşlarıdır. Mustafa Kemal ise olan bitenden haberi olmayan ve kandırılan biridir. Yeşil sarıklı evliyalardan olduklarına inanılan Yunan askerleri onlara göre Avrupa adında bir kraliçe tarafından gönderilmiştir, bu kraliçe Anadolu'yu çetelerden kurtaracak sonrasında da Müslüman olacaktır. Bazıları için ise Mustafa Kemal Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin tek nedenidir. Onlara göre Mustafa Kemal Milli Mücadele'yi başlatmamış olsa Yunanlılar Anadolu içlerine kadar ilerlemeyecekler ve İzmir'de kalacaklardır. Diğer bir bakış açısıyla Yunanlıların İzmir'i işgal etmesinde hiçbir sorun bulunmamaktadır. Türk köylüsü ne İzmir ne de diğer işgal edilen yerlere karşı bir vatan birliği düşüncesinde değildir. Çünkü ulus düşüncesine sahip olmayan Türk köylüsü kendisini 'Türk' olarak tanımlamamaktadır. Köylüde ülkenin işgallerine karşı görüşlerin şekillenmesinin nedeni ise saygı gösterdikleri ve kanaat önderi olarak gördükleri kişilerin yaptığı propaganda faaliyetleridir. Ayrıca Anadolu'da Ahmet Celal gibi Milli Mücadele destekçileri ülkenin işgal edilmesi karşısında hiçbir milli duygusu uyanmayan köylü için 'öteki' durumundadır. Türk ordusu Kütahya-Eskişehir Savaşları sonrasında alınan karar gereği Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiş ve romanda olayların geçtiği köy Yunanlıların işgaline açık bir hale gelmiştir. Yunanlılar tarafından işgal edilmeden önce Yunan uçaklarından atılan bildiriler ile köylünün Milli Mücadele'ye karşı düşünceleri paralellik göstermektedir.

Sakarya Meydan Muharebesi'nden kısa bir süre önce köy Yunan askerleri tarafından işgal edilmiştir. Bu durum öncesinde başta korku duyup saklanan köylüler sonrasında para alacaklarına olan inancın etkisi ile Yunan askerlerine başta yeme-içme ihtiyacı olmak üzere pek çok konuda yardım etmişlerdir. Yunanlılar köyden ayrılırken iki kişi kendi isteği ile düşmana yol göstericilik vazifesini üstlenmiştir. Bu durum köylüyü kızdırmıştır. Diğer köylülerin düşüncesine göre Yunanlılara rehberlik eden iki kişi gözü

açıklık yapmış ve Yunanlılardan bu hizmet karşılığında para alacaklardır. Bu durumda öfkenin nedeninin milli duygulardan oldukça uzak olduğu açıktır. Nihayetinde Milli Mücadele'nin yalnızca düşmana karşı değil devletin hizmet götürmediği ve kalkınma için gerekli çabanın gösterilmediği Anadolu kırsalının yoksunluklarına karşıda gerçekleştirildiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Acun, F., Anzerliğolu, Y., Doğaner, Y., Kılınçlaya, M. D., Arığ, A. S., Sofuoğlu, A., Yılmaz, M., Gökğöz, S., Yıldırım, S., Erdaş, N., Erdaş, S., Kobal, Y., Tüzün, S., Yüksel, D., Karayel, N. ve Aktaş, A. Ö. (2016). *Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi*. (13. baskı). Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Ahipaşaoğlu, S. (2001). *Turizmde Rehberlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akandere, O., Polat, H. A. ve Semiz, Y. (2012). Milli Mücadele Dönemi. O. Akandere ve Y. Semiz (Editörler), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* içinde (s. 95-171). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Akkor, M. (2019). Mondros Mütarekesi'nin İmzalanma Süreci ve Mütareke Tutanaklarında Boğazlar Konusu. *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(21), 273-310.
- Akşin, A. (1964). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Alaca, E. (2019). *Orta Asya'dan Günümüze Türk Tarihi ve Kültürü: MÖ 5000-MS 2018*. (2. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Alkan, N. (2019). Yusuf Akçura'ya Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Giriş. *Mondros Mütarekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 85-105.
- Altay, F. (1970). *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası: Görüp Geçirdiklerim*. İstanbul: İnsel Yayınları.
- Altuğ, Y. (1997). *Türk İnkılap Tarihi*. (8. baskı). İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Artan, A. (2012). *Milli Mücadele Döneminin İşlenmesinde Ateşten Gömlek Romanının Kullanılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Artuç, N. (2011). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*. (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Atatürk, M. K. (2020). *Nutuk*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ateş, T. (2000). *Yaşasın Cumhuriyet: Konferanslar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aybars, E. (1988). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Aybars, E. (1995). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I.* (4. baskı). Ankara: Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No 50.
- Aydemir, Ş. S. (1975). *Tek Adam: Mustafa Kemal 1919-1922 Cilt II.* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bal, R. (2021). Kuva-yı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş Süreci Gelişmeleri ve Birinci İnönü Savaşı'na Etkileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 25-42.
- Barutçugil, İ. (2004). *Organizasyonlarda Duyguların Yönetimi.* İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Baykara, T. (1985). *Milli Mücadele.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Belen, F. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı.* Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- Black, R. ve Weiler, B. (2005). Quality Assurance and Regulatory Mechanisms in The Tour Guiding Industry: A Systematic Review. *The Journal of Tourism Studies*, 16(1), 24-37.
- Bostancı, M. (2015). Milli Mücadelede Erzurum Kongresi ve Kararları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 184-203.
- Budak, M. (2020). Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması İle İlgili Tartışmalar. *Tarih Dergisi*, 71, 445-472.
- Burğaç, M. (2018). Gediz Taarruzu ve Sonuçları. *History Studies International Journal of History*, 10(1), 47-60.
- Candan, A. S. (2010). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi.* Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Cebesoy, A. F. (1953). *Milli Mücadele Hatırları.* İstanbul: Temel Yayınları.
- Cohen, E. (1985). The Tourist Guide: The Origins, Structure and Dynamics of a Role. *Annals of Tourism Research*, 12(1), 5-29.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* (6. baskı). (Çev: S. B. Demir ve M. Bütün). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çanlı, M. (2019). *Milli Mücadele'de Uygulanan Askeri Strateji.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

- Çapa, M. (2020a). Bir millet uyanıyor: milli mücadele başlıyor. İ. H. Demircioğlu, A. Özcan, Y. Yiğit ve N. Çencen (Editörler), *Çağdaş Türkiye Tarihi* içinde (s.141-188). Ankara: Pegem Akademi.
- Çapa, M. (2020b). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti. İ. H. Demircioğlu, A. Özcan, Y. Yiğit ve N. Çencen (Editörler), *Çağdaş Türkiye Tarihi* içinde (s.189-224). Ankara: Pegem Akademi.
- Çeken, H. (2016). *Turizm Ekonomisi*. (2. baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çelebi, E. (2003). II. İnönü Muharebesi: Askeri, Politik, İç ve Dış Kamuoyunda Meydana Getirdiği Etkiler Bakımından Bir Değerlendirme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(1), 199-214.
- Çelik, A. (2012). Mondros Mütarekesi Öncesinde Osmanlı Kamuoyunda Sulh Tartışmaları. *Tarih Dergisi*, 56, 87-127.
- Çetinkaya, S. (1995). *Osmanlı Devletinin 1. Dünya Savaşına Girişi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Çiloğlu, F. (1999). *Kurtuluş Savaşı Sözlüğü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Çimrin, H. (1995). *Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si*. Antalya: Akdeniz Kitabevi.
- Çokal, Z. (2015). *Bir Kültür Elçisi Olarak Profesyonel Turist Rehberinin Turistlere Aktarılan Kültürel Değerlere Katkısına Yönelik Turist Algulamaları: Kapadokya Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çomak, S. (2019). *İzmir'in İşgalinden Mudanya Mütarekesi'ne Kadar Batı Cephesindeki Siyasi ve Askeri Olaylar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çukurova, B. (1987). 15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(8), 461-472.
- Dahles, H. (2002). The Politics of Tour Guiding: Image Management in Indonesia. *Annals Of Tourism Research*, 29(3), 783-800.
- Değirmencioğlu, A. Ö. (1998). *Türkiye'de Turizm Rehberliği Eğitimine Bir Yaklaşım*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Değirmencioğlu, A. Ö. (2001). Türkiye’de Turizm Rehberliği Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 189-196.
- Demirbaş, O. (1999). *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Dinçer, H. (2018a). Mondros Mütarekesi ve Sonrasındaki Gelişmeler. T. F. Ertan (Ed), *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyet Tarihi* içinde (s. 67-88). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dinçer, H. (2018b). Genelgeler ve Kongreler Dönemi. T. F. Ertan (Ed), *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyet Tarihi* içinde (s. 89-103). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğanay, H., Özdemir, Ü. ve Şahin, İ. F. (2012). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dönmez, E. (2012). *Mondros Ateşkes Antlaşması’nın Milli Mücadele’ye Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dumanlı, C. (2018). Birinci İnönü Muharebesi. *Bütün Dünya*, 1, 13-16.
- Dursun, M. T. ve Cankül, D. (2020). Turist Rehberlerinin Kullandığı Bilgi Kaynaklarının Belirlenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(4), 2603-2620.
- Düzgün, H. (2008). *Tarih Öğretiminde Tarihi Romanların Yeri Mehmet Niyazi’nin Romanları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erdem, N. (2010). *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*. İstanbul: Derlem Yayınları.
- Erdoğan, S. (2020). *Sakarya: Türk Bitti Demeden Bitmez*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Erikan, C. (1972). *Komutan Atatürk*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Eroğlu, H. (1985). İsmet İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebelerinin İçerde ve Dışarda Etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(4), 65-84.
- Ersevınç, M., Eken, H., Akkuş, T., Kumaş, N., Karabağ, H., Arslanhan, İ. ve Korkmaz, G. (2021). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Bursa: Dora Basım Yayın.
- Eser, S. (2018). Meslek Olarak Turist Rehberliği. S. Eser, S. Şahin, ve A. C. Çakıcı (Editörler), *Turist Rehberliği* içinde (s. 25-38). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Erşan, M. (1991). *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir'in Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Garan, B. (2012). Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Kadından Kentler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 87-111.
- Gaulis, B. G. (1981). *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*. (Çev: C. Yazansoy). İstanbul: Rado Yayınları.
- Genç, Ö. (1992). Rehberlik Eğitimine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Turizm Eğitimi Konferansı-Workshop (09-11 Aralık 1992) Bildiriler Kitabı*, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü, 215-217.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. (1999). *Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı* (3. baskı). Ankara: Genelkurmay Basım Evi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı. (1974). *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi: Kütahya-Eskişehir Muharebeleri Cilt II*. Ankara: Genelkurmay Harp İdaresi.
- Ginesar, Ö. (2016). İstiklal Harbinde Kütahya. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(30), 650-658.
- Goloğlu, M. (2010). *Milli Mücadele Tarihi-IV 1921-1922 Cumhuriyet'e Doğru*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Göktürk, A. (1997). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Görün, K. (1986). *Savaşan Dünya ve Türkiye*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Göyünç, N. (1982). Dumlupınar Meydan Muharebesi ve Anadolu Türk Tarihindeki Yeri. *Büyük Zafer ve Sonuçları (60. Yıldönümü Toplantısı Bildirileri)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 173-181.
- Güçer, D. (2020). *İstiklal Harbi'nde Türk Ordusunun Sakarya Nehri Doğusuna Çekilmesinin Ulusal ve Uluslararası Boyuttaki Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Güner, Z. ve Kabataş, O. (1990). *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Güzel, F. Ö. (2007). *Türkiye İmajının Geliştirilmesinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü (Alman Turistler Üzerine Bir Araştırma)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, F. Ö. ve Köroğlu, Ö. (2014). Turist Rehberlerinin Liderlik ve Aracılık Rollerinin Tur Deneyimine Etkisi: Doğa Turları Üzerine Bir Araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(4), 939-960.
- Hacıoğlu, N. (2000). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*. Bursa: Vipaş Yayıncılık.
- Holloway, J. C. (1981). The Guided Tour: A Sociological Approach. *Annals Of Tourism Research*, 8(3), 377-401.
- Howard, J., Thwaites, R. ve Smith, B. (2001). Investigating the Roles of the Indigenous Tour Guide. *The Journal of Tourism Studies*, 12(2), 32-39.
- Hu W. (2007). *Tour Guides and Sustainable Development: the Case of Hainan, China*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. China: University of Waterloo.
- İnan, A. (1998). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İşcan, L. (2018). *Türk Kurtuluş Savaşı'nda İnönü Muharebeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jaeschke, G. (1989). *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Jaeschke, G. (1991). *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*. (Çev: C. Köprülü). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karacaoğlu, S. ve Yolal, M. (2019). Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülmesinde Turist Rehberlerinin Rolü. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 833-847.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2018). *Yaban*. (83. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kardaş, K. (2020). *Turizm Rehberliği Bölümleri İçin Araştırma ve Müfredat Kapsam Önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karlı, E. (2004). *Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet*. İstanbul: Geçit Kitabevi.

- Kaya, A. (2020). Turist Rehberliği Mesleğinin Tarihsel Gelişimi. M. Yolal. (Editör), *Turist Rehberliği* içinde (s. 26-52). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kaya, H. (2008). *Refet Bele Askeri ve Siyasi Hayatı (1881-1963)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Keçe, M. (2013). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yararlanılan Sınıf İçi Tarihi Roman Kullanım Tekniklerinin Öğrencilerin Tarih Okuryazarlığı Düzeylerine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya Merkezli Okuma. *Turkish Studies*, 4(1-1), 423-433.
- Kılıç, S. (1997). Mustafa Kemal (Atatürk) ve Erzurum Kongresi. *Atatürk Dergisi*, 2(1), 77-97.
- Köroğlu, Ö. (2013). Turist Rehberlerinin İş Yaşamındaki Rollerini Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 91-112.
- Köse, İ. (2018). *Büyük Oyunun Küçük Aktörü Şerif Hüseyin*. Kronik Kitap: İstanbul.
- Kurtcephe, İ. ve Beden, A. (2015). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. (5. baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Küçük, K. (2019). *Edebiyat Eserlerinin Coğrafya Öğretiminde Kullanılması Üzerine Bir İnceleme: Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirindeki Coğrafi Öğeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Küçük, M. (2002). Birinci TBMM'nin Açılışı ve Anlamı. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Editörler), *Türkler Ansiklopedisi Cilt 16* içinde (s.8-32). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Mancini, M. (1996). *Conducting Tours: A Practical Guide*. (2nd edition). New York, NJ: Delmar.
- Mumcu, A. (1982). *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*. (7. baskı). İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Müderrişoğlu, A. (1988). *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

- Müderrişoğlu, A. (2013). *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Müderrişoğlu, A. (2018). *Sakarya*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Onursal, B. F. (2021). *Bir Milletın Kaderini Değiştiren Muharebe: Sakarya 1921*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Örenç, İ. (2010). *Perde Arkasındaki Kahramanlar: Anadolu'nun Kurtuluş Destanı*. İstanbul: Babıalı Kültür Yayıncılığı.
- Özalp, K. (1998). *Milli Mücadelede 1919-1922 I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özbey, B. (1998). *Kurtuluş Savaşı ve Çerkez Ethem Olayı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, F. A. (2009). *Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası (1919-1923)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özçelik, A. (1991). Gediz Taarruzu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(21), 581-589.
- Özkaya, Y. ve Konukçu, E. (2005). *Milli Mücadele Tarihi Cilt I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Öztaş, S. (2016). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve Hükümet Kurulana Kadar İlk Çalışmaları. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 1(1), 23-32.
- Öztaş, S. (2018). Tarih Derslerinde Bir Öğretim Materyali: Edebi Ürünler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 27-41.
- Parlaktuna, İ. ve Dinçer, E. (2019). Termal Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Eskişehir Uygulaması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(2), 259-273.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (2. baskı). (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Plawin, P. (2003). *Careers for Travel Buffs & Other Restless Types*. USA: McGraw-Hill.
- Pond, L. K. (1993). *The Professional Guide: Dynamics of Tour Guiding*. New York: Van Nostrand Reinhold.

- Prakash, M. ve Chowdhary, N. (2010). Tour Guides: Roles, Challenges and Desired Competences A Review of Literature. *International Journal of Hospitality and Tourism Systems*, 3(1), 1-12.
- Rabotic, B. (2011). American Tourists' Perceptions of Tourist Guides in Belgrade. *UTMS Journal of Economics*, 2(2), 151-161.
- Sarıkoymuncu, A., Önder, S. ve Erşan, M. (2002). Milli Mücadelede Eskişehir Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Saruhan, Ş. C. (1989). *Tercüman Rehberlik Mesleği Ders Notları*. İstanbul: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Yayınları.
- Selek, S. (1987). *Anadolu İhtilali*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Seraphin, H. (2013). The Contribution of Tour Guides to Destination Understanding and Image. The Case of Haiti Via an Analysis of: 'Bonjour Blanc, A Journey Through Haiti'. *International Research Forum on Guided Tours 4-6 April 2013*, Netherlands: Breda University of Applied Sciences, 41-53.
- Serez, M. (2019). Birinci Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin Mağlubiyet Örneği, Versay (Versailles) Barış Antlaşması. *Mondros Mütarekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 123-157.
- Seyhan, H. H. (2004). *Sakarya Savaşının Zaferi ve Yankıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sofuoğlu, A. (2002). İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29-30, 131-142.
- Susoy, Ş. (2008). *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda Mekân Kavramı. *Journal of International Social Research*, 3(11), 528-538.
- Şirin, İ. (2019). Milli Mücadele. A. Şimşek (Ed.), *Modern Türkiye Tarihi* içinde (s. 83-124). Ankara: Pegem Akademi.

- Tangüler, A. (2002). *Profesyonel Turist Rehberliği ve Profesyonel Turist Rehberlerinin Seyahat Acentası ve Müşteri İlişkileri (Kapadokya Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tansel, S. (1965). *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı 1919-1922*. Ankara: Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayınları.
- Tansel, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Cilt III*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Taşdemir, S. (2005). Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğum Belgesi: Amasya Tamimi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21(63), 1071-1089.
- Tavukçu, İ. (2020). İnönü Muharebeleri'nde Şehit Düşen Subaylar. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 66, 305-330.
- Toker, A. (2011). *Kültür Turizminin Sürdürülebilirliğinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü: Ankara Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Ş. (2004). *Mustafa Kemal Atatürk: Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkoğlu, M. (2019). *Yaşar Kemal'in Romanları Üzerine Coğrafya Merkezli Okuma Denemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uca, A. (2021). Mustafa Kemal Paşa ve İnönü Savaşları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 1-24.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih: 1789-1994*. (4. baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uslu, M. (2019). *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Işığında Milli Mücadele Dönemi'nde Türk Halkı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülger, S. E. (2007). *Zafere Giden Yol*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yalçın, D. (2000). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yalçın, E. S. ve Koca, S. (2012). *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçisi* (3.Basım). Ankara: Berikan Yayınları.
- Yarcan, Ş. (2007). Profesyonel Turist Rehberliğinde Mesleki Etik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 33-44.

- Yaşar, H. (2016). Mondros Mütarekesi'nden Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkiyalık ve Asayiş Sağılama Çabaları. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 367-386.
- Yavuz, R. (2016). *Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sevr Barış Antlaşması'na Giden Süreçte Türk Diplomasisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Yetgin Akgün, D. (2020). Turist Rehberliği Mesleği. M. Yolal. (Editör), *Turist Rehberliği* içinde (s. 54-79). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yu, X.; Weiler, B. ve Ham, S. (2001). Intercultural Communication and Mediation: A Framework for Analysis the Intercultural Competence of Chinese Tour Guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8(1), 75-87.
- Yuluğ, T. K. (1986). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yüksek, G. ve Kalyoncu, M. (2020). Turist Rehberliği Terminolojisi. M. Yolal. (Editör), *Turist Rehberliği* içinde (s. 2-25). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Zhang, H. Q. ve Chow, I. (2004). Application of Importance-Performance Model in Tour Guides Performance: Evidence from Mainland Chinese Outbound Visitors in Hong Kong. *Tourism Management*, 25, 81-91.

E-Kaynaklar

http-1: <https://wftga.org/about-us/what-is-a-tourist-guide/>

(Erişim Tarihi: 11.10.2021)

http-2: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-2.htm>

(Erişim Tarihi: 11.11.2021).

http-3: <https://islamansiklopedisi.org.tr/milli-mucadele>

(Erişim Tarihi: 15.11.2021).

http-4: <https://islamansiklopedisi.org.tr/birinci-dunya-savasi>

(Erişim Tarihi: 24.11.2021).

http-5: <https://www.atam.gov.tr/nutuk/erzurum-kongresinin-bildirisi-ve-kararlari>

(Erişim Tarihi: 04.12.2021).

http-6: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/damat-ferit-pasa-1853-1923/>

(Erişim Tarihi: 18.12.2021).

http-7: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kuva-yi-milliyeye/>

(Erişim Tarihi: 31.12.2021).

http-8: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sakarya-meydan-muharebesi-23-agustos-13-eylul-1921/>

(Erişim Tarihi: 01.01.2022).

http-9: <http://eskisehir.gov.tr/tarihce>

(Erişim Tarihi: 14.02.2022).

http-10: <https://www.gezipedia.net/1112-anadolunun-grand-kanali-porsuk-cayi.html>

(Erişim Tarihi: 21.02.2022).

http-11: <https://www.mihaliccik.bel.tr/mihaliccik/mahallelerimiz/yunusemre.html>

(Erişim Tarihi: 22.02.2022).

http-12: <https://www.unibaby.com.tr/faydali-bilgiler/24-aylik-bebegin-gelisimi/#order6>

(Erişim Tarihi: 08.03.2022).

http-13: <https://sozluk.gov.tr/>

(Erişim Tarihi: 15.03.2022).

http-14: <https://www.nedirnedemek.com/talak%C4%B1-selase-ne-demek>

(Erişim Tarihi: 25.03.2022).

http-15: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hulle>

(Erişim Tarihi: 01.04.2022).

EKLER

EK-1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban Romanının Özeti

Ahmet Celal, Birinci Dünya Savaşı'na yedek subay rütbesi ile katılmış ancak girdiği çatışmaların birinde vurulup sağ kolunu kaybeden bir Osmanlı paşasının oğludur. Bu olay sonrasında savaş dışı kalan Ahmet Celal insanlardan uzak kalmak için yetiştiği İstanbul'a dönmemiş ve Anadolu'nun ücra bir köyüne yerleşmeyi tercih etmiştir. Yerleşmeyi tercih ettiği köy savaş sırasında emir eri olan Mehmet Ali'nin teklifi ile Porsuk Çayı kenarında yer alan bir köydür. Köye yerleştiğinde köylüler Ahmet Celal'e "Yaban" lakabı ile seslenirler. Çünkü O, köy için yabancı biridir. Yaban ilk başlarda köy yaşantısına alışmaya çalışırken Mehmet Ali'nin evinde bir odaya yerleşmiş ve zamanını kitap okuyarak geçirmeye çalışmıştır. Bu süreç içerisinde Mehmet Ali annesi, erkek kardeşi ve kız kardeşi ile tanışan Yaban alışık olduğu İstanbul dışında bir Anadolu köyünde kendini yalnız hisseder. Daha sonraları ise köy sakinlerinden Salih Ağa, Süleyman ve Muhtar ile samimiyet kurmaya başlar. Samimi olduğu bu insanlara sürekli savaş ve Atatürk konusunda sohbet açmaya çalışmasına, Milli Mücadele'ye destek vermeleri gerektiğini anlatmasına rağmen bu köylüler Ahmet'in anlattıklarına kayıtsız kalırlar. Bu durum Ahmet Celal'in oldukça canını sıkıyor ve iletişim içerisinde olduğu birkaç kişiden de uzaklaşarak doğanın verdiği huzurdan nasiplenmek amacıyla yaylalara çıkıp yalnızlığı unutmak ister.

Yaban'ın doğa ile baş başa kalmak için uzaklaştığı bu günlerden birinde bir köylü kızını görür ve çok etkilenir. Kızla konuşmak istediği için kıza yaklaşır ancak kız ondan kaçır. Bir süre sonra adının Emine olduğunu öğrendiği kıza karşı konuşma isteği kızın kaçması ile birkaç kez son bulur. Bu sırada Milli Mücadele'de savaşlar başlamış ve Ahmet Celal'in köydeki en iyi anlaştığı, eski emir eri Mehmet Ali silah altına alınmıştır. Mehmet Ali'nin tekrar askere gitmesi ile birkaç hafta daha aynı evde kalan Yaban, Mehmet Ali'nin erkek kardeşi İsmail'in Emine'de gönlü olduğu ve onunla evleneceğini öğrenince evden ayrılıp köy içerisinde başka yerde yaşamaya başlar. Kolunun birinin olmamasından kaynaklı tek başına yaşamak Ahmet Celal için oldukça zor olduğundan köy sakinlerinden, karısı tarafından aldatılmış Süleyman isminde biri Ahmet Celal'in ev işlerini görmektedir.

Bir gün Emine'nin, Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail ile evleneceğini bildiği halde Ahmet Celal muhtara giderek Emine'yi kendisine istemesini söyler. Muhtar söyleneni

yapar ancak Emine bu teklifi kabul etmez. Kabul etmemekle kalmayıp Ahmet Celal'in kolsuz olması hakkında ağır hakaretlerde bulunur. Bu durum Ahmet Celal için büyük hayal kırıklığına neden olur ve bütün hıncını Süleyman'dan çıkarır. Süleyman, Ahmet Celal'in özellikle karısı hakkında söyledikleri sonrasında köyü terk etmiştir. Süleyman'ın gidişi sonrasında yalnız kalan Yaban kendisine ev işlerinde yardım etmesi için Emeti Kadın'ı tutar. Hasan isminde çobanlık yapan bir torunu olan Emeti Kadın hem torununa hem de Ahmet Celal'e bakar. Ahmet Celal, Hasan ile dağlarda çobanlık yaparak hem vakit geçirmek hem de belki kalbinden atamadığı Emine'yi görmek için fırsat yaratmak ister. Bu sıralarda dağlardan gelen top sesleri savaşın köye yaklaştığına işaret ederken diğer taraftan ise Emine ile İsmail evlenirler. Bu evlilikten dolayı büyük bir üzüntü içine giren Ahmet Celal artık köyde çok fazla vakit geçirmez olur. Ahmet Celal'in bu tutumunu sürdürdüğü vakitlerde köylüler tarafından büyük saygı ve minnet ile karşılanan bir şeyh köye gelir ve Kraliçe'nin Müslüman olmak istediğinden ve yeşil sarıklıların bizi Mustafa Kemal Paşa ve çetesinden kurtarmak üzere olduğundan bahseder. Bu sözler üzerine Ahmet Celal bu şeyh ile kavga eder.

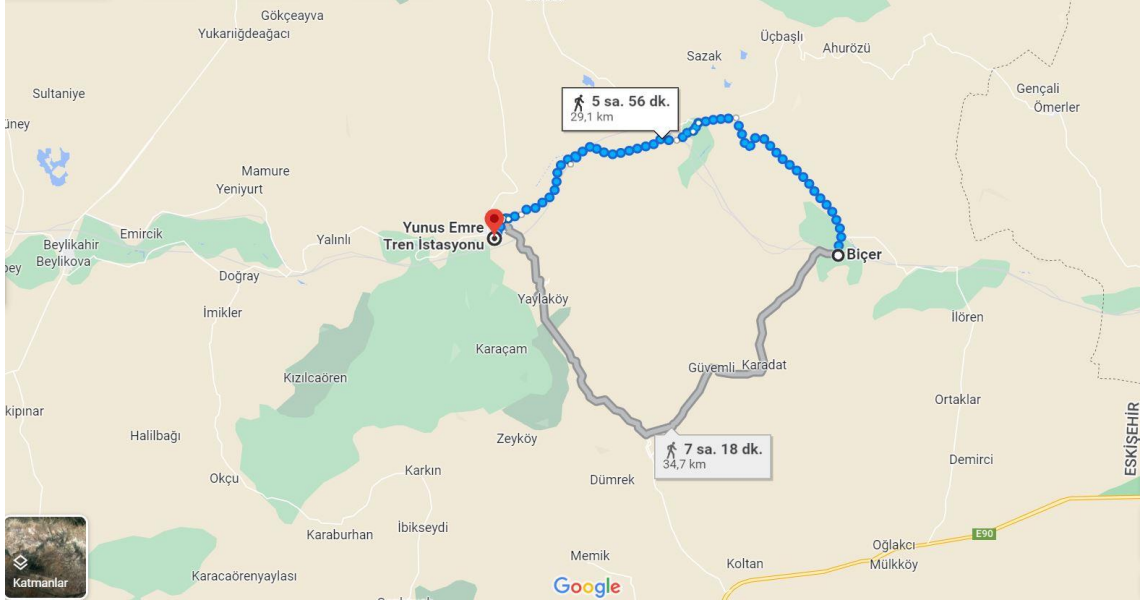
Savaş'ın cephelerde devam ettiği süreçte düşman uçakları tarafından köyün üzerine atılan kağıtlarda Yunanlıların kötülük için Anadolu'da bulunmadıkları, Halife ve Saltanat tarafından desteklendikleri ve Anadolu'yu Mustafa Kemal Paşa çetelerinden kurtaracakları şeklinde propaganda yazıları yer almaktadır. Köylüler bu yazılanları sevinçle karşılar. Bir akşam üstü Ahmet Celal evine doğru yürürken arkasından bir ses "davranma" diye seslenir. Başta Ahmet Celal bu sesi duymazdan gelir ancak bu duymazdan gelme kulağının dibinden geçen bir mermi ile son bulur. Ateş edenin Türk askeri olduğunu anlayınca birliğin yanına gider ve düşman olmadığını kanıtlar. Birlik komutanından savaşın durumu ile ilgili aldığı bilgilerle savaşın Türk tarafının galibiyeti ile sonuçlanacağına dair umutları artar. Bir gün dağınık halde köy yolunu kullanan bir askeri birlik köylünün dikkatini çeker. Birliğin Türk askeri olduğu anlaşılınca köylülerden biri olan Bekir Çavuş savaş ile ilgili gelişmelerden haber almak amacıyla birliğe komutanlarının nerede olduğunu sorar. Bu soru üzerine birliğin yorgun ve perişan haldeki başçavuş rütbesine sahip komutanı gelir ve bu komutan ile Bekir Çavuş birbirlerine sımsıkı sarılırlar. Çünkü komutan Emine'nin öldü sanılan, on yıl boyunca Ruslara esir düşmüş olan babasıdır. Emine'de kahvehaneye gelip babası ile görüştüğünde bu olaya Ahmet Celal şahitlik etmektedir. Ahmet Celal ve Emine birbirlerinden bakışlarını kaçıramazlar. Bu durum Yaban'da Emine ile İsmail'in mutlu olmadığına

ilişkin kanaat oluşmasına neden olur. Ahmet Celal bu kanaatinde haklıdır ve Emine ile bakışmaları birbirlerine olan aşkın ilanıdır.

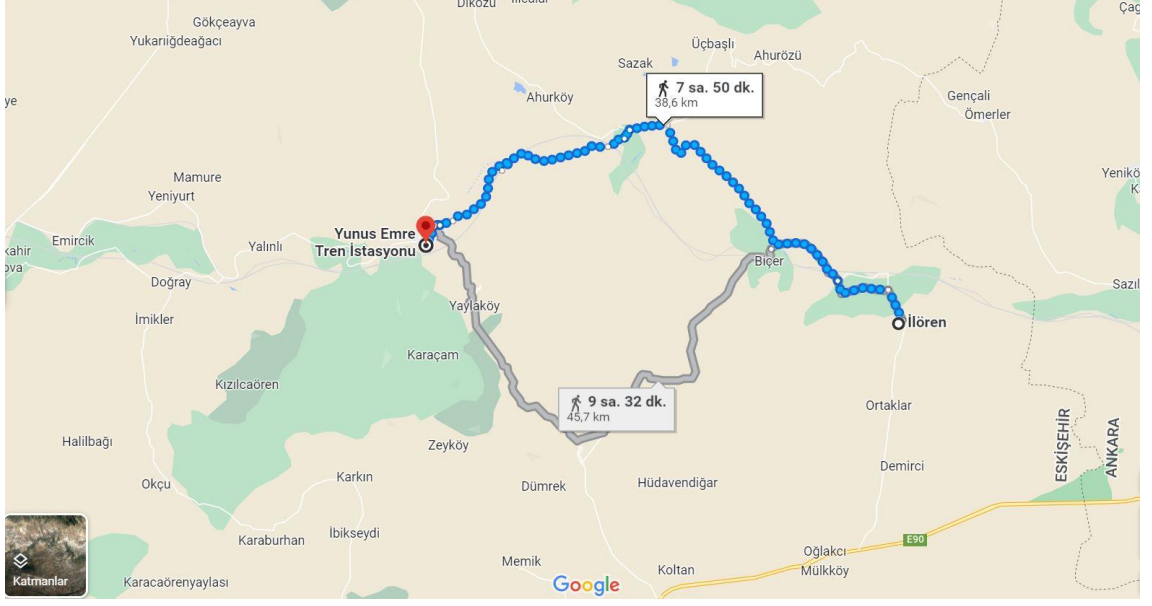
Ertesi gün birlik sabahın erken saatlerinde köyden ayrılır. Dağın arkasından gelen top sesleri de epey artmıştır. Bu sesler köylüleri tedirgin ederken Emite Kadın'ın torunu Çoban Hasan ile Ahmet hayvanları yaylada otlatmaktadır. Bir gün Çoban Hasan'ın yaylada koyunları otlattığı zaman köy Yunanlılar tarafından işgal edilir. Yunanlılar bütün evlere zorla girip bütün silahlara el koyup köylüleri de köy meydanında toplarlar. Toplanan köylüler arasında Ahmet Celal'de bulunmaktadır. Köyün kadınları ve genç kızları düşman askeri tarafından tacize uğrar ve bu durum karşısında Ahmet Celal, Yunan subayına giderek askerlerin halka eziyet ettiğini anlatır. Yunan subay halka böyle bir şey olup olmadığını sorunca halk korkularından bir şikayette bulunmaz. Evlerde bulunan silahların yanında ne kadar yiyecek varsa düşman askeri tarafından alınır ve bu yiyeceklerin bedelinin ödeneceğine dair köylülere bir kağıt verilir. Bütün yiyeceklerini Yunanlılara veren köylüler Türk askerine hiçbir şey vermemiştir.

İşgalin arkasından birkaç gün geçmesinin ardından Ahmet Celal, Emeti Kadın'ın feryatları ile yatağından kalkar. Yunanlılar tarafından Hasan'a işkence edilmiştir. Ahmet Celal hareketsiz, yara bere içerisinde olan Hasan'ın nabzının attığını görünce iyileşeceği umuduyla yatağına yatırır. Birkaç gün sonra düşman askeri taşıdığı malzemeleri saracak bez, çarşaf, battaniye gibi malzemeleri toplamak için evlere tekrar girer. Bu evlerden birisi de Hasan'ın yaralı bir şekilde yattığı Emeti Kadın'ın evidir. Yunan askeri Hasan'ın yattığı yataktaki çarşafı hızla çeker ve Hasan yere düşüp hayatını kaybeder. Olaya şahit olan köylüler galeyana gelerek Yunan askerinin üzerine yürürler ve buna karşılık asker köylülere ateş açar. Ortalığın karışması ile birlikte Emine ve Ahmet Celal kaçmak isterler ancak düşman tüfeklerinden çıkan mermiler Ahmet Celal'i böğründen Emine'yi ise bacağından vurur. Çift yaralı bir halde güçlerinin yettiğince kaçarlar ancak fazla dayanamazlar. Ahmet Celal yürüyemeyecek kadar ağır yaralanan Emine'nin yanına köye gelmesinden o güne kadar yaşadığı anıların yazdığı defteri bırakıp ortalıktan kaybolur.

EK-2. Yunus Emre Tren İstasyonu ve Sivrihisar Biçer Köyü Arası Mesafe

EK-3. Yunus Emre Tren İstasyonu ve Sivrihisar İlören Köyü Arası Mesafe

EK-4. Yaban Romanında Köyün Bulunma İhtimalinin Olduğu Bölge

